

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra dějin umění

Obor: Dějiny výtvarných umění

Rekonstrukce vybraných historických zahrad na Moravě

Proměny metodických přístupů státní památkové péče v letech 1950–2010

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Miroslav Řezníček

Vedoucí magisterské diplomové práce: PhDr. Marek Perůtka

Olomouc 2014

*Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedených pramenů a literatury.*

V Olomouci, v červnu 2014

Za všestrannou pomoc a ochotu při vypracování této diplomové práce jsem vázán vřelým díky těmto institucím a osobám:

Děkuji, panu doktorovi Marku Perůtkovi za cenné připomínky a nápady. Paní Lence Křesadlové, specialiste na historickou zeleň a zahradní architekturu, za ochotu, věnovaný čas a materiály, jež mi k psaní diplomové práce propůjčila. Paní Janě Buriánkové, správce zámku Bučovice, za zapůjčení stavebně historického průzkumu zámku a možnost prostudovat projekt obnovy zámecké zahrady. Panu Radimu Petrovi, správci zámku Jaroměřice nad Rokytnou, za cenné informace a prohlídku zámku. Pracovníkům Národního památkového ústavu v Brně a v Olomouci, jež mi dovolili nahlídnout do příslušných projektů a plánu k zahradám v Bučovicím a klášterním Hradisku v Olomouci.

Obsah

Obsah.....	4
1. Úvod.....	6
2. Historie památkového přístupu k zahradním celkům.....	8
2.1 Památková péče a její přístup k historickým zahradám mezi lety 1950–1989..	8
2.2 Památkový přístup k zahradním celkům od roku 1990.....	14
3. Tvůrčí osobnosti v obnově historických zahrad a parků.....	19
3.1 Dušan Riedl.....	19
3.2 Otakar Kuča.....	21
3.3 Zdeněk Horský.....	23
4. Historické zahrady na Moravě.....	24
4.1 Renesanční zahrada v Bučovicích.....	25
4.1.1 Nástin historického vývoje zámeckého areálu v Bučovicích.....	25
4.1.2 Historický vývoj zámecké zahrady.....	26
4.1.3 Rekonstrukce zahrady z let 1960–1964.....	29
4.1.4 Nerealizovaný návrh Martina Krčmy z roku 2005.....	30
4.2 Raně barokní zahrada v Holešově.....	35
4.2.1 K historickému vývoji zahrady v Holešově.....	35
4.2.2 Aspirantská práce Otakara Kuči z druhé poloviny 50. let.....	39
4.2.3 60. léta a památková obnova zámecké zahrady v Holešově.....	42
4.3 Libosad Karla Lichtensteina-Castelcorna v Kroměříži.....	47
4.3.1 K historii a ideové koncepci Libosadu.....	48
4.3.2 Karlův Libosad a následující staletí.....	54
4.3.3 Květná zahrada v majetku socialistického státu.....	57
4.3.4 Současná obnova Květné zahrady.....	58
4.4 Questenberkové a zahradní architektura v Jaroměřicích nad Rokytnou.....	62
4.4.1 Vzestup a pád Questenberského ráje na zemi.....	62

4.4.2 Znovuzrození barokní zahrady ve druhé polovině 20. století.....	66
4.5 Zahrada letní vily v Buchlovicích.....	69
4.5.1 Italská zahrada s francouzskými detaily.....	71
4.5.2 Od sentimentální zahrady přes anglický park zpět k formální zahradě...	72
4.6 Konventní zahrada kláštera Hradisko v Olomouci.....	76
4.6.1 Historie kláštera a konventní zahrady.....	76
4.6.2 Opatství na Hradisku u Olomouce v dobových vyobrazeních.....	78
4.6.3 Obnova konventní zahrady.....	82
5. Zamyšlení nad minulými a současnými možnostmi památkové péče.....	86
6. Poznámky.....	90
7. Prameny a literatura.....	98
8. Summary.....	102
9. Obrazová příloha.....	104

1. Úvod

Historické zahrady a parky jsou specifickým druhem kulturních památek, jež ve smyslu Florentské charty představují architektonické a vegetační kompozice. Jejich specifikum je především v tom, že stavebním materiálem jsou živé organismy a rostliny, což sebou nese celkově jiný přístup při ochraně a uchování.

Samozřejmě, stejně jako stavební architektura, i ta zahradní prošla uceleným vývojem. Od užitkových zahrad hradů a klášterů nastávala postupná změna k okrasné funkci zahrad. Zahrada se stala formálním odrazem soudobých stylových forem použitých v rostlinném pojetí. Celý tento vývoj vyvrcholil v době barokní, kdy byl aristokratický život přísně separován od okolního světa. Proto i zahrada musela vyhovovat zvyšujícím se nárokům svých obyvatel. Začal vznikat exteriérový interiér tvořený stříhanými zelenými stěnami, květinovými broderiemi, doplněný souborem barokních soch. Nastávající období osvícenství navrátilo společenskou elitu do přírody a zahrady se tak otevřely do krajiny a rozrostly se o desítky hektarů.

Zahrada se během svého vývoje navrátila zpět k přírodě a ke krajině a je v tomto pojetí chápána i dnes. Je to cenný prvek současného životního prostředí, ale také doklad naší historie. Tento přístup vedl k dvěma základní hlediskům v jejich obnově. Nejprve snahu o zachování zdravotního stavu biologické složky a na straně druhé o zachování kulturní a uměleckohistorické hodnoty zahrady.

Památková péče historických zahrad se na našem území začala rozvíjet až začátkem 60. let minulého století a jako každý jiný obor byla v té době ještě v plenkách. Během několika let se zformoval ucelený přístup, který byl více či méně aplikován na každý obnovovaný zahradní celek.

Ve světě za železnou oponou se přibližně v době, kdy u nás probíhal boom v obnovování historických zahrad, zrodil návrh na tzv. Florentskou chartu, která by doplnila své starší předchůdkyně Athénskou a Benátskou chartu. Návrh na chartu o ochraně historických zahrad se zrodil 21. května 1981 a ještě téhož roku byla 15. prosince charta redigována Mezinárodním výborem ICOMOS.¹

Bohužel během totalitního režimu se nemohla charta na našem území dlouho prosadit a k jejímu přijetí došlo až 19. září 1996 na sympoziu „*Úloha tvůrčích osobností při rekonstrukcích historických zahrad a parků*“ konaném v Míčovně Pražského hradu.²

Ve své diplomové práci se chci zaměřit na tyto dva rozdílné památkové přístupy, jejichž mezníkem se stala nejen Sametová revoluce v roce 1989, ale především rok 1996, kdy byla přijata Florentská charta. Vybral jsem si několik moravských zahradních celků, jež se liší svou podobou, stylem, každý má svou vlastní originalitu, ale i přesto všechno mají jedno společné a to památkovou obnovu v 70. a 80. letech minulého století. Abych mohl porovnat nejen památkový přístup u jednotlivých zahrad, ale také rozdíl mezi minulým a současným přístupem, vybral jsem ty zahrady, k nimž jsou vypracované nové architektonické projekty.

V následujících kapitolách Vás seznámím nejen se dvěma odlišnými památkovými přístupy, ale i s jednotlivými zámeckými zahradami.

2. Historie památkového přístupu k zahradním celkům

2.1 Památková péče a její přístup k historickým zahradám mezi lety 1950–1989

Evidence a dokumentace památek zahradního umění, založená především na průzkumu sortimentu dřevin a historické hodnotě, byla zahájena až na konci 70. let zásluhou Lubomíra Chlumského. Do konce roku 1987 byla funkce zahradního architekta přiřazena na úsek ochrany přírody, takže u starších rekonstrukcí z 60. či 70. let se neprojevovala spolupráce s architekty a historiky umění. Proto ne vždy na rekonstrukce stavebních památek navazovaly práce obnovy historických zahrad.³

V rozmezí 60–70. let se setkáváme především s absencí pravidelné odborné péče, ztrátou cenných dřevin, poškozováním sochařského fondu a devastací drobné zahradní architektury. Největším problémem této doby je především zanedbaná odborná péče způsobená nedostatkem kvalifikovaných pracovníků bez potřebné mechanizace. Dále zajištění projektové dokumentace a následná vlastní realizace. V neposlední řadě za zanedbanost zahradních celků může také nedostatek finančních možností a stavebních či restaurátorských odborníků. Z mnoha rekonstrukcí se dovtípíme, že byla volena tzv. nejschůdnější cesta.

Mezi tato negativa můžeme započítat také nevhodnou aktivitu místních obyvatel, kteří využívali tyto prostory zahrad a parků k zábavní činnosti. Postavili na jejich území kiosky, pódia či letní kina, které ne vždy byly valně stavební úrovně a nezcela odpovídaly prostředí ve kterých byly postaveny. Za nevhodné dnes považujeme také sportovní využití parků a jejich přeměnu na fotbalová hřiště, či umístění tenisových kurtů. Naopak kladně můžeme hodnotit přeměnu krajinářského parku na golfové hřiště v Šilheřovicích u Ostravy.

Památková péče jako by nevěděla a neuměla se vypořádat s faktem, že součástí památek je i jejich okolí a památkovou substancí historických zahrad je

proměnlivá rostlinná složka. Nenazíralo se na ně jako na záměrně formované kompozice.

Zákon č. 22 z roku 1958 o kulturních památkách vysvětluje v § 2 mimo termín památka také historické zahrady a parky a to v souvislosti s „architektonickými komplexy“ a „historickým prostředím sídelních aglomerací“. K zahradám i parkům se vztahoval i § 3 o národních kulturních památkách a § 5 pojednávající o ochranných pásmech a zónách. Ze zákona vyplývalo, že výkonným orgánem byl Krajský národní výbor, odborným pracovištěm pak Státní ústav památkové péče a ochrany přírody a rozhodující pravomoc mělo tehdejší Ministerstvo školství a kultury. Tento zákon byl nahrazen od 1. ledna 1988 Zákonem České národní rady o státní památkové péči č. 20/1988 Sb.⁴

Historické zahrady byly tímto zákonem papírově řazeny mezi nemovité kulturní památky, ale v reálném světě se zde prosazovaly velmi pomalu. Ve Státním seznamu nemovitých kulturních památek najdeme z tohoto období jen zmínky o sochařské výzdobě, lodžích, kolonádách nebo komunikacích. Zcela chybí zmínky a zprávy o kompozicích zahrady a jejich tvůrcích.

Začátky ochrany a obnovy v 60. a 70. letech minulého století byly velmi těžké, neodborné a plné mnoha chybných rozhodnutí. Především díky komunistické ideologii, jež viděla v těchto památkách dílo „rozmařilé šlechty“. Proto se můžeme setkat i s tím, že byly zahrady či krajinářské kompozice osazovány užitkovými plodinami a ze stavebních částí zahrad, jako jsou salla tereny, pavilony, skleníky a mnohé jiné, se stávaly skladiště zemědělských strojů, hnojiv nebo plodin. V těch nejhorších případech musela část parku ustoupit budování nové infrastruktury.

Postupně byly zřízeny referáty evidující a kategorizující zahrady a parky v Čechách a na Moravě a těmto zanedbávaným památkám se začalo blýskat na lepší časy. Referát historických zahrad a parků Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody měl na starost Pavel Neumann a to až do své smrti v roce 1967, kdy jej vystřídala Olga Baševová.⁵ V Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Brně byl referát svěřen Zdeňku Horsákovi. Na pravidelných

schůzkách památkářů a odborníků z oblasti ochrany přírody se vedle teoretických otázek začala projednávat i následná obnova historických parků a zahrad podle dostupných podkladů. Ty tvořily hlavně mapy stabilního katastru z poloviny 19. století, existující ikonografie a fotodokumentace z počátku 20. století.

Nejlepší situace v 50–70. letech 20. století byla na jižní Moravě a to především díky nevídanému rozvoji Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, kde se historickým zahradám a parkům věnoval Zdeněk Horský. Na jižní Moravě tak v době, kdy ostatní kraje byly po stránce údržby zahradních památek značně zanedbané, existovaly vlastní konzervační dílny a zásobní zahrady.

V tomto období byl obnoven broderiový parter před kolonádou v Květné zahradě v Kroměříži podle návrhu Pavla Janáka v letech 1952–1954. V Holešově byla obnova provedena ve dvou etapách, nejprve v letech 1956–1974 dle návrhu Otakara Kuči s účastí Františka Košiny, poté mezi lety 1967–1974 podle návrhu Dušana Riedla. Zámecká zahrada v Bučovicích se znovu budovala podle návrhu Dobroslavy Menclové a Bohdana Wagnera v letech 1960–1965, okolí zámku Lysice se zahradou bylo upraveno v letech 1965–1972 podle návrhu Zdeňka Horského, zahrada při barokním zámku Milotice se dočkala obnovy v letech 1968–1972. Zpracoval ji Dušan Riedl. A konečně barokní zahrada ve Slavkově u Brna byla provedena mezi lety 1972–1977 podle návrhu Zdeny Zábrodské, která jej připravila na základě Riedlovi studie.⁶

V roce 1970 se zástupci z ČSSR poprvé zúčastnily mezinárodní konference ICOMOS pro historické zahrady a parky, konané ve francouzském Fontainbleau. V roce 1973 následovalo jmenování zástupkyně českých památkářů Olgy Bašeové členkou mezinárodního výboru pro historické zahrady a krajinu ICOMOS.⁷

Na tento mezinárodní seminář poté navázala první celostátní konference v oblasti péče a ochrany přírodních památek, kterou zorganizoval v roce 1976 František Dobrkovský v Cholticích.⁸ Akce se konala pod záštitou Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody východních Čech.

Národní seminář byl tak menší přípravou na IV. Mezinárodní symposium ICOMOS – IFLA, které se konalo v roce 1977 v Kroměříži a v Praze.⁹ Jižní Morava a především Kroměříž byly vybrány zcela záměrně a to především proto, že mnohé ze zahrad prošly obnovou v 50. a 60. letech. Z Kroměříže se pak účastníci přesunuli do Prahy. Konference se účastnilo šedesát zástupců z Čech, Moravy a Slovenska a čtyřicet šest cizinců z dvaceti devíti zemí Evropy. Referáty, které zazněly na sympoziu byly v následující roce otištěny v časopise *Památky a příroda*.¹⁰ Prezident mezinárodního výboru René Pechère pro historické zahrady ICOMOS-IFLA na konferenci pronesl důležité myšlenky: „*Organizace péče o historické zahrady stejně jako způsoby jejich restaurování nejsou totožné v zemích východní a západní Evropy. Je proto zdravé analyzovat jejich rozdíly a učinit závěry sloužící vzájemnému prospěchu. Naše stanovy nám ukládají, abychom zůstali mimo věci politické, aby naše poselství mohlo bez překážek dojít do nitra každého člověka*“.¹¹

Po ukončení této úspěšné konference se Ministerstvo kultury a sportu rozhodlo, že další celostátní semináře se budou konat pravidelně každé dva roky, pod záštitou krajských středisek a za odborné spolupráce Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. Díky této vzájemné spolupráci nejen odborníků, ale i politiků se podařilo u řady historických zahrad odvrátit dlouho přetrvávající havarijní stav.

V roce 1979¹² se podle plánu zorganizoval třetí celostátní seminář, pokud mezi ně započítáme i symposium ICOMOS-IFLA. Seminář se konal v Jihočeském kraji v Týně nad Vltavou a zorganizovala jej Marie Pavlátová. Jako hlavní téma zvolila *Vztah historických zahrad a parků k jiným památkám*. Na seminář, kterého se zúčastnily i odborní pracovníci ze Slovenska, např. Mirko Barna, navázala o dva roky později čtvrtá celostátní konference konající se v Mariánských lázních a představující zahrady a parky západních Čech. Konferenci připravil Karel Drhovský a projednávala se na ní především obnova lázeňských parků, klášterní zahrady v Teplé a zámeckého parku ve Valči.¹³ Pro památkovou obnovu byl tento seminář důležitý také tím, že se uzavřela dohoda o potřebě širšího vzdělání všech

pracovníků zabývajících se historickými zahradami a parky. V jednotlivých krajích tak vznikaly školení, především zahradníků, založené na přednáškách a referátech z dějin zahradní kultury. Následovaly semináře ve Středočeském kraji. Nejprve v Ústí nad Labem, konaný v roce 1983¹⁴ a řešící otázku *Historické zahrady a parky v průmyslových oblastech*, poté se setkání odborníků uskutečnilo na Konopišti v roce 1985¹⁵ a jeho pořadatelé Ivan Staňa a Miroslav Brožovský zvolili téma *Památky zahradního umění*. Ani sedmý seminář se nevymanil středním Čechám a byl realizován roku 1987¹⁶ v matičce měst Praze. Pod svou záštitu si jej vzala a zorganizovala Božena Pacáková a zvolila téma velmi příhodné *Historické zahrady, parky a velkoměsto*. Poslední předrevoluční seminář se konal v červnu roku 1989¹⁷ v Severomoravském kraji. Organizovala jej Alena Halamčíková a jako dějiště referátů zvolila Olomouc a Hradec nad Moravicí. Ústřední téma bylo zvoleno jako předzvěst nadcházejícím událostem a řešilo současné a budoucí využití historických zahrad a parků.

V průběhu 80. let 20. století tak v našich zemích začal vznikat a tvořit se odborný přístup v památkové péči o historické parky, zahrady i krajinu. Na plno probíhala revize historických zahrad podle metodiky Státního památkového ústavu rozdělující tyto památky do 1. a 2. kategorie. Mimo jiné se evidovali nemovitosti v zahradách, zakreslovaly hranice do soudobých katastrálních map a v přílohách se objevovaly i soupisy uměleckých děl a dendrologická skladba památky. Průběžně tak vznikal podklad pro zápis zahrad a parků do Ústředního seznamu kulturních památek. Podle kritérií bylo připraveno k zápisu do 1. kategorie celkem 192 objektů a do 2. kategorie činil zápis do Ústředního seznamu nemovitých památek 200 objektů.

Koncem 80. let, 1. 1. 1988 nabyt účinnosti zákon č. 20./1987 Sb., o státní památkové péči, který nahradil již zmíněný zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, platný do 31. 12. 1987. Podle zákona č. 20/1987 Sb. jsou historické zahrady a parky chráněny obdobně jako jiné nemovité kulturní památky. Přijetím

zákona se změnila především agenda v památkové péči. Historické zahrady a parky přešly z ochrany přírody přímo pod památkovou péči.

Listopadový převrat v roce 1989 přinesl politické změny, ale vytyčené úkoly v rámci historických zahrad a jejich péče pokračovaly beze změny ve stejných intencích. Změna nastala především na poli spolupráce se zahraničními organizacemi.

2.2 Památkový přístup k zahradním celkům od roku 1990

Revoluční rok 1989 odstartoval nové společenské i vlastnické poměry, které se promítly do památkové péče, nejen historických zahrad a parků, ale i ostatních movitých i nemovitých památek. V 90. letech 20. století prošla památková péče organizačními změnami. Ty souvisely především k odloučení původního Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody od ochrany přírody, která nově spadala do rezortu životního prostředí. Splynutím Státního ústavu památkové péče a krajských státních památkových ústavů vznikl 1. 1. 2003 Národní památkový ústav, který se dále člení na několik organizačních celků.

Nejvyšším orgánem je Generální ředitelství sídlící v Praze, které řídí celkovou činnost NPÚ. Mezistupeň v památkové péči tvoří Územní památkové správy, sídlící v Praze, na Sychrově, v Českých Budějovicích a v Kroměříži. Ty zajišťují správu a odborný servis pro státní památky, jež jsou ve správě NPÚ. Poslední v této hierarchii jsou Územní odborná pracoviště NPÚ zajišťující v jednotlivých krajích úkoly státní památkové péče, jak je vymezuje zákon a poskytují odbornou a metodickou pomoc vlastníkům či správcům památek.

Demokratická památkové péče oživila pravidelná setkání historiků, uměnovědců, památkářů a ochránců přírody na odborných seminářích. V pořadí devátý celostátní seminář se konal v roce 1992¹⁸ v Litomyšli. Organizovalo jej východočeské středisko památkové péče, které zvolilo za hlavní téma *Krajinné památkové zóny*. Právě v této době byla vyhlášena první krajinná památková zóna v České republice a to Lednicko – Valtický areál. V roce 1994 na něj navázal seminář konající se ve Valticích a byl uspořádán na téma *O historických zahradách a parcích*. V roce 1995 se konal další, tentokrát v Olomouci a byl zaměřen na *Městské historické parky*. O rok později v roce 1996 následoval seminář *Úloha tvůrčích osobností při rekonstrukcích historických zahrad* konaný v areálu Pražského hradu.

Událostí v rámci odborných seminářů a konferencí bylo bezesporu Mezinárodní sympozium ICOMOS-IFLA konané v roce 1997 na téma *Krajinné dědictví*. Sympozium se uskutečnilo pod záštitou Ministerstva kultury a pořádal jej

Státní ústav památkové péče ve spolupráci s krajskými památkovými ústavy v Brně a Českých Budějovicích. Zahájení se konalo v Praze v nově obnovených zahradách pod Pražským hradem a své referáty přednesl prezident Českého národního výboru ICOMOS Dobroslav Líbal, prezident mezinárodního výboru ICOMOS – IFLA Robert de Jong a ředitel Státního ústavu památkové péče Josef Šulc. Z Prahy se sympozium přemístilo do zámeckého areálu ve Valticích, kde začala exkurze po moravských a českých historických krajinách. Téměř sto účastníků, z toho čtyřicet cizinců shlédlo zámecký areál v Telči, krajinu jižních Čech v okolí Třeboně, Český Krumlov a romantický park Terčino údolí u Nových Hradů.¹⁹

Úlohy v pořádání pravidelných seminářů se následně ujal Klub UNESCO Kroměříž, který pod stejnou hlavičkou Klubu UNESCO Kroměříž, města Kroměříž, Českým národním komitétém ICOMOS, Národním památkovým ústavem a Správou Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži pořádá každé dva roky konference. První se konala v roce 2002 a jejím tématem byla *Údržba historických zahrad*, v roce 2004 se klíčovým tématem stal *Vývoj zahradnické kultury* a rok 2006 přinesl téma *Umění a společenská činnost v historických zahradách*.

Od roku 2008, kdy se projednávalo velmi aktuální téma *Co ohrožuje historické zahrady*, je tato konference vždy s mezinárodní účastí. Právě v tomto roce bylo k danému tématu přijato následující memorandum: „*Historická zahrada je specifickým uměleckým dílem, které je jako jediné umělecké dílo vytvořeno i z živých organismů, zejména rostlin, jež jsou mechanicky nebo šlechtěním upraveny do podoby žádoucí pro umělecké působení díla. Podstata tohoto specifického uměleckého díla je ohrožována jak procesy ohrožujícími ostatní kulturní památky (eroze materiálu, škůdci), tak procesy specifickými (přirozené stárnutí a odumírání vegetace, rozvoj nežádoucích organismů). Dlouhodobě nedostatečná údržba způsobí, že v historické zahradě převládne její přírodní složka na úkor principů, které vedly k jejímu založení a které je žádoucí regenerovat či rekonstruovat. Nadměrná snaha chránit torza letitých stromů, která jsou z pohledu ochrany přírody biologicky významná, stejně jako ortodoxní přístupy k zachování*

*odumírajících jedinců coby materiální historické stopy vedou rovněž k rozpadu historické kompozice uměleckého díla. Pod pojmem historická zahrada vnímají účastníci konference i jiná díla zahradního umění (park, alej, zeleň na veřejných prostranstvích, hřbitov apod.). Z povahy uměleckého díla vyplývá, že plní ve společnosti i další funkce v životě člověka (trávení volného času) a v lokálním ekosystému. Tyto funkce mohou historické zahrady plnit, aniž by to poškodilo jejich uměleckou a historickou hodnotu.*²⁰

Od roku 2008 následovaly další dvě konference v roce 2011 na téma *Zahrada jako umění – umění v zahradě* a v roce 2013 *Voda – pramen života*, jež se zabývala především vodními prvky a stavbami v historických zahradách a parcích.

V roce 1996 byla na již zmíněném sympoziu *Úloha tvůrčích osobností při rekonstrukcích historických zahrad* přijata jednohlasně Florentská charta, k níž se tzv. „prohlášením“ manifestačně přihlásili všichni účastníci sympozia. Za tímto prohlášením stál Jaroslav Petruš, který na zmíněné konferenci přednesl referát *„Pojem rekonstrukce a Florentská charta“*. Nemůžeme říct, že před tímto manifestem se touto chartou architekti i památkáři neřídili a neznali ji, protože již dříve byla přeložena Olgou Bašeovou v časopise *Památky a příroda*.

Florentská charta, v níž Mezinárodní výbor pro historické zahrady a historické lokality ICOMOS-IFLA²¹ formuloval především zásady údržby a obnovy historických zahrad, byla redigována 15. prosince 1981.²²

Samotná Florentská charta je rozdělena do čtyř částí. V úvodních člancích první části je historická zahrada definována jako památka, jež je architektonickou a vegetační kompozicí celospolečensky významnou z hlediska dějin umění. Jako taková musí být chráněna v duchu Benátské charty. Její vzhled vyplývá ze stálé rovnováhy mezi cyklickými změnami ročních období. Čtvrtý článek úvodní části popisuje objem architektonické kompozice. Sem patří půdorys zahrady, profilace terénu, rostlinná hmota (dřeviny, jejich objem, barevnost, rozmístění a jejich vzájemné poměry), stavební či dekorativní prvky a v neposlední řadě tekoucí nebo stojatá voda s příslušným zrcadlením.

Druhá část, zabývající se údržbou, konverzací, restaurováním a restitucí, je jednou ze stěžejních částí této charty. Údržba historických zahrad je prvořadou činností, vzhledem k tomu, že hlavní složku tvoří rostliny. Ty odumírají, ať již po určitém ročním cyklu nebo po mnoha letech. Je třeba tyto rostliny udržovat v dobrém stavu a nahrazovat je dílčími náhradami s dlouhodobým výhledem. Jejich nahrazování musí přihlížet zvyklostem, platným pro jednotlivé botanické a kulturní oblasti. V tomto oddíle charta pamatuje na významné kompoziční prvky, pevné či mobilní architektonické nebo sochařské části. Ty podle charty nesmí být odstraňovány, pokud to nevyžaduje jejich konverzace nebo restaurování, které se musí dít podle zásad Benátské charty.

Restaurování či restituce zahrady se může dít pouze na základě vypracovaného stavebně historického průzkumu. Ten by měl nejlépe obsahovat archeologický průzkum a zhodnotit všechny dostupné historické materiály a prameny. Na jejich základě se vyžaduje vypracování projektu, jež bude následně posouzen a schválen odborníky. Samotná restaurátorská akce musí respektovat historický vývoj příslušné zahrady, přičemž by nemělo být protěžováno jedno historické období na úkor druhého. Výjimku tvoří případy, kdy je zahrada v odumřelém stavu a na základě dochovaných pozůstatků nebo dokonalé dokumentaci může být obnovena v jednom, třeba i původním, slohovém pojetí. Příkladem může být probíhající rekonstrukce Květné zahrady v Kroměříži. Ovšem pokud je budována zcela zaniklá zahrada nebo pokud existují o jejím vývoji či existenci jen hypotetické prvky, nemůže tato nově vzniklá zahrada být považována za historickou a je na ni nahlíženo jako na soudobé dílo, i když bylo použito tradičních slohových forem.

Třetí část florentské charty se zabývá využitím historických zahrad. Ty slouží především k tomu, aby byly zhlédnuty. Jsou místem klidu, ticha a naslouchání přírodě. Charta dovoluje použití zahrad ke slavnostem, jimž ve své minulosti také sloužily.

Poslední část upravuje právní a správní ochranu historických zahrad.

Památkové péče v českých zemích v oblasti historických zahrad vstoupila do třetího tisíciletí, sice s novými myšlenkami, jež přinesla Florentská charta i nové možnosti v rámci spolupráce se zahraničními badateli a architekty, ale stále vedená v socialistické podvojnosti, která odbornou působnost a výkon památkové péče provádí odděleně.

3. Tvůrčí osobnosti v obnově historických zahrad a parků

3.1 Dušan Riedl

Narozen 22. března 1925 v Brně

Dušan Riedl se narodil 22. března 1925 v Brně a již půl století ovlivňuje urbanismus a památkovou péči na území bývalého Československa, především svou projekční, publikační, ale také přednáškovou činností.

Mezi lety 1945–1950 vystudoval Vysokou školu technickou dr. Edvarda Beneše v Brně v oboru architektura a pozemní stavitelství. Učil se u profesorů Antonína Kuriala, který se svými žáky mapoval lidové stavby na Moravě a ve Slezsku a také u Bohuslava Fuchse, žáka Kotěrova ateliéru a jednoho z předních představitelů českého funkcionalismu – tzv. brněnské architektonické školy. Souběžně s architekturou začal v roce 1947 studovat Dějiny umění na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně u profesora Václava Richtera.²³

Už první publikace Dušana Riedla dávaly tušit, jakým směrem se bude jeho práce ubírat. V roce 1953 vydává svou prvotinu *Vývoj měst v Čechách a na Moravě*²⁴, o pár let později v roce 1957 vydává společně se Zdeňkem Dokoupilem, Pavlem Neumannem a Ivem Veselým publikaci zaměřenou na historickou zeleň a parky s názvem *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*²⁵.

Po ukončení studií na VÚT v Brně nastoupil jako výzkumný pracovník do Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Brně. Svůj tvůrčí potenciál předvedl až jako vedoucí projektant Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Brně, kde působil od roku 1958 deset let.

Intenzivně se věnoval poznání a obnově historických jader českých měst patřící v druhé polovině 20. století k největším problémům památkové péče. Při své práci, během obnovy ucelených historických souborů, vycházel především z analýzy jednotlivých historických center a usiloval o poznání historických vývojových přeměn. Zabýval se taktéž otázkou rozšiřování městského centra a vztahu

historického jádra k novostavbám,²⁶ které je obklopují. Usiluje o vytvoření souladu mezi moderním městem a historickým centrem.

Dalším tématem, kterému se Dušan Riedl věnuje osvětovou a projekční činností je výzkum a obnova historických zahrad a parků. V tomto oboru usiloval především o obnovení výtvarného pojetí a historické podoby zahradního celku, ale současně se snažil o začlenění zahrady či parku do většího urbanistického kontextu. Snažil se poukázat na to, že díla zahradní architektury jsou součástí historických měst a zlepšují kvalitu prostředí i života.²⁷

Jeho první zahradní rekonstrukcí byla zahrada u zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou (1961), kterou provedl společně s Břetislavem Štormem. Následovaly symetrická zahrada s vodními plochami bazénů v Holešově (1962), francouzská zahrada u barokního zámku Milotice (1962), Květná zahrada v Kroměříži (1964), realizovaná společně s Josefem Němcem nebo barokní zahrada u zámku Slavkov u Brna (1968), jež byla bohužel realizována jen částečně.

Dušan Riedl zanechal během svého působení v památkové péči nejen bezpočet článků, příspěvků, titulů a přednášek, ale také realizací, které můžeme dnes obdivovat a soudit na mnoha místech naší vlasti.

3.2 Otakar Kuča

Narozen 13. října 1927 v Ostravě

Architekt Otakar Kuča pochází z Ostravy, ale vysokoškolského vzdělání dosáhl v Praze na Českém vysokém učení technickém, které dokončil v roce 1953. Ve studiích pokračoval na Technické univerzitě v Berlíně, kde získal v roce 1973 doktorát. V době svých studií měl dva vynikající učitele. Jedním z nich byl přední historik architektury a znalec památkové péče Zdeněk Wirth a druhým byl architekt Ladislav Žák, představitel českého funkcionalismu. Otakar Kuča svou celoživotní práci zasvětil převážně renovacím historických parků a zahrad. K tomuto specifickému druhu památek přistupoval svérázným způsobem, který mnohdy vyvolal u jeho kolegů ostré názorové střety. Metodou jeho práce nebyla konverzace k určité slohové etapě, ale přizpůsobení areálu současnému životu, přičemž se vždy snažil zachovat původní půdorysnou a koncepční hodnotu.

Svou kariéru započal jako výzkumný pracovník ve Výzkumném ústavu výstavby architektury v Praze, kde působil až do roku 1965. V roce 1973 nastoupil do Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, kde působil jako projektant až do roku 1992. Poté se živil jako architekt a designér na volné noze. Vyučoval také na Akademii výtvarných umění v Praze. Mezi jeho životní úspěchy můžeme počítat členství ve velké radě IFLA – Mezinárodní federaci architektů a krajinářů. Od roku 1991 je členem spolku Výtvarných umělců Mánes, jejichž prostřednictvím pořádá autorské i společné výstavy.

Pokud se poohlédneme za jeho realizacemi, čeká nás dlouhý výčet rozsáhlých i drobnějších zahradních celků. Mezi nejvýznamnější patří rekonstrukce zámecké zahrady v Holešově (1955–1960), renesanční zahrada u rondelu na zámku v Jindřichově Hradci (1965, a poté 1990), rekonstrukce barokního parku u letohrádku Trója (1975–1989), obnova překrásné renesanční zahrady u rožmberského letohrádku Kratochvíle (1984–1990) nebo františkánské zahrady v Praze (1984–1992).

Otakar Kuča je také samostatně tvořícím architektem, např. tvorba zahrady nad stanicí metra Malostranská (1972–1978) a designérem drobnějších zahradních doplňků jako jsou fontány, kaskády, mříže nebo treláže.²⁸

3.3 Zdeněk Horský

Narozen 17. října 1927 v Prusích u Přerova²⁹

Zdeněk Horský se vyučil zahradnictví v okrasné škole Antonína Horák v Bystřici pod Hostýnem, kterou dokončil v roce 1944. Mezi lety 1947–1951 rozšířil své vzdělání na Vyšší ovocnicko – vinařské a zahradní škole v Lednici.

Po ukončení svých studií nastoupil do tehdejší organizace NKK, tzv. Národní kulturní komise a pracoval jako obvodový zahradník v Telči. Pod jeho správu patřily také zámecké parky v Dačicích, Bítově, Vranově nad Dyjí a Červené Lhotě. V této funkci setrval až do roku 1960. Během působení v NKK spolupracoval především s Otmarem Průšou na organizaci školení zámeckých zahradníků a vytváření koncepce obnovy historických zahrad.

Mezi lety 1960–1965 si rozšířil vzdělání na Vysoké škole zemědělské v Brně, kde získal inženýrský titul. Již během svého vysokoškolského studia nastoupil na Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, kde působil jako pracovník pro historickou zeleň až do svého důchodového věku.

Ve své funkci inicioval nejen zpracování koncepce obnovy Lednicko – Valtického areálu, ale především se zasloužil o zapsání všech 132 jihomoravských historických parků do Seznamu nemovitých památek. Pod jeho záštitou pak proběhla obnova některých z nich. Např. Květné zahrady v Kroměříži, která svou tehdejší podobou dávno nepřipomínala Libosad biskupa Karla, nebo zahrad v Jaroměřicích na Rokytnou, Holešově, Slavkově u Brna, Miloticích, Čechách pod Kosířem, Valticích či Bučovicích.

Nástupem Zdeňka Horského na Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody byly v Jihomoravském kraji zasazeny základy památkové péče zahradních celků. Příklady koncepčních řešení, jichž byl vždy součástí, se staly vzorovým příkladem pro ostatní kraje a jejich pracovníky. I když svou činnost dokumentoval velmi málo jen novinovými články, či příspěvky do odborných časopisů, můžeme díky němu obdivovat několik zahradních celků i v dnešní době.

4. Historické zahrady na Moravě

V zemích koruny české vznikla v období renesance a baroka řada významných architektonických zahrad. Především těch s terasovitou dispozicí z nichž čestné místo zaujímá soubor palácových zahrad pod Pražským hradem. Plošné zahrady, mezi něž patří např. zahrada holešovská, byly až do vrcholné barokní doby stále budovány na renesanční osnově. Teprve až v poslední čtvrtině 17. století začali architekti přejímat prvky monumentálních francouzských zahrad podle dispozic Le Nôtre. Francouzského přístupu bylo využíváno především ve Vídni, v centru habsburské monarchie. U venkovských sídel, jež měly skromnější zahrady, bylo francouzského zahradnického umění využíváno spíše u architektonických úprav celé krajiny v okolí barokních zámků, biskupských rezidencí, villegiatur a poutních míst.

Daleko hojněji byly monumentální plošné zahrady budovány v době druhého nevolnictví v oblastech střední a jižní Moravy, kde na venkovských panstvích, díky tvrdému vykořisťování poddaného lidu, budovala protireformační šlechta a církev svá honosná sídla.

4.1 Renesanční zahrada v Bučovicích

4.1.1 Nástin historického vývoje zámeckého areálu v Bučovicích

Nevelká zámecká zahrada zámku v Bučovicích se rozkládá na obdélném půdorysu přímo za zahradním průčelím zámku. Její vývoj úzce souvisel s výstavbou zámku, o němž máme první zmínku z roku 1567³⁰, kdy vznikl rozpočet na stavbu. Smlouvu na stavbu nového zámku uzavřel stavebník Jan Šembera Černoohorský z Boskovic s brněnským stavitelem italského původu Pietrem Gambrim (+1585).³¹ Stavba pokračovala rychle a rok 1581 se uvádí obecně jako letopočet dokončení celé stavby, ale my víme, že se jednalo pouze o rok, kdy byla část zámku obývána. Stavební práce a výzdoba probíhaly až do konce 80. let 16. století a stavba byla ukončena jistým provizoriem až stavebníkovou smrtí v roce 1597³², který chtěl naplnit především svou vizi reprezentativního sídla typu „*palazzo in fortezza*“³³.

Za autora projektu se dlouho považoval, bez jakýchkoliv podkladů, stavitel vídeňského dvora Pietro Ferrabosco di Lagno. Dnes podle písemných pramenů přisuzujeme celý projekt i s koncepcí výzdoby interiérů dvornímu umělci Jacopu Stradovi, jenž byl architektem vídeňské Neugebäude císaře Maxmiliána II., manýristického areálu velmi blízce podobnému bučovickému zámku.³⁴

Šemberova monumentální idea zahrnovala areál obehnaný zdí s volutovým zakončením, bastiony v nárožích a vodním příkopem. Celý areál se pak skládal z předzámčí s přízemními hospodářskými budovami na východu, čtyřkřídlym zámekem a obdélnou zahradou na západě. Budova zámku je dvoupatrová s vnitřním nádvořím obehnaném ze tří stran arkádami. Pouze východní křídlo, jediné bez arkádového ochozu, je jednopatrové.

Po smrti Jana Šembery, posledního mužského potomka, získává zámek rod Liechtenštejnů, v jejichž majetku zůstává až do roku 1945. Liechtenštejnové zámek dostavěli a upravili na své reprezentativní sídlo. V roce 1637 nechal stavebník Maxmilián z Liechtenštejna umístit na nádvoří zámku manýristickou kašnu zhotovenou kamenickým mistrem Pietrem Madernou z Vídně podle návrhu

Giovanniho Giacomi Tencalli.³⁵ Poslední úpravou zámku od tohoto Lichtenštejnského stavitele byla stavba barokní kaple v prvním patře zámku vyzdobená štukatérem Bernardem Bianchim z Vídně.³⁶ O necelé století později rozhodl Josef Jan Adam z Liechtenštejna v roce 1722 nastěhovat do objektu správu svých statků a vývoj celé památky se zastavil a omezil pouze na úpravy interiérů a nutné opravy.³⁷

Z původní umělecké výzdoby se nám tak dochovalo pouze pět manýristicky vyzdobených místností v přízemí západního křídla, mezi nimiž vyniká především *Císařský pokoj* a již zmíněná kaple postavená Maxmiliánem v první polovině 17. století.

4.1.2 Historický vývoj zámecké zahrady

Během přehledu historického vývoje zahrady musíme mít na paměti, že celý areál vznikl jako jeden celek. Proto musíme předpokládat vznik zahrady již za panování Jana Šembery, i když o její podobě nic nevíme. První vyobrazení zahrady se nám dochovalo až na půdorysném plánu ze začátku 18. století [1].

Martin Krčma ve své práci na obnovu bučovické zahrady z roku 2005 klade velký důraz na geometrickou pravidelnost a osovost vycházející z novoplatónských teorií o dělení světové duše v knize Timaios. *„Na tomto situačním plánu je jasně čitelné základní rozčlenění areálu, které se skládá z intervalu harmonické stupnice. Areál má půdorys obdélníku s poměrem stran 2 : 3 (kvinta). Hlavní zámecká budova s umělecky velmi cennými arkádami v nádvořním průčelí byla postavena napříč k podélné ose dispozice a celý areál rozdělovala na dvě nestejně části v poměru zlatého řezu. Poměr stran zámecké budovy je 3 : 4 (kvarta). Na východní straně zámku se rozkládalo uzavřené předzámčí – „Cour d’honneur“ – s již zmiňovanými hospodářskými budovami, které byly před průčelím zámku opět propojeny valem. Ústí do něj od severu most přes celistvý vodní příkop. Severní křídlo budovy předzámčí nezaujímá dispozici zrcadlově obrácenou křídlu jižnímu, jak se s ní*

setkáme později a jak bychom ji předpokládali v „čistém“ provedení. Předzámčí je vystaveno v poměru vnějších stran 3 : 1. Po stranách zámecké budovy navazují na předzámčí skrze úzké brány, dva dvory, které ovšem nejsou odděleny žádným stavebním prvkem (zdí, terasou, budovou...) od zahradního prostoru navazujícího ze západní strany. Renesanční zahrada čtvercového půdorysu obroubená valy stejné výškové úrovně jako bastiony se rozkládá ve větší západní části areálu, která celkově spolu s valy tvoří obdélník o poměru stran 8 : 9 (velká sekunda). Dále vysledujeme, že do středu (těžiště) areálu je vložen menší obdélník s poměrem stran 1 : 2 (oktáva). Vrcholy tohoto pomyslného obdélníku jsou rohy východního průčelí zámku a křížení cestní sítě na konci hlavního parteru. Plocha tohoto vnitřního obdélníku je tvořena ze tří dílů budovou zámku, pět dílů pokrývá hlavní parter. Tedy opět poměr zlatého řezu. Tento obdélník je srdcem celé kompozice.“³⁸

Zahrada je na tomto plánu rozdělena kolmými a horizontálními osami na osm stejných čtvercových polí uspořádaných ve dvou řadách nad sebou a jedno obdélné pole v samotném závěru zahrady. Hlavní parter vymezený šířkou zámecké budovy je tvořen čtyřmi čtvercovými záhony, z nichž tři jsou broderiové a jeden je zcela prázdný, pouze olemovaný živým plůtkem nebo loubím, stejně jako všechny ostatní čtvercové záhony po stranách. Hlavní parter je ukončen trojlístovou obloukovou kompozicí ve středu západní části zahrady. V této části se nejspíše nacházela štěpnice, ta mohla být lemována vzrostlými stromy, zelení osazenou v nádobách nebo vysokými stříhanými stěnami, takovými, které známe z nedalekých zahrad Karla Lichtensteina-Castelkorna v Kroměříži a ve Vyškově.

Jak již bylo zmíněno, celý zámecký areál byl obehnán vodním příkopem, jehož praktická funkce byla větší než okrasná. Zámek byl postaven na podmáčeném terénu nivy říčky Litavy a vodní příkop měl tento prostor především odvodňovat.

Toto nejstarší, nám známé, kompoziční řešení zahrady je navrženo s využitím renesanční harmonie sfér, které se pravděpodobně v zahradě drželo od jejího založení, ale můžeme zde vyzorovat již barokní principy, především v podobě broderiových záhonů a také v trojlístém zakončení ústředního parteru.

Zahrada prošla velkou změnou pravděpodobně hned po roce 1722, kdy začal být zámek využíván vrchností jako hlavní účtárna a zahrada byla rozparcelována na menší zahrádky pro úředníky. Přesnou dataci této zásadní změny neznáme, ale na plánu z roku 1795³⁹ [2] máme zaznamenané jednotlivé parcely i s příslušnými jmény úředníků.⁴⁰ Vzhled zahrady mezi rokem 1722 a 1795 nám dokládá také votivní obraz datovaný do roku 1757⁴¹ [3], kde je zahrada vyznačena několika vzrostlými stromy.

Na plánu jsou stále patrné vodní příkopy, i když z malé části již zasypané a nárožní bastiony. Změnu oproti stavu z počátku 18. století prodělala především vodní složka zahrady. Na plánu jsou jasně čitelné dvě kruhové vodní nádrže na hlavní ose a jedna čtvercová nádrž v pravém pásu zahrady. Kašna na nádvoří zůstala zachována, ale přibyla další čtvercová nádrž před východním průčelím zámku, jež je dochována dodnes. Boční dvory, na nichž se nachází kuchyňská zahrada, jsou již od zahrady odděleny zdí s branami.

Další plán mladší o pět let nám ukazuje prakticky stejnou situaci.⁴² Jistá změna je pouze ve velikosti jednotlivých parcel a jejich majitelů. I přesto že zahrada byla především hospodářsky využívána, musela si pravděpodobně držet určitou formální podobu. To nám dokazují jednak zahrádky vyšších úředníků nacházející se v bastionech, jež si zachovávají určité grafické členění, tak i existence kuželníku.

Na mapě stabilního katastru Bučovic datovaným do roku 1826⁴³ [4] jsou již vodní příkopy zasypany a celé okolí zámku zatravněno. Zahrada si zachovává svou užitkovou funkci, ale již zde není zaznačená žádná komunikační síť a parcely. Díky archivním zprávám můžeme během druhé poloviny 19. století vypočítat přeměnu užitkové zahrady pro úředníky na ovocnou školku. Informují nás o tom fondy bučovického velkostatku z let 1846–1866.

Během 19. století byla také několikrát drobně opravována ohradní zeď zahrady. Velká oprava zdí proběhla až na konci století v roce 1887 podle plánů stavitele Kricka.⁴⁴ Na pozdějších vedutách zámku můžeme vidět stromořadí na jih od zámku, které bylo vysázeno pravděpodobně také někdy během 19. století.

4.1.3 Rekonstrukce zahrady z let 1960–1964

Současná zahrada při zámku v Buchlovicích vznikla během rekonstrukce v letech 1960–1964, kterou realizoval Zdeněk Horský podle návrhu Dobroslavy Menclové, Jiřího Grabmüllera a Bohdana Wagnera [5–7].⁴⁵

Zahrada je tvořena dvěma hlavními osami – horizontální a vertikální. Ta je vedena na střed zahradního průčelí zámku a rozděluje zahradu na dvě nestejně obdélné plochy. Proto můžeme o zahradě říci, že je asymetrická, i když zrcadlově stejná. Centrální část, nazývejme ji hlavním zahradním partnerem, dělí cestní síť na broderiové záhony, jež jsou na severu a jihu obklopené dlouhými obdélnými pásy se štěpnicemi okrasných jabloní. Hlavní parter, jehož pomyslné centrum je v křížení obou hlavní os, kde se nachází velký kruhový bazén s vodotryskem, je tvořen osmi stejně velkými broderiovými záhony, které jsou vysazeny ve dvou řadách po čtyřech nad sebou. Tyto záhony jsou tvořené složitými rozvilinovými obrazci ze zimozrátu a habrových stříhaných keřů. Na ně na východě i západě navazují další čtyři menší broderiové záhony tvořené čistě pravoúhlým obrazcem z habrových keřů. Bazén s vodotryskem v centru zahrady je doplněn dalšími čtyřmi kruhovými bazény nacházejícími se v rozích čtyř ústředních záhonů. Nejzápadnější část zahrady tvoří pod bastiony obdélníky ze stříhané meruzalky s formami japonských střešní. Zbytek je tvořen travnatou plochou doplněnou skupinami zeravů. Prostor před samotným zahradním průčelím je rozdělen na čtyři obdélné partery osázené uvnitř habrovými stromy stříhanými do kužele a vně zeravy.

Menclová během návrhu rekonstrukce neopomněla ostatní prostory v blízkosti zámku a doplnila je skupinami stromů v řadách nebo ve čtvercovém uspořádání. Zelenou složkou tak bylo doplněno předzámčí i dva boční dvory. Centrální nádvoří s manýristickou kašnou zůstalo bez jakékoliv rostlinné výzdoby a bylo pouze zatravněno.

Dnes můžeme říci, že památkový záměr a snaha autorů vytvořit novou „renesanční“ zahradu se do značné míry nepovedl, především z historického hlediska. Díky nově objevenému plánu z počátku 18. století je zřejmá naprostá

neshoda kompozičního řešení. Hlavním a zásadním rozdílem je hlavní osa zahrady, která ji v současnosti rozděluje na dvě nestejně poloviny, ale původní rozvržení se řídí především středem zahrady a pracuje s velikostí jednotlivých ploch daleko promyšleněji a snaží se zámek se zahradou propojit, což je naprosto odlišné od současného řešení.

Daleko zásadnějším problémem současné zahrady je popírání samotných renesančních principů a za renesanční prvek bychom mohli označit pouze kruhový vodní bazén a ovocné štěpnice v okrajových částech zahrady. Vytknout tak zahradě můžeme hlavně kompozici založenou pouze na obdélných plochách, absenci optického napojení zahrady na samotný zámek a v neposlední řadě broderiový typ záhonu použitý v centrální části, který se hlásí spíše k nadcházejícímu baroknímu typu zahrady.

Nesrovnalosti najdeme také v použití rostlinné složky, která neodpovídá dobové flóře a používá rostliny přivezené do Evropy až v následujících stoletích.⁴⁶

4.1.4 Nerealizovaný návrh Martina Krčmy z roku 2005

Martin Krčma v úvodu své studie klade důraz na to, aby se běžně užívanému pojmu „*renesanční zahrada v Bučovicích*“ v encyklopediích, navrátila pravdivost a skutečně se jednalo o zahradu založenou na renesančních principech. Krčma se chce vyvarovat přísného formalismu a modernismu a snaží se vytvořit především renesanční typ zahrady vycházející z úspěšných evropských realizací renesančních zahrad, např. zdařilou rekonstrukci manželů Carvallových u francouzského zámku Villandry (1906–1914), renesanční zahrady u zámku Ambras v Innsbrucku nebo německý Leonberg (1980).

Celý návrh pak vychází především z dochovaného plánu ze začátku 18. století, jenž nám dokládá především soudobé rozvržení ploch areálu, ale nelze z něj vyčíst vegetabilní složka zahrady ani tvar keřů, stromů apod. Kvůli detailním prvkům sáhli autoři po dobových příkladech evropského umění: Vila Medici Castello

ve Florencii (1538), Vila d'Este v Tivoli (1573), letohrádek Kratochvíle v Jižních Čechách (1583), Vila Ambrogiana ve Florencii (okolo 1600), Libosad v Kroměříži a v neposlední řadě letohrádek Neugebäude u Vídně (1650), který je prokazatelně také dílem Bučovického architekta Jacopa Strady. Typologickým zdrojem jsou především spisy Vitruvia, Platóna, Sebastiana Serlia a Adriana de Vries.⁴⁷

Každá zahradní architektura je založena především na cestní síti, která určuje rytmizaci prostoru v zahradě. Krčma v návrhu zahrady pro zámek Bučovice vycházel z cestní sítě zachované na plánu z 18. století [8]. Hlavní, středová osa je posunuta asi o 2,5m severně oproti současnému stavu. Je kolmá na budovu zámku a směřuje mezi dvě okna císařského pokoje. Rozděluje tak zahradu na dvě stejné části a zámečtí hosté se mohou z nejhonosnější zámecké komnaty dívat okny do obou částí, stejně jak tomu pravděpodobně bylo za časů Jana Šembery. Jedinou změnou v cestní síti oproti historickému plánu je západní část zahrady, kde není zachována cesta barokizujícího tvaru trojlistu. Tato část zahrady je tvořena stejnodruhovým hájem uzavřeným v nízkém úvalu. Na křížení první boční cesty jsou identicky s historickým plánem umístěny kruhové vodní nádrže.

Hlavní vstup do zahrady přes schodiště na severním nádvoří zůstal zachován a navazuje na zahradní kompozici u zámeckého průčelí, kde je umístěna dřevěná konstrukce loubí s růžemi tak, aby zakrývala nevzhledné vstupy do sklepení. Po stranách loubí v rozích zahrady jsou vždy čtveřice platanů, které tvoří nástupní prostor pro návštěvníky. Hlavní části zahrady tvoří ornamentální parter ze čtyř čtverců přímo před zámkem. Po stranách této ústřední části jsou navrženy štěpnice z ovocných stromů. Za touto částí se nachází již zmíněný háj, a bastiony v samotném závěru zahrady zůstaly pouze zatravněny.

Nástupnímu prostoru zahrady dominuje již zmíněné dřevěné loubí s růžovými keři z dílny Miroslava Fekara.⁴⁸ Loubí je navrženo po celé délce zámku se zvýrazněným středním vstupem. Růžové keře budou vysazeny pouze na straně zámku, aby nebránily ve výhledech na samotnou zahradu. Celé loubí je v návrhu po celé délce doplněno lavicí, která nahrazuje absenci laviček v této části zahrady.

Loubí je inspirováno především historickým plánem, na němž je v těchto místech nspecifikovaná architektura a dále vyobrazením Nizozemské školy, *A jardin d'amour* z roku 1590⁴⁹ (viz. obrazové srovnání).

Srdcem celé zahrady je hlavní ornamentální parter tvořen čtyřmi čtverci uprostřed zahrady před zámkem. Každý čtverec je olemován stříhaným habrovým plotem o výšce 1,2m se čtyřmi vstupy do vnitřní části záhonů, vždy v polovině strany čtverce. Vznikají tak čtyři partery, z nichž každý nese jinou ornamentiku inspirovanou dochovaným plánem a dobovými příklady. Jedná se o uzlové partery⁵⁰ typické pro renesanci tvořené zimostrázovými ploty a květinovými plochami. Ty je možno kvůli snadnější údržbě nahradit plochami trávniku v kombinaci s neživými hmotami, jako je cihlová drť nebo písek.

Podél ornamentální ústřední části zahrady jsou umístěny ovocné štěpnice odrůd známých před rokem 1800. Stromy hrušní, jabloní a kdouloní budou umístěny vždy ve dvou čtvercových polích udržované travnaté plochy nad sebou ve sponu 5x5 m. Koruny budou vypěstovány ve stejné výšce a jejich průměr nebude přesahovat tři metry tak, aby byly plody i květy snadno dosažitelné a koruny nestínily a propouštěly sluneční paprsky. Jednotlivé řady ovocných stromů jsou diagonálně doprovázeny záhony trvalek ochraňující kmemy stromů a zároveň doplňující květem i vůní tuto část zahrady během letní sezóny, kdy jsou ovocné stromy esteticky pasivní.

Za ornamentální částí a štěpnicemi se podle návrhu rozkládá, po celé šířce zahrady, háj ve smyslu stejnodruhového porostu lesních stromů. Háj je koncipován jako symbolická „Tiergarten“, tedy komponovaná divočina ohraničená nízkým valem porostlým udržovaným trávnikem. Podrost háje by měl být tvořen loukou s lučními květy doplněnou cibulovinami.

Posledním dominantním doplňkem by měly být zelené věže umístěné poblíž bastionů v místě historicky doložených věží, které zůstaly do dnešních dnů nedochované. Věže zbudované z masivního dřeva pochází opět z Fekarova ateliéru

a jsou navrženy tak, aby mohly být obepnuty stále zelenými rostlinami po vzoru „zahradních paláců“ jak je známe z renesančních paralel.

Návrh úpravy bučovické zahrady se zabývá také rekonstrukcí předprostor zámku a dvou bočních nádvoří, které, jak nám dokazují příslušné dochované plány, tvořily vždy nedílnou součást celého zámeckého komplexu, který byl v minulosti obehnan vodním příkopem.

Rekonstrukce prostor před zámkem by se měla nejvíce přiblížit původní situaci, kdy bylo předzámčí uzavřeno hospodářskými budovami do podoby čestného dvora „*court d'honneur*“. Dnes již neexistující hospodářské budovy v severovýchodním nároží budou připomenuty ve svém původním půdorysu dlážděným cihlovým prostranstvím se vzrostlými stromy a mobiliářem pro odpočinek. Opticky se tak celé nádvoří opět uzavře a dojem čestného dvora se více znásobí díky dvěma travnatým parterům vycházejících z geometrie čtverce kruhu doplněnými stříhanými polokoulemi z keřů naznačujících linii bývalého valu.

Jižní nádvoří bylo, jak nám dokládají historické prameny, využíváno jako kuchyňská zahrada, proto se během obnovy počítá se stejnou užitnou funkcí. Zahrádka by měla být obdélné dispozice a jednotlivé záhony by měly být obehnané živým plůtkem asi 0,5 m vysokým. Záhony budou osázeny květinami a bylinkami užívanými již v době renesance, aby byla zachována autenticita celé zahrady.⁵¹

Poslední severní nádvoří je v historických plánech označováno jako užitný dvůr, proto je návrh na jeho obnovu velmi prostý a jednoduchý. Mlatová plocha se třemi vzrostlými stromy doplněnými trvalkovým podrostem.

V předchozích odstavcích jsme si představili současný stav bučovické zahrady i ten navrhovaný, který se nachází zatím jen na papíře a čeká na svou realizaci. Otázkou však zůstává, jestli je vůbec nutné vytvářet zcela novou zahradní architekturu u bučovického zámku. V zásadě můžeme říci, že obnova zahrady z první poloviny 60. let byla určitým estetickým přínosem a zvelebila okolí zámku a vytvořila v jeho blízkosti místo odpočinku a relaxace jak pro obyvatele města, tak pro turisty. Menclová, Grabmüller a Wagner vytvořili svým projektem zcela novou

zahradu, která nebyla založena na žádných historických podkladech. Pro svou realizaci zvolili typ formální zahrady a nutno říci, že se jim celé dílo povedlo. Na druhé straně se během let objevily plány, které nám podobu původní renesanční zahrady dokládají alespoň částečně a také se vynořily názory na renesanční autentičnost zahrady jako didaktického díla. Právě z toho důvodu se přikláním k obnově současného stavu ve stylu renesanční zahrady z rukou Martina Krčmy, protože k čistě slohovému renesančnímu zámku renesanční zahrada skutečně patří.

4.2 Raně barokní zahrada v Holešově

Zahrada v Holešově, stejně tak i barokní zahrada v Jaroměřicích nad Rokytnou nebo Kroměříži, tvoří zvláštní skupinu rovinných zahrad. Holešovská zahrada se vymyká od ostatních ojedinělým příkladem širokých vodních ploch vázaných osově s budovou samotného zámku. Bohatě dochovaný archivní materiál k zámecké zahradě v Holešově nám dokládá slohové změny systému vodních ploch, ale také proměnu ekonomické stránky majitelů, která vedla v postupnou redukci bohatě vypravených částí a v postupnou přeměnu zahrady k hospodářskému využití.

4.2.1 K historickému vývoji zahrady v Holešově

Historie zámecké zahrady v Holešově se začala psát roku 1650⁵², kdy holešovské panství koupil moravský zemský hejtman Jan z Rottalu, pocházející z prastarého štyrského rodu, od Václava Eusebia z Lobkovic. Jan z Rottalu, od roku 1610 příslušník moravského markrabství, jeden z největších feudálů pobělohorské doby, vystavěl v 50. letech 17. století na místě starší tvrze raně barokní zámek podle projektů inženýra italského původu Filiberta Lucheseho zaměstnaného u císařského dvora ve Vídni. Na určení autorství Lucheseho na projektu zámku a také místního kostela Nanebevzetí Pany Marie pracoval Václav Richter. Ten také poukázal na činnost architekta jako autora inženýrských vodních děl, např. projekt na splavení řeky Moravy vypracovaný mezi lety 1653–1654.⁵³ Z této činnosti a také z pozdně renesančního dělení zahrady Richter odvodil, že Luchese není jen autorem zámecké stavby, ale také jejího přilehlého okolí včetně zahrady s výraznou vodní složkou.⁵⁴

August Prokop⁵⁵, ale i Pavel Neumann⁵⁶ poukázali na monumentální ráz holešovských zahrad a spojili je se zahradami francouzskými druhé poloviny 17. století a datovali holešovskou zahradu až do poloviny 18. století, kdy panství vlastnil František Adam hrabě Rottal.

Dnešní bádání předpokládá, že osnova holešovské zahrady jak ji známe z plánů z poloviny 18. století je výsledkem postupného budování celého zámeckého areálu již od poloviny 17. století a právě kompoziční rozvrh zahrady vznikl v této době. Objekt tak lze chápat jako dílo jednoho období, které bylo postupně doplňováno a upravováno. Existenci zahrady v šedesátých letech 17. století nám dokládá Pešina z Čechorodu ve svém „*Prodomu Moravographiae*“ z roku 1663, kde se ve spojitosti s holešovským panstvím zmiňuje o rozkošné zahradě, jíž podobnou Morava nemá.⁵⁷

Původní Lucheseho plán pravděpodobně vypadal jako obdélný parter za zámkem s ústředním bazénem, který byl ze tří stran obklopen širokým vodním kanálem [9]. Vodní složka zahrady doplňovala pozdně renesanční fortifikační systém vodního příkopu kolem zámku a tvořila rezervoár vody pro užitkovou část zahrady. Až v polovině 18. století byla zahrada přepracována v duchu francouzské zahrady podle vzoru Le Nôtre a centrální bazén byl spojen střední osou s kaskádou v zadní části parku a umožňoval tak přímý průhled od zámku až do obory [10]. Tento charakteristický trojzubec je zachycen na plánu z poloviny 18. století. Na etapové budování vodního systému poukazují rozdílné proporce jednotlivých kanálů a přemostění středního kanálu ve dvou místech tak, aby byly zachovány dřívější pozemní komunikace.

V zámecké zahradě v Holešově je kladena velká důležitost právě vodní složce, jejíž funkce se v obou vývojových stupních podstatně lišila. V první etapě z poloviny 17. století se jednalo ještě o renesanční zahradu, ve které šlo zpravidla o izolované vodní plochy tvořící vnější rámeček zahrady, zatímco u francouzských barokních zahrad tvoří vodní plocha jádro celé monumentální kompozice. Právě zahrady ve střední Evropě převážně v Polsku a Prusku tvoří přechodné varianty mezi holandskou zahradou a klasickou francouzskou dispozicí. Mezi tento přechodný typ zahrad můžeme zařadit také Holešov.

Zahrada se nevyvíjela pouze ve tvaru a užití vodních ploch, ale také ve své květinové výzdobě. Plán z poloviny 18. století [11] nám dokumentuje zahradu

o velikosti kolem 40ha na téměř rovinném terénu bez terasovitého stupňování s mírným sklonem k zámku. Zámecká budova byla se zahradou spojena mostem přes vodní příkop se zídkou zdobenou skulpturami a vázami. Na plánu je vyobrazen také ústřední parter před zámkem bohatě členěný broderií a plochami trávniku. Po obvodu byl lemován širokými stříhanými alejemi a sochami. Střední část zahrady široká 170m byla po obou stranách lemována pásy o šířce 114m. Tyto tři pruhy tvořily každý samostatnou část zahrady a nebyly na sebe kompozičně vázány. V levé části se nacházela velká oranžerie, zelinářská zahrada, štěpnice a geometricky členěná zahrada se stříhanými alejemi. V pravé části se rozkládala užitková zahrada, štěpnice, glorieta a hospodářské příslušenství. V samotném závěru zahrady se po celé její šířce rozléhala bažantnice s geometrickou sítí dlouhých alejí.

Plán pochází z let, kdy panství vlastnil František Adam z Rottalu, jehož široké umělecké zájmy mají mnoho příbuzného s činností feudálů typu Františka Antonína Šporka a Jana Adama Quenstenberka. František Adam vybudoval na zámku divadlo s italskou operou. Během jeho vlády byl hudební a divadelní život velmi úzce spjatý s hudební scénou na jaroměřickém zámku. Hrabě Rottal podporoval katolickou protireformaci a byl stavebníkem řady církevních staveb na svém panství. Dvorním stavitelem Františka Adama byl Tomáš Sturmer, který pro něj roce 1721 postavil podle plánů Ignáce Josefa Cyraního kostel Nanebevzetí Panny Marie na sv. Hostýně a v roce 1743 se ujal stavby kláštera trinitářů s menším kostelem sv. Anny. František Adam Rottal nechal také po smrti své manželky Marie Cecílie vystavět ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie tzv. Černou kapli jako místo posledního odpočinku členů jeho rodu.

Hospodářská situace holešovského panství a umělecký mecenát hraběte Františka Adama Rottala ve druhé čtvrtině 18. století poukazují na období umělecké kulminaci zahrady, ale i celého panství. Zahrada se v této době nejvíce přiblížila se svými bohatými květinovými koberci a sochařskou výzdobou k francouzským zahradám vrcholně barokního slohu.

Smrtí Františka Adama v roce 1762 vymřel rod Rottalů po meči a panství bylo rozděleno mezi jeho dvě dcery a děti jeho třetí, v té době již zesnulé, dcery Maxmiliány. Její dcera Marie Barbora, provdaná Erdödyová vyplatila v roce 1770 ostatní dědice. Uherský rod Erdödy vlastnil panství až do roku 1833. Postupný finanční úpadek dědiců i jiné majetkové poměry rodu Erdödy se projeví i na zámecké zahradě, protože upravovat stovky metrů stříhaných alejí a ornamentální plochy broderií byly pro dědice finančně neúnosné.

Stav zahrady v poslední čtvrtině 18. století nám dokládá rozvrh zámecké zahrady od J. Angermayer z roku 1775 [12]. I když podle tohoto plánu byla geometrická osnova zahrady nadále dodržována, tak jednotlivé plochy byly zjednodušovány, složité ornamentální koberce květin zatravňovány a okrajové části hospodářsky využívány.

Zahrada byla v této podobě, i když pravděpodobně s drobnými změnami, zachována až do první čtvrtiny 19. století. Dokládají nám to nejen dvě mapy panství, které byly zhotoveny v letech 1795–1796 Fr. Jacquesem a Jeanem Baptiste Kislingovými, ale také devět akvarelů neznámého autora z doby kolem roku 1800.⁵⁸ Těchto devět akvarelů, ač jsou umělecky naprosto bezvýznamné a vykazují řadu perspektivních i technických chyb, jsou pro nás velmi vzácnými dokumenty, které zachycují holešovskou zahradu a okolí zámku v jiné, než perspektivní podobě.

Můžeme proto říct, že na přelomu 18. a 19. století byly v zahradě stále udržovány stříhané loubí, byla v ní umístěna jízdárna, kuželník, čínská zahrádka a pavilon v pravém pásu zahrady.

V druhé čtvrtině 19. století už byla přísná geometrická barokní zahrada přebudována na přírodní krajinářský park. Dokládají nám to indikační skici V. Vildnera a V. Schulze z roku 1830 a také plán města Holešova z roku 1831.⁵⁹ Nejvíce změn se opět dotklo hlavně ústřední části zahrady před zahradním průčelím zámku. Byl zasypan bazén a střední rameno kanálu, které k němu vedlo. Na nově vzniklé ploše byly vysázeny volné skupiny stromů. Byla také upravena zahrada u čínského pavilonu a celkem velké plochy zahrady byly hospodářsky využívány

a přeměněny na ovocné sady, pole a chmelnice. Během 19. století byla zrušena část původních zahradních zdí a vodní příkop u zahradního průčelí zámku byl zasypán.

Kolem roku 1900 byl střed zahrady nepřesně rekonstruován s neúměrně zvětšeným středovým bazénem a novou alejí z jehličnanů. První polovina 20. století před světovou válkou zahradě také nepřála. Poslední majitelé ji využívali především k zemědělským účelům, což se projevilo na přebujelé zeleni v odlehlých částech zahrady, narušených březích kanálů a zarostlých pozemních komunikacích. V takovém stavu převzal zahradu i s celým areálem zámku na základě Benešových dekretů v roce 1948 stát.

Zámecká zahrada v Holešově si přes všechny slohové změny v posledních třech stoletích zachovala své původní kompoziční jádro vodních ploch, alejí a komunikací. Její další osudy se začaly psát až v druhé polovině 20. století, kdy se o její záchranu postaral architekt Otakar Kuča.

4.2.2 Aspirantská práce Otakara Kuči z druhé poloviny 50. let

V roce 1955 sepsal Otakar Kuča svou aspirantskou práci *„Projekt úpravy zámecké zahrady v Holešově“*⁶⁰ pod odborným vedením Ing. Arch. Lakomého a pod externím vedením akademika Z. Wirtha.

Kuča ve své aspirantské práci rozvrhl rekonstrukci do dvou etap, při nichž vycházel z plánu z poloviny 18. století reprodukováného ve IV. dílu Prokopovy *Markgrafschaft Mähren*. Ten zachycuje podstatnou vodní složku, která tvoří unikátnost této zahrady. Pozdější úpravy z 19. století, kdy se zahradu pokusili majitelé panství přetvořit v anglický krajinářský park, redukoval proto při rekonstrukci zpět na francouzskou formu. Tato redukce se dotkla především hlavního parteru před zahradním průčelím zámku. Samozřejmě Kuča při rekonstrukci přihlédl, především z praktických důvodů, ke zjednodušení ústředního zahradního parteru a zatravnění květinových broderií.

V první etapě se nejdříve přistoupilo k úpravě ústřední plochy, která tvoří jádro celé dispozice a je jejím nejexponovanějším místem. Tato plocha je ze tří stran obklopena stříhanými alejemi na březích kanálů, ve kterých bylo plánováno vyplnění mezer již vzrostlými stromy. Bazén ve středu celé plochy měl před rekonstrukcí podobu čtvercového rybníku bez zpevněných břehů o délce stran cca 39m [13]. Návrh rekonstrukce počítal s obnovou původního zděného bazénu v podobě oktogonu o průměru 30m s ústřední ostrovem z kamenů s fontánou. Obnova bazénu v jeho původních rozměrech byla velmi důležitá, hlavně z důvodu následného dělení ploch a cest celé ústřední části.

V zahradě se nacházela v době své největší slávy také výrazná sochařská výzdoba. Nacházela se po obvodu ústřední plochy a také na zídce vodního příkopu [14]. Projekt obnovy pamatoval i na toto a Kuča plánoval osazení čtyř soch na každé straně ústředního parteru. Dále plánoval vykopání původních vodních příkopů, obnovení zídek a můstku a jejich následné osazení sochami dětí a váz.

Návrh počítal také s obnovou dvou dřevěných můstků podél hlavní osy přes příčný kanál zachycených na žánrové kresbě z doby kolem roku 1800. Tato varianta byla upřednostněna před můstkou vedených přes hlavní kanál z plánu z poloviny 18. století, především z toho důvodu, že nepřerušovaly průhled celou osou zahrady.

Během první etapy byla naplánována i obnova střední části zahrady mezi bažantnicí a příčným kanálem. Největší význam v této části zahrady Kuča kladl hlavnímu kanálu lemovaného v této části habrovou alejí, která se v samotném závěru formální zahrady rozšiřuje do kuželového půdorysu a uzavírá ji. V těchto místech se terén zahrady zvyšuje asi o tři metry a umožňuje tak vytvoření umělé kaskády, která by napodobovala kaskádu zachycenou na plánu z poloviny 18. století.

Aleje v této části zahrady a v bažantnici jsou převážně kaštanové, habrové a lipové, Kuča proto doporučil jen vyčištění od přebujelé zeleně a doplnění mezer nebo zchátralých stromů těmito třemi základními druhy. Sad, který je po levé straně hlavního kanálu, zůstává v této části obnovy podle Kuči beze změny.

Rekonstrukce plánovaná v druhé etapě se měla postarat především o obnovu dvou bočních pásů zahrady. V levém pásu zahrady mělo být opraveno zahradnictví a plánována byla i obnova oranžerie. V levé části zahrady Kuča plánoval také obnovu pergoly a stříhaných loubí – část zahrady, která je zachycena na všech dobových plánech a vyobrazeních.

V pravé části zahrady je dominantní hlavně růžová zahrada s pavilónem, která měla před obnovou charakter buržoazní zahrady s ledvinovitými tvary, nepravidelnými cestičkami a nízkými jehličnany. Kučova obnova počítá s návratem k původní podobě zahrady se sítí pravoúhlých cest a nízkých tvarovaných keříků. Růžová zahrada by byla obnovena především v blízkém okolí pavilónu. Celá tato část formální zahrady by volně navazovala na geometricky uspořádaný ovocný sad, který se nachází v zadní části pravého pásu.

Během druhé etapy měl být vybudován také dětský koutek v části, kde se dříve nacházel sklad dřeva, tak aby byl přístupný přímo z města.

Kuča nezapomněl při plánování druhé etapy ani na zahradní úpravu hlavního průčelí s předzámčím. V 18. století byla tato část zahrady neoplocená a v prostoru mezi zámekem a klášterním budovami se nacházela otevřená jízďárna. Až majitelé zámku na začátku 20. století oplotili celý prostor zídka a drátěným plotem uzavřeli celý zámecký komplex okolnímu světu. V obnově Kuča počítal s vykácením přebujelé zeleně a založením travnatého parčíku s nízkými dřevinami. Dále se stržením plotu a vytvořením menší zídky kolem vodního příkopu, aby tak vynikl celý původní systém vodního zámku.

Závěrem naplánoval Kuča obnovu bažantnice, která se nachází v samotném závěru celého zahradního komplexu. V plánu bylo očištění od přebujelé zeleně, obnovení hlavních osových alejí a postupné přebudování prostoru v oboru s volně vypuštěnou lesní zvěří.⁶¹

Kuča mezi lety 1955–1959 rekonstruoval ústřední bazén a nově upravil hlavní parter s květinovou výzdobou. V pravé části zahrady byla upravena růžová zahrada a pavilón byl přebudován na hvězdárnu. V roce 1959 byla do této části

osazena busta zámeckého hudebníka F. X. Richtera od akademického sochaře Habarty. Upraveno bylo i předzámčí s nově vzniklým alpiniem. Více z projektu uskutečněno nebylo a v roce 1959 rekonstrukční práce dalších ploch ustaly.

4.2.3 60. léta a památková obnova zámecké zahrady v Holešově

Rekonstrukce se ujal Dušan Riedl. Ten před provedením celé rekonstrukce prozkoumal všechny možné prameny, především pak plánového a obrazového charakteru. Díky tomuto zkoumání se mu podařilo sestavit vývojovou řadu zachycující stav zahrady po každých 25. letech od poloviny 18. století.⁶²

Podle Riedlových výzkumů renesanční etapa zanechala volbu místa a základní orientaci v prostoru. Baroko 18. století zachovalo v zahradě celkový rozvrh ploch, prostorové architektonické utváření hlavních alejí a prostorů parteru a štěpnic. Tato etapa tak vytvořila základní charakter zahrady. Anglický přístup v 19. století zformoval lesní bosket v severním pásmu zahrady a prostor bažantnice. Začátek 20. století upravil okolí zámku jak ze strany města založením parkové zeleně, tak na straně zahrady zasypáním části příkopu a prostor růžové zahrady.⁶³

Riedl se proto rozhodl, stejně jako Kuča před ním, držet se během rekonstrukce plánu z poloviny 18. století, protože barokní etapa vtiskla zahradě nejvýraznější slohový charakter [15].

Riedl rozdělil zahradu na tři rozdílné prostorové části. *Předzámčí* ohraničené přilehlými pozemními komunikacemi. *Zámeckou zahradu* komponovanou na osu zámku, procházející celým areálem. Hlavní parter [16] je v době Riedlovi úpravy ohraničen prořídou stříhanou alejí a plocha parteru je tvořena velkými travnatými plochami, oddělenými květinovými rabaty. Prostor mezi ústředním parterem a zámkem je zatravněn a vypískován a působí jako nadbytečná plocha. Vodní systém zahrady je soustavou tří vodních kanálů o celkové ploše 1,75 ha a hloubce 1–1,5m. Voda je přiváděna náhonem od jezu na řece Rusavě. Břehy kanálů jsou v dezolátním stavu a dno je silně zaneseno bahnem. Hlavní kanál s bazénem je po

celé délce obložen kamenným zdivem s pískovcovou hlavou. Zdivo kanálu bylo provedeno v roce 1958 z nekvalitního betonu, proto je na místech silně narušeno. Dno kanálu propouští vodu, a proto dochází k jeho častému vysychání.⁶⁴ Kanály jsou po vnějších stranách lemovány habrovou stříhanou alejí, za severní alejí je zahradnictví s centrální kašnou a hospodářskými objekty, částečně upravenými z fragmentů bývalé oranžerie. Dále je v této levé části zahrady dlouhá kaštanová alej, louka s jasanem, lipová alej vedoucí ke včelínu a štěpnici. V pozadí stojí smíšený les v místech někdejší bažantí střelnice. Za jižní alejí je růžová zahrada, příčná kaštanová alej a rozsáhlá štěpnice. Plocha růžové zahrady je přeplněna keřovým porostem v nadměrném sortimentu a zahrada není ani plošně ani prostorově vyvážená. Zadní osová část zahrady končí zcela zničenou a zarostlou kaskádou, která je lemována po obou stranách habrovou alejí, za níž je na severu štěpnice a na jihu louka se stezkou a skupinami volně stojících stromů podle přírodně-krajinářského vzoru. Poslední částí zahrady je *bažantnice* níž prochází ústřední osa zahrady, tvořená starou lipovou alejí. Většina plochy je uzavřena oborou, v níž se chovají daňci a jeleni. Volná část bažantnice je uvnitř vymýcena, osazena štěpnicí a vybavena nevelkým objektem zoologického koutku. Západní část obory tvoří čistý les s objektem myslivny, východní část poté smíšený les.⁶⁵

V létě roku 1965 byl proveden průzkum stromů a keřů a kromě kvalitativního zhodnocení dřevin, sledoval i poměry sadovnicko-estetické a záměry výtvarné, především pak kompozičního rázu. Kvalitativní vyhodnocení stromů bylo provedeno v pětistupňové kvalifikaci. Do první skupiny byly zahrnuty stromy vzrostlé ve velmi dobrém zdravotním a sadovnicko-estetickém stavu. Tyto stromy vyžadují podle projektu velmi přísnou ochranu. Ve druhé skupině se nacházely stromy v dobrém, ale i zhoršeném zdravotním stavu. Pokud jejich sadovnicko-estetický stav dovoľoval jejich zachování, tvořily s první skupinou základ parku, který bylo nutné co nejpřísněji chránit. Do třetí skupiny byly zařazeny stromy běžné estetické i zdravotní hodnoty. Osud těchto stromů je závislý na jejich umístění, pokud se nacházejí v oboře nebo ve stromových skupinách mohou zůstat

zachovány. Ve čtvrté skupině jsou stromy značně podprůměrné zdravotní nebo estetické hodnoty. Jsou to stromy, které již dožívají. Do té skupiny patří kaštanová stromořadí kolem ústředního parteru. Jsou spíše dočasnou kulisou do doby, než je nahradí hodnotnější zeleň. Pátá skupina zahrnuje zcela bezcenné stromy, které je nutno odstranit.⁶⁶

Riedlovo navrhované ideové řešení rekonstrukce vychází z dochovaných plánů barokní etapy vývoje zahrady. Základní kompoziční osa měla být podle návrhu rekonstruována v celém rozsahu – osa vedoucí z náměstí od věže kostela, přes vstupní komunikaci, přes zámecký příkop, kašnu na nádvoří, osu parteru, bazén, kanál, kaskádu, lipovou alej až po alej bažantnice. Tuto osu měla křížovat hlavní příčná osa vedoucí od kaštanové aleje od zahradnictví, přes osu parteru, bazén a kaštanovou alej u růžové zahrady. Doplněna měla být vedlejší příčnou osou vedoucí od vstupu do zahradnictví, přes rondel severního bosketu, předpolí zámku, rondel jižního bosketu, habrový špalír a boční vstup.

Předzámčí mělo být navráceno do původních prostorových vztahů bez oplocení a následného osazení několika solitérními stromovými skupinami platanů a lip. Hlavní zahradní parter přístupný přes nádvoří s fontánou, v návrhu obklopenou čtyřmi vázami s květinami a nově vzniklý most přes vodní příkop, který měl být znovu vyhlouben a napojen na stávající. Prostor před zahradním průčelím bylo v plánu vyrovnat, vypískovat a osadit dvěma řadami kbelíků s oranžovníky. Předpolí se tak měl otevřít velkému parteru a tvořit s ním jednotný prostor. Boskety hlavního parteru byly projektovány dvojitou alejí kaštanů s volným písčovaným prostorem uvnitř vybaveným lavičkami. Na křížení os kanálů a osy předpolí měly být vybudovány dva stromové rondely, které tvoří přechod z novějších částí zahrady a jejich bočních alejí na parter a do bosketů. Ústřední parter Riedl navrhl jako travnaté plochy, lemované stříhaným buxusovým plotem. Rohy trávníků zvýraznil stříhanými pyramidami. V přední části hlavní a příčné osy zřídil dva pásy pro vysazování letniček.

Hlavní osa zahrady vrcholí horním kanálem s travnatými skloněnými svahy a habrovou alejí. Tento prostor Riedl zamýšlel doplnit mostem přes hlavní kanál, z něhož by byl pohled přes křížení kanálů do všech os zámecké zahrady. Celé vodní dílo by potom vrcholilo kaskádou s kamennými stupni, vyloženými oblázkovou mozaikou a končící na posledním stupni kruhovou nádrží s nízkým vodotryskem, odkud by voda volně přepadávala do kanálu. Tato nádrž měla být po stranách flankována dvěma piloty. Celá kaskáda by ve svém vrcholu nesla plastiku a po stranách by byla zvýrazněna květinovými vázami.

V severní levé části zahrady projektoval jako dominantní prvek stříhanou habrovou alej tvořící v těchto místech plot oddělující od formální zahrady zahradnictví. Lesní bosket v této části zamýšlel upravit do pravidelných tvarů a před něj měla být umístěna část formální zahrady s travnatou plochou obklopenou nízkým živým stříhaným plotem. V této části zůstali dva solitérní stromy zařazené do první skupiny, jejichž stín tvoří místo pro odpočinek.

Střediskem jižní zahrady je tzv. růžová zahrada založená na pravouhlé síti cest lemovaných stříhaným buxusovým patníkem. Dominantu této zahrady tvoří busta F. X. Richtera a kruhový pavilón hvězdárny. Růžová zahrada měla být doplněna dvěma druhy růžových keřů a akcentována v rozích květinovými vázami. Na tento prostor volně navazuje odpočinková a společenská část s lavičkami jižně od zámku, jež měla být očištěna od přebujelé zeleně. Z růžové zahrady se přechází do štěpnice, již dominuje vzrostlý solitérní buk, který měl zůstat zachován.

Východní část zahrady, dříve nazývaná bažantnicí je od formální zahrady oddělena řadou lip. Její severní část má být uzavřena oborou, střední část věnována koutku zvířeny a jižní část tvoří někdejší jezdecká dráha s promenádou.

Projekt Dušana Riedla také obsahuje doporučení ve výsadbě zeleně a květin. Těmito aspekty jsem se při psaní diplomové práce nezaobíral, protože flóra je pomíjivou částí zahrady a není tolik potřebná k pochopení celé problematiky a památkovému přístupu.

Během rekonstrukce v 60. letech se přihlíželo k původnímu rozvrhu zahrady, ale nebylo přihlíženo k dobovému výběru materiálů a také v některých případech nebyla zachována rostlinná složka, kterou pokud nám to dovolují podmínky, by měl architekt zachovat. Například jírovci kolem kanálů byli vykáceni a nahrazeni lipovými alejemi. K vyzdění kanálů byl použit lomový kámen, i když historicky vhodnější by určitě byla cihla, jak nám to ukazuje žánrová kresba (kolem r. 1800) nebo dokazují částečně dochované bazény z Květné zahrady v Kroměříži. Další příkladem jsou také betonové květinové vázy umístěné kolem hlavní osy zahrady. Celý projekt nebyl dokončen, upraveno bylo pouze prostranství kolem zámku, hlavní parter u zahradního průčelí, růžová zahrada a ovocný sad [17, 18]. V této podobě je zahrada dochována až do dnešních dnů. Dnes v ní probíhá nová rekonstrukce pod vedením ateliéru Flor Art z Uherského Brodu. Památkový záměr byl vypracován v roce 2006 a úspěšně se realizuje. Záměr se zabývá především úpravou zanedbané rostlinné složky a také prostřiháním lipových alejí, zvýšení korun stromů, jejich prosvětlení apod.

Památkovou rekonstrukci zahrady z 60. let hodnotím určitě jako přínos pro budoucí generace. Byla prakticky obnovena raně barokní zahrada z poloviny 18. století. Ve své době se jednalo o rozsáhlou obnovu, která měla za úkol především zpřístupnění parku občanům a udělat z něj místo odpočinku a zábavy. To také dokazuje výstavba městského koupaliště nebo fotbalového hřiště v místech obory. Z dnešního památkového pohledu bych kritizoval především nedodržování materiálu v rostlinné i stavební složce. I když tyto chyby nemůžeme ve všech bodech vyčítat Riedlovi, protože jeho památkový záměr je podstatně bohatší a promyšlenější než výsledná rekonstrukce.

4.3 Libosad Karla Lichtensteina-Castelcornu v Kroměříži

Historii Květné zahrady v Kroměříži, v minulosti nazývané Libosadem, začal psát ve druhé polovině 17. století biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu. Ten v roce 1665⁶⁷, dva roky od jeho příchodu na kroměřížské panství, začal přemýšlet o založení nové reprezentativní zahrady *Libosadu*.

I přesto že zahrada byla moravským i českým unikátem, první odborný popis libosadu nalezneme až ve čtvrtém svazku A. Prokopa ze začátku 20. století.⁶⁸ Poté se problematikou nejen zahrad, ale historií celé Kroměříže zabýval F. V. Peřinka ve svých *Dějínách města Kroměříže*, které vycházely od roku 1913 dlouhých 35 let.⁶⁹ Až v roce 1958 se kroměřížskými zahradami na odborné historické a architektonické úrovni zabýval O. Kuča, který své závěry o celkové historii obou zahrad zveřejnil v časopise *Umění*.⁷⁰ Kroměřížským zahradám se aktivně věnovala také J. Vacková, poprvé v roce 1957, kdy analyzovala album s pohledy na Kroměříž Josefa Fishera z roku 1802.⁷¹ Poté se k tématu Kroměříže a jejich zahrad vrátila ještě dvakrát. V roce 1959 publikovala článek o ikonografii města od konce 16. století do poloviny 19. století.⁷² O rok později pak společně s A. Birnbaumovou zpracovaly dějiny celého města, zámku a jeho zahrad.⁷³ Na ně navázala autorská čtveřice V. Jůza, I. Krska., J. Petrů a V. Richter, kteří se ve svém společném díle s jednoduchým, ale trefným názvem *Kroměříž* věnovali období středověku, renesance a baroka.⁷⁴ Někteří se k tématu Kroměříže a jejich zahrad vrátili i v následujících letech. Například J. Petrů vydal v 70. letech sérii průvodců po jednotlivých památkách města, které vyšly v sešitovém vydání, ale i přesto mají pro badatele stejný přínos jako velká díla.⁷⁵ Svoji kroměřížskou práci pak završil článkem v časopise *Památky a příroda* o manýristické kultuře Kroměříže.⁷⁶ O rok později v roce 1979 sepsal M. Kouřil text o A. M. Lublinském, jeho vztazích z Kroměříží a jeho podílu na ikonografické a ideové koncepci Květné zahrady, publikovaný ve *Sborníku památkové péče v severomoravském kraji*.⁷⁷ Ideovým konceptem celé zahrady, ale i její výzdoby se poté zabýval také V. Jůza a to hned dvakrát. V roce 1985 a o pět let později, kdy se zabýval sochařskými díly v kolonádě a ověřil jejich souvislost se

sochařskou výzdobou římské příměstské vily Doria Pamphili.⁷⁸ Další ucelený souhrn historického vývoje nabízí publikace B. Samka *Umělecké památky Moravy a Slezska*⁷⁹ a také průvodce po českých a moravských zahradách od autorů B. Pacákové-Hošťákové, J. Petru, D. Riedla a A. M. Svobody.⁸⁰ Jedním z posledních příspěvků na téma Kroměříže a jejích dvou zahrad se stala stať M. Tognera, ve které potvrdil podíl A. M. Lublinského na ideovém konceptu zahrady a také se přiklonil k Jůzově teorii o autorství M. Zürna v kolonádě.⁸¹ Při výčtu článků a děl zabývajících se tímto překrásným historickým městem nesmíme zapomenout ani na ten nejnovější počín, jimž je publikace *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži* editorské trojice L. Daniel, M. Perůtka a M. Togner, ve které se o stať věnovanou Květné zahradě zasloužili L. Křesadlová, M. Pavlíček, M. Togner a O. Zatloukal.⁸²

4.3.1 K historii a ideové koncepci Libosadu

Jak již bylo zmíněno, v roce 1665 dozrála myšlenka na zbudování nové reprezentativní zahrady za hradbami města podle vzoru italských vil typu *villa suburbana*, tedy vily s okrasnou zahradou za městem.

Prostor pro novou zahradu byl vybrán západně od městských hradeb v místě staré štěpnice nedaleko osady Štěchovice, v jejíž blízkosti stála cihelna dodávající materiál nejen na přestavbu zámku, ale také na stavbu nové zahrady. Jako stavitele svého nového uměleckého záměru si biskup v roce 1666 vybral svého dvorního architekta Filiberta Lucheseho, jehož pověřil k vypracování odborné studie.⁸³ V zápětí na to, ve stejném roce na podzim, však Filiberto Luchese umírá a zakázku po něm přebírá na základě biskupova dopisu z 3. listopadu 1666⁸⁴ jeho mladší spolupracovník Giovanni Pietro Tencalla. Ten začal ještě téhož roku pracovat na přípravách, aby mohly být započaty samostatné stavební práce. Nejprve musel být odvodněn bažinatý terén, a proto můžeme se samostatnou výstavbou zahrady počítat až od roku 1667, kdy byla vytyčena ohradní zeď.⁸⁵

Stavebník nové zahrady, biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna, věnoval celé Kroměříži i nové zahradě nemalou pozornost a ke svému dílu si zval známé umělce. Jedním z předních umělců na dvoře biskupa byl Antonín Martin Lublinský, který byl biskupovým rádcem, autorem ideových a ikonografických konceptů a u *Libosadu* se podílel především na závěrečné fázi výzdoby. O sochařskou výzdobu zahrady se svou dílnou postaral sochař Michael Mandík (1640–1694), který přišel do Kroměříže v roce 1670⁸⁶. Z Kroměříže odchází o tři roky později, pravděpodobně na vlastní žádost, kvůli neshodám s biskupem a jeho kritice.⁸⁷ Starší literatura uvádí, že byl ze služeb propuštěn pro špatnou kvalitu sochařských děl.⁸⁸ Po jeho odchodu zasahuje do závěrečné výzdoby zahrady ještě jeden sochař, kterým je Michael Zürn ml. (1654–1698), který na Moravu přišel z jižního Německa.⁸⁹ Zürn je autorem několik soch v kolonádě, např. *Arungus* (před rokem 1675), které mu byly připsány podle stylové analýzy V. Jůzou.⁹⁰ V roce 1668 byla dostavěna rotunda, na jejíž výzdobu byli pozváni Italové působící u císařského dvora štukatér Quirino Castelli a malíř Giovanni Giacomo Tencalla (1644–před rokem 1692). Ten vytvořil výjevy z Ovidiových Proměn v osmi zrcadlech v kopuli. Původně byly tyto malby připisovány jeho staršímu bratranci Carpofovu Tencallovi (1623–1685), který od roku 1674 prováděl malířkou výzdobu v biskupově olomoucké rezidenci.⁹¹ Konečně v roce 1690 přichází do Kroměříže dvojice malířů a rytců Georg Matthiase Vischer (1628–1696) a Justus van den Nypoort (1645–1698?). Ti na biskupovu objednávku vydali v roce 1691 publikaci s úvodním textem a 32 vyobrazeními zahrady. Právě tato publikace, jež se stala hlavním inspiračním zdrojem rekonstrukcí, nám popisuje nádheru, myšlenku a v neposlední řadě trvale zaniklé součásti zahrady, jak sochařské tak architektonické.

Od poloviny 17. století míří do Kroměříže řada odborné literatury o zahradní architektuře, květinové kultuře a také řada průvodců po nově vznikajících zahradních celcích v celé Evropě. Kroměřížská zahrada je tak syntézou několika vlivů a několika inspiračních zdrojů.

Biskupa oslovily zcela určitě zahrady předměstských italských vil cinquecenta určující jasný styl zahradám na počátku 17. století. Především pak zahrada vily Doria Pamphili umístěná na římském pahorku Gianicola, přebudované v letech 1644–1652 Camillem Pamphili, synovcem papeže Inocence X., podle návrhů Alessandra Algardiho. Biskup zcela určitě nepřihlížel pouze k této zahradě typické pro své terasovité partery a sbírku antického umění. Byl obeznámen i s ostatními italskými zahradami, mezi nimiž můžeme ve zkratce zmínit pozdně renesanční zahrady u vily Medici v Římě, nebo zahrady bohaté na sochařskou výzdobu a vodní hříčky u vily d'Este v Tivoli nedaleko Říma.

Květná zahrada, jak ji dnes nazýváme, ale není výhradně italským typem zahradního umění na Moravě. Tato zahrada v sobě nese stopy zaalpského typu zahrad a to především ve svém půdorysném rozvržení, který odpovídá německému a holandskému prostředí 17. století. Zahrada v sobě mísí nejen pozdní renesanci, manýrismus a baroko, ale je také syntézou slunné Itálie a drsného alpského prostředí, především Salzburgu a jeho okolí. Jehož oblast biskup znal velmi důvěrně díky svým studiím na zdejší univerzitě. Především pak zahrady u zámku Mirabell a Hellbrunn. Přízemí zámku Hellbrunn, projektovaným architektem Santinim Sollarim jako příměstská vila pro arcibiskupa Marka Sittika von Hohenems, je tvořeno několika umělými skalními útvary s fontánami a vodotrysky, které se staly inspiračním zdrojem pro centrální pavilón a také pro salla terrenu kroměřížského zámku.

Mezi další zahrady, ve kterých biskup našel určitou inspiraci, patří bezesporu zahrada v Mnichově kurfiřta Maxmiliána I. z let 1613–1617⁹² od Hanse Krumpfera z Weilheimu tvořená čtvercovými útvary se zahradním pavilonem a širokým bazénem. Určitou roli také sehrála zahrada Hortus Palatinus v Heidelbergu budovaná pro falckého kurfiřta Friedricha V. a jeho manželku Alžbětu Stuartovnu, podle projektu francouzského inženýra Salomon de Caus, který navrhl pro Heidelberg systém terasovitých zahrad plných bosketů, vodotrysků s vodními plochami a dlouhými promenádami s výhledem na údolí řeky Neckar.

Zahrada nebyla nikdy dokončena, ale v roce 1620 o ní Salomon de Caus vydal obrazovou publikaci, kterou vlastnil i olomoucký biskup. V jeho knihovně se nacházel také Průvodce rakouskými zeměmi od Matthaeua Meriana z roku 1649 popisující mimo jiné nově vzniklou císařskou zahradu Neugebäude u Vídně. Zahrada byla tvořena několika čtvercovými plochami dělenými na dva velké celky zámeckou budovou s dlouhou arkádovou lodžíí. Z nichž jedna část je ukončena obdélným bazénem a druhá obehnána zdí s lodžie. Možná právě zde se zrodila idea dlouhé promenády se sochařskou galerií aplikovaná pro kroměřížskou zahradu.

Všechny tyto zahrady mají společnou uzavřenou kompaktnost, přísně vymezenou ohraničenost a osově symetrické členění, jež je tak blízké holandskému zahradnímu umění. Ve výsledku vznikla v Kroměříži syntéza renesanční, manýristické a barokní zahrady, jež byla budována na přelomu dvou stylů.

Kroměřížská zahrada skládající se z květnice a štěpnice byla vytyčena na půdorysu obdélníku o rozměrech 485x300m [19]. Do květnice se vstupovalo prostřední ze tří bran přes kolonádu se sochařskou výzdobou a dvěma kašnami na každém konci. Čtvercový půdorys květnice byl rozdělen hlavní a příčnou osou, jež byly doplněny ještě osami paprscitými. Tak vzniklo několik trojúhelníků, v jejichž středu byl umístěn lusthaus neboli pavilon, dnes nazývaný rotundou. Celá osnova byla tvořena vysokými stěnami stříhaných loubí s vnitřními brodériemi a dalšími výzdobnými prvky, především kašnami a sochami.

Kolonáda dostavěna roku 1711⁹³ a zastřešena roku 1714⁹⁴ byla vybavena bohatou sochařskou výzdobou. 44 sochami na antické téma v nikách, Neptunovou a Venušinou kašnou. Vnější římsa byla vyzdobena 46 bustami antických bohů a hrdinů. Celá stavba byla projektována ve smyslu tzv. Dionýsova ucha, což znamená, že osoby stojící na opačných stranách kolonády si mohli zřetelně vykládat. V Kroměříži byly na tyto místa zbudovány kašny a zvuk tekoucí vody byl slyšet po celém prostoru kolonády.

Inspirace pro tuto zahradní stavbu nalezneme v místní zámecké knihovně a to v několika svazcích o architektuře. První ilustraci s ideální zahradou opatřenou

kolonádou se třemi vstupy a vnější i vnitřní sochařskou výzdobou můžeme nalézt v *Architectura Recreations* od Josepha Furtttenbacha.⁹⁵ Podobnou kolonádu se sochařskou galerií v nikách a na balustrádě najdeme i na listě s příběhem Persefony v albu Melchiora Küssela *Palatia und prospecten so in Italien* z poloviny 17. století.⁹⁶ Sochařskou výzdobu kolonády ovlivnila nově vzniklá publikace Giovanniho Giacomi Rossiho o nové zahradě Camilla Pamphilliho na římském Gianicolu s antickými sochařskými díly.⁹⁷ Biskup poté, co tuto knihu získal, byl na tolik zaujat grafickými předlohami antických soch, že předložil sochařské dílně pracující na kolonádě lepty inspirované právě těmito vyobrazeními. 13 leptů pro postavy v nikách a 22 leptů pro busty. Kašny v kolonádě i další dvě kašny – kašna Tritonů a Lví kašna, nacházející se v půli příčných os vedoucích k centrálnímu pavilonu, jsou inspirované fantaskní pětisvazkovou publikací *Architectura curiosa nova* od německého stavitele a architekta George Andrease Böcklera.⁹⁸

Mezi lety 1666–1668⁹⁹ byl vystavěn centrální pavilon sloužící k úkrytu a odpočinku. Biskup jej nazýval „*lusthaus*“ neboli letohrádek, pro autora projektu Giovanniho Pietra Tencallu získala stavba pracovní název „*La copule*“ a dnes tento osmiboký centrálně orientovaný pavilón nazýváme tradičně rotundou. Centrem celé stavby je ústřední pavilon vynášející kopuli s lucernou, z níž vybíhají do osmi stran, vždy čtyři umělé jeskyně – grotty a čtyři salónky.

Od roku 1669¹⁰⁰ se biskup intenzivně zabývá výzdobou *lusthausu*. První návrh zamýšlející dekorativní výmalbu s vyřezávanou zoomorfní a vegetabilní ornamentikou, který je výrazně skromnější, předčil návrh druhý. Ten byl složitější, důvtipnější a mytologicky orientovaný. Počítal i s rozsáhlou sochařskou výzdobou od Michaela Mandíka. O výzdobu, na níž se začalo pracovat v roce 1670, se postarali štukatéři Quirino Castelli a Carlo Borsa. Výmalba osmi výjevů z Ovidiových proměn v centrální kopuli začala v roce 1674 pod vedením malíře Giovanniho Giacomi Tencalli.

Biskup celou výzdobu pavilonu zasvětil nejen své osobě, ale také bohyni Venuši a jejímu chrámu přírody, jak jej popsal Colonna ve své *Hypnerotomachii*

Poliphili z roku 1499.¹⁰¹ V příběhu o hrdinovi Poliphilovi putujícího za pravdou a moudrostí na ostrov Kythéra, kde za účasti nymfy Polie umývá ve studni mládí své hříchy. Chrám tak představuje pohanskou představu o chrámu přírody s tajemnou říší faunů, kteří společně s fontánami, tvoří hlavní výzdobnou složku pavilonu. Centrální sál s malovanými nástrojnými zrcadly reprezentuje čas, zde vymezen sochami čtyř ročních období od Michaela Mandíka a také jednotlivými malbami, v nichž se ukrývá dvanáct znamení zvěrokruhu – Pan jako Kozoroh, Ganymédes jako Vodnář nebo Európa jako symbol Býka. Umístění jednotlivých znamení na kopuli vytváří obraz dubnové oblohy měsíce, v němž se narodil biskup Karel.¹⁰² Opakující se symboly Venuše, Amora a vody, která hrála v celé výzdobě významnou roli, odkazují na oslavu života, lásky a plodnosti.

Poslední částí květnice jsou dva labyrinty umístěné po stranách hlavní osy se stromy uprostřed, na jejichž místech byla plánována původně sochařská výzdoba. Tradice labyrintů vychází již ze starého Egypta a z antiky, kde byl labyrint použit pro Minotaurovo bludiště v Knósosu. V křesťanském světě představuje labyrint mýtus sebepoznání a je obrazem člověka, který překoná slabost bloudění a dorazí do cíle, v tomto případě duchovnímu světlu.

Druhou hlavní částí zahrady je štěpnice nacházející se za květnicí. Nedávno patřila právě tato část k té více zanedbané a méně navštěvované. Za vlády biskupa Karla zde na osu fontán a labyrintů navazovaly dvě čtvercové pstruží nádrže se sochami Tritona a Nymfy, dřevěnou balustrádou okolo s drobnou sochařskou výzdobou. Tyto boční osy ukončily v této části zahrady jahodové kopečky s dřevěnými gloriety. K těm se vystupovalo buď po přímém dřevěném schodišti na úpatí kopečku, nebo po spirálovitém chodníku vymezeným dřínovými špalíry.

Motiv vyvýšeného místa v zahradě pochází z antiky, kde bylo na podobném principu vystavěno Augustovo mauzoleum, jehož trosky byly v renesanci proměny na centrální renesanční zahradu. V renesanci vznikl výklad, umělých kopců v zahradách, opírající se o bájnou horu Parnassos zasvěcenou Apollónovi a jeho Múzám. Toto pojetí se v evropských zahradách objevuje zcela výjimečně.

Kroměřížské jahodové kopečky jsou více orientované na holandské představy, ve kterých se objevuje mýtus babylonské věže jako symbolu rajske zahrady.

Na hlavní ose byla v této části mezi stříhanými stěnami keřů umístěna oválná kuželna, která je dnes zachovaná jen v půdoryse.

Na východní straně přiléhaly k hlavní obdélné části zahrady další drobné celky okrasné i užitkové. Jako první byla, hned vedle květnice, oranžerie s holandskou zahradou. V této zahradě byla umístěna *Neptunova fontána* jako alegorie řeky Moravy. Na tuto okrasnou zahradu navazovala užitková část s hospodářským dvorem, domem zahradníka a dvěma skleníky. Vystavěné mezi lety 1666–1670¹⁰³. Skleníky byly vytápěné a sloužili k pěstování pomerančových plodů.

Poslední částí zahrady byla bažantnice rozdělaná na tři úseky. Jako první byla ohrada s bažanty, poté prostor se zaječím kopečkem a jako poslední bazén s voliérou. Zaječí kopeček byl uměle vytvořený kopec se systémem nor pro chov králíků. Na jeho vrcholu byla osazena socha bohyně Diany, jako symbolu lovu a po obvodu byly čtyři sochy lovců jako alegorie čtyř světadílů – Evropy, Asie, Afriky a Ameriky. Voliéra byla drobná, zděná stavba oválného půdorysu umístěná uprostřed vodní plochy přístupná mostem. Sloužila pro chov vzácných zpěvných ptáků. Na vodní ploše pak plavali vzácné kachny a husy.

Zahrada jako celek, i když drobné práce musíme předpokládat i v následujících letech, byla dokončena roku 1675¹⁰⁴. Informuje nás o tom nápisová kartuše nad vstupem do zahrady, doplněná bustou biskupa Karla z Lichtensteinu–Castelkorna. Dílo neznámého umělce, pravděpodobně pomocníka Michaela Mandíka.

4.3.2 Karlův Libosad a následující staletí

Biskup Karel si uvědomoval, že tak náročné a skvostné dílo bude potřebovat v následujících letech, zvláště po jeho smrti, finanční dotace. Proto se rozhodl pro své následovníky zřídit fond s pětiprocentním úrokem. Z 18. století se nám

dochovalo jen málo dokladů a útržkové zprávy o stavu i údržbě zahrady. Prováděly se především opravné práce, výměny dřevěných krovů a konstrukcí.

Větší zájem o zahradu projevil biskup Wolfgang Hannibal ze Schrattenbachu (1711–1738). Zřídil v roce 1714 šindelovou střechu nad kolonádou, do které začalo zatékat, vybudoval nový skleník „*Triebhaus*“, dvě další nádrže na vodu a rozšířil Holandskou a Pomerančovou zahradu do dnešních rozměrů.¹⁰⁵ Existenci nového skleníku potvrdil archeologický výzkum probíhající v Holandské zahradě mezi lety 2001–2002.¹⁰⁶

Od druhé poloviny 18. století začala být zahrada postupně přebudována na pěšební zázemí pro nově vznikající Podzámeckou zahradu, která byla v těsném sousedství zámku a vyhovovala lépe tehdejším nárokům. Dochovaly se plány a zprávy z přelomu 18. a 19. století dokládající zřizování skleníků a dalších staveb pro pěstování rostlin. V této době můžeme předpokládat zrušení zaječího kopce a bažantnice.

O tom, jak vypadala zahrada ve 40. letech 19. století, nás informuje dochovaný plán Antona Archeho. V oblasti květnice byla zrušena část stromových loubí a před kolonádou tak vznikl rovinný parter s květinovou výsadbou, doplněný výsadbou solitérních jehličnanů. Brodérie téměř vymizely a byly nahrazeny ovocnou školkou. Prostory, kde se dříve nacházely labyrinty, byly nahrazeny lipovými a jírovcovými stromovými boskety. Štěpnice si ponechala svůj původní charakter, jahodové kopečky byly obklopeny prstencem smrků a pavilony na jejich vrcholech nahradily skupiny vzrostlých jehličnanů. Pstruží nádrže zůstaly zakresleny beze změny. Část štěpnice byla věnována zahradnictví a byly zde zbudovány skleníky pro pěstování ananasů, tzv. teplý skleník, množírna nebo pařeniště. Východní část zahrady tvořil hospodářský dvůr s Velkou oranžerií a Holandskou zahradou s výsadbou ovocných stromů v pravidelných řadách a dvěma obdélnými bazény.

Tyto změny se dotkly především jednotlivých detailů, ale ideový koncept i cestní síť zahrady zůstala zachována. Radikálnější úpravy se v zahradě odehrály až na konci čtyřicátých let 19. století, kdy arcibiskup Maxmilián Josef ze Sommerau-

Beckhu (1837–1853) změnil vstup do zahrady [20]. Vybudováním nového vstupu v místech hospodářského dvora pověřil architekta Antona Archeho. Ten navrhl patrovou budovou s arkádovým průčelím a dvěma skleníky vytvářejícími čestný dvůr. Arcibiskup nechal také upravit rotundu, která získala v roce 1847¹⁰⁷ dnešní kupolovitý tvar a byla pokryta břidlicí. Ze zahrady byla přenesena Lví fontána do Podzámecké zahrady, kde tvořila součást nově vzniklé Pompejské kolonády, dříve nazývané Maxmiliánovy.

Po těchto stavebních úpravách byla zahrada zpřístupněna veřejnosti a využívána k výstavám, hospodářským i průmyslovým, až do konce 19. století, kdy zprávy o konání výstav mizí. V této době se arcibiskup Theodor Kohn (1893–1904) rozhodl přebudovat rotundu pro potřeby diecézního muzea pod vedením architekta Germana Wanderleyeho. Volné vstupy, dříve opatřené jen mříží, byly zazděny a k celé stavbě byl přistavěn vstupní portikus. V interiéru byly zrušeny původní oblázkové podlahy a mozaiky na stěnách. Grotty byly doplněny novými sochami faunů od místního sochaře Jana Antonína Becka. Na osu mezi kolonádou a rotundou byla v této době osazena bronzová busta na pískovcovém podstavci arcibiskupa Rudolfa Jana, vytvořená podle modelu Richarda Spindricha. Ostatní části zahrady zůstaly zachovány, kromě pstružích rybníčků, které byly zrušeny. Jeden úplně a v druhém byl vytvořen umělý ostrov se smuteční vrbou.

Především stavební úprava rotundy a vytvoření nového hlavního vstupu změnilo celou raně barokní koncepci zahrady. Změnila se hlavní osa zahrady z podélné na příčnou. Původně koncipovanou podélnou osu od kolonády přes rotundu a kuželnu nahradila osa příčná, vycházející z čestného dvora a jdoucí přes rotundu. Ta dělí zahradu na dvě kompozičně rozdílné části. Květnici ohraničenou vysokými stříhanými stěnami a štěpnici s jahodovými kopečky, jejichž funkce zůstala zachována.

Od episkopátu arcibiskupa Františka Saleského kardinála Bauera (1904–1915) byla zahrada znovu zpřístupněna veřejnosti a využívána k lidovým slavnostem i výstavám. Na jedné z výstav bylo dokonce otevřené loubí kolonády

uzavřeno provizorní dřevěnou stěnou, jak to můžeme vidět na pohlednici z roku 1925¹⁰⁸. V rotundě bylo z iniciativy místního gymnazijního profesora Františka Nábělka instalované Foucaultovo kyvadlo, zařízení k demonstraci zemské rotace.

Pořádání výstav si udrželo tradici i po skončení I. světové války během první republiky. Poslední výstava proběhla v roce 1948. Během první poloviny 20. století již nedocházelo k žádným zásadním kompozičním změnám a práce v zahradě se omezili na údržbové .[21]

4.3.3 Květná zahrada v majetku socialistického státu

V roce 1950 se po více jak 280 letech stala zahrada majetkem českého státu a začalo se pracovat na její obnově. Prvním krokem byla obnova květnice, pro kterou vytvořil návrh architekt Pavel Janák [22]. Vytvořil parter s květinovými záhony broderií tvarově inspirovaných barokem. Pomník biskupa Rudolfa Jana byl přesunut do Podzámecké zahrady. Na své místo se vrátila Lví fontána, která zůstala v nezměněné podobě. Fontána Tritonů, jejíž vanu vynášela původně čtveřice Satyrů, byla upravena sochařem Zdeňkem Kovářem. Ten Satyry nahradil čtveřicí alegorií Průmyslu a Zemědělství v duchu socialistického realismu. Dílo, ať podmíněné dobovým smýšlením, je mistrně provedené v intencích barokního klasicismu. Dnes jejich novodobý vznik prozrazují laickému diváku jen atribut hřídele či vysokého napětí.

Další významná etapa zahrady se začala psát mezi lety 1962–1963¹⁰⁹, kdy Dušan Riedl a Josef Němec vypracovali návrh na obnovu zahrady podle dochovaných rytin z konce 17. století. Nejprve se přistoupilo k rekonstrukci rotundy, provedené mezi lety 1965–1966¹¹⁰. Kromě rekonstrukce interiérů i fasády byla stržena dosavadní břidlicová střecha, která byla nahrazena praktičtější měděnou pokrývkou. V následujících 70. letech se pokračovalo s úpravou květnice, kde byly vykáceny ovocné sady a vysazeny nové buxusové plůtky v různých ornamentech, založeny nové travnaté plochy a vykáceny boskety na jejichž místech

byly obnoveny labyrinty ze stříhaných listnatých keřů. Ze štěpnice byly odstraněny staré ovocné stromy a skleníky. Hospodářské zázemí pro celou zahradu bylo zbudováno v místech bažantnice a také Holandské zahrady. V osmdesátých letech byla vytvořena terasa na střeše kolonády, která začala plnit vyhlídkovou funkci [23].

I když tato rekonstrukce nebyla realizovaná v plném rozsahu, tak se podařilo zpřístupnit Květnou zahradu veřejnosti, která zde našla místo odpočinku i relaxace. Autorům se zcela určitě zdařila především obnova květnice z broderiovými květinovými záhony, stříhanými vysokými stěnami a obnovenými labyrinty. Velkou škodou je, že se nepovedlo prozatím obnovit část štěpnice se pstružími rybníčky, jahodovými pahorky a boční části zahrady, které nyní plní hospodářskou funkci.

I přes tyto nedostatky byla Květná zahrada společně se zámek a Podzámeckou zahradou zapsána v prosinci 1998 na Seznam památek světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

4.3.4 Současná obnova Květné zahrady

Jak bylo zmíněno, obnova zahrady z 60–80. let minulého století se dá pokládat za zdařilou a citlivou k historickým a ikonografickým podkladům, ale ne zcela dokončenou. Zapsání zahrad na seznam UNESCO a také umělecký význam zahrady v mezinárodním měřítku začal volat o obnovu dalších částí zahrad. Tato obnova se již zcela řídí zásadami, jaké stanovila Mezinárodní charta o historických zahradách vydaná Mezinárodním výborem pro historické zahrady ICOMOS-IFLA ve Florencii roku 1981, běžněji známá jako Florentská charta.

Články 15 a 16 říkají: *„Jakékoli restaurování, a tím spíše jakoukoli obnovu historické zahrady nelze zahájit bez vypracování důkladné studie, vycházející z odborného průzkumu eventuálně i zahradního archeologického výzkumu a ze zhodnocení všech shromážděných dokumentů, týkajících se dané zahrady a obdobných zahrad, aby byl po všech stránkách zajištěn vědecký charakter návrhu. Před vlastními pracemi musí provedená studie vést k vypracování projektu, jenž*

bude předložen k posouzení a odbornému odsouhlasení. Obnovené práce musejí respektovat vývoj příslušné zahrady. V zásadě by se nemělo privilegovat jedno slohové období na úkor druhého, výjimkou skutečnosti, kdy chátrání nebo odumírání některých částí může být mimořádnou příležitostí pro restituci doloženou na dochovaných pozůstatcích původní koncepce nebo na dokonalé dokumentaci. Eventuální restituce si může vzít za cíl ty části zahrady, jež jsou v těsné blízkosti budovy, aby se tak zdůraznila jejich návaznost."¹¹¹

Ohledně zapsání zahrady na seznam světového a kulturního dědictví UNESCO vznikl projekt na obnovu Holandské a Pomerančové zahrady z rukou Otakara Kuči, jehož konečná podoba vycházela z již zmíněného archeologického průzkumu (1999–2002). Projekt však kromě terénních úprav realizován nebyl.

V roce 2003 byla zřízena Komise pro přípravu koncepce zahradních děl Květné a Podzámecké zahrady v Kroměříži jako poradní orgán ředitele NPÚ v Brně. Práce komise pokračovala i po zřízení pracoviště NPÚ v Kroměříži, který je současným správcem zahrady.

V architektonickém ateliéru D.R.N.H. ve spolupráci se zahradními architekty Otakarem Kučou, Zdeňkem Sedlerem a Ateliérem Krejčíříkovi byl vytvořen návrh, který respektoval rytiny Justuse van den Nypoorta ze 17. století o dobovém kompozičním řešení zahrady [24]. Zároveň však musely být v návrhu zohledněny další úpravy zahrady, které nám její původní vzhled změnily. Především pak Archeho nový vstup do zahrady z poloviny 19. století a dílo Pavla Janáka z poloviny 20. století. Zaniklé části zahrady je nutno doložit archeologickým a archivním průzkumem, protože pouze dochovaná vyobrazení zahrady mohou být přikrášlena nebo pozměněna k dokonalějšímu obrazu, ať rukou umělce nebo na přání biskupa. Archeologických prací v zahradě se ujal Jiří Janál, archeolog NPÚ v Kroměříži. Provedl průzkumy pstružích rybníčků, ptáčnice s králíčím kopcem, vodovodních systémů i Neptunovy fontány, jejíž torzo bylo restaurováno Ladislavem Werkmannem mezi lety 2000–2002.¹¹²

Vznikl projekt, který počítá především s úpravou štěpnice, bažantnice a Holandské zahrady. V květnici se počítá jen s drobnými úpravami a s údržbovými pracemi. Mezi nimi hlavně prostřihání stěn a loubí, aby vynikly původní průhledové osy, které již byly značně zarostlé. Ve štěpnici budou obnoveny pstruží rybníčky s vodotrysky, v nichž budou nasazeny okrasné sladkovodní ryby. Tyto rybníčky se dochovaly, i když v katastrofickém stavu. Zůstaly zachovány části zídek bazénu a také jílovité podloží, které zabraňovalo prosakování vody. Jako další budou upraveny jahodové kopečky, které budou zpevněny a nově osazeny jak živými plůtky, tak i jahodami.

Pokud se podíváme na boční pás zahrady a začneme v Holandské a Pomerančové zahradě, budeme moci za pár let vidět na svém původním místě Neptunovu fontánu s původní sochou, ale bazén bude nově vytvořen podle Nypoortových grafických listů. Budou tu umístěny nejen květináče s citrusovými keři, ale rovněž záhony s cibulovinami. S obnovou skleníku se nepočítá, protože není známa jeho podoba. Dojde jen k vyznačení půdorysu nalezeného při archeologickém průzkumu a citrusy budou na zimní období stěhovány do Archeho skleníků z poloviny 19. století.

Archeho skleníky a čestný dvůr se postupně přemění v Národní centrum zahradní kultury. Bývalá bažantnice rozdělená na tři části bude kompletně obnovena. V první části, dříve prostoru pro chov bažantů, vzniknou nově skleníky zahradnictví a i budovy technického zázemí. V prostřední části bude obnoven zaječí kopec, jehož princip byl objasněn při archeologickém průzkumu. Počítá se také s chováním zakrslých králíků a úpravou celého prostoru pro dětské návštěvníky. Budou zde osazeny nízké ovocné stromky, poskytující příjemný stín v parném létě. V poslední části dojde k obnově ptačí voliéry s okolním bazénem. I v této části se počítá se štěpy ovocných stromů vysazených v pravidelném sponu.

Během psaní mé práce byly některé úseky Květné zahrady již realizovány. Obnovy se dočkala Holanská zahrada, kde letos téměř po 300 letech vykvetly znovu cibuloviny [25]. Na základě archeologických výzkumů byl znovu zbudován králíčí

kopec [26] a práce pokračují také na bazénu v ptáčnici [27], jehož rekonstrukce spěje ke konci. V loňském roce se začalo pracovat i na obnově pstružích rybníčků, z nichž jeden byl na začátku tohoto roku téměř hotový a dělníci začali osazovat balustrády [28].

4.4 Questenberkové a zahradní architektura v Jaroměřicích nad Rokytnou

Zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou a jeho zahrada zastupuje příklad vrcholně barokní zahrady, která byla silně spjata nejen s budovou zámeckého areálu, ale i s okolní krajinou. Do barokní zahrady se příkladně vstupuje sálou terrenou. Nejprve má divák před sebou malé partery zdobené květinami, jež se postupně proměňují v obrovské plochy keřů, stromů, složitých broderiových ornamentů a vodních ploch, v nichž se zrcadlí okolní krásy přírody, sochařských děl a budovy samotného zámku. Toto vše hledá svůj protipól v krajině, ten je zdůrazněn dlouhými alejemi a drobnými stavbami v okolí. Nejen v Jaroměřicích, ale i u jiných šlechtických sídel, tak vznikaly zahrady odrážející uspořádání světa, pozemskou i nebeskou sféru. Podle barokní symboliky se středem veškerého dění stal strom života nebo hora, jež byla v zahradě prezentována opracovaným kamenem nebo vodním živlem. V tomto případě kašnou, jejíž voda je symbol mládí a omlazování. Pozemský ráj v zahradě symbolizuje čtverec, odvozený od středověkých klášterních rajsých zahrad, nebo symbolizuje kruh. Barokní zahradní architektura tyto geometrické obrazce přísně respektuje.

4.4.1 Vzestup a pád Questenberského ráje na zemi

Zámecká zahrada vznikla již před koncem 16. století jako součást renesančního zámku pánů z Lomnice. Její existenci nám dokládá dobové vyobrazení města z počátku 17. století¹¹³ zachycující trojkřídlovou renesanční budovu zámku se zahradou rozprostírající se na jihu a na východě, ohraničenou zdí a dosahující k říčce Rokytné [29].

Významným rokem se pro Jaroměřické panství stal rok 1623¹¹⁴, kdy se dostalo do majetku Gerharda Questenberka. Ten pocházel z kupeckého rodu, který přišel v roce 1594 z Kolína nad Rýnem do Prahy, aby hledal službu u císařského dvora. S přestavbou zámku započal až jeho syn Jan Antonín Questenberk (1638–

1686) poté, co zámek v roce 1631 vyhořel. V této době se v archiváliích setkáváme se stavitelem Janem Křtitelem Ernou pocházejícího z Brna, který je pravděpodobně také projektantem zahrady.¹¹⁵ O podobě první Questenberské zahrady nás informuje veduta města pravděpodobně z roku 1690.¹¹⁶ Zahrada byla rozdělená nízkou zídou nebo nízkými keři na prostor čestného dvora tvořený křídly zámku s přízemní arkádou a spodní květinový parter. Uprostřed pohledové osy je zakreslena široká cesta a dvoje odstupňované schody. Z archiválií se dále dovídáme, že podle Ernova návrhu byl postaven i skleník a římské lázně.

Pravý rozkvět zažil zámek až za Janova nástupce Jana Adama Questenberka (1678–1752) povýšeného v roce 1696¹¹⁷ do hraběcího stavu. Ten si vybral Jaroměřice za své rodové sídlo a začal pracovat na jeho zvelebení. Zámek přestavěl v honosné barokní sídlo, v jeho těsné blízkosti založil kostel sv. Markéty a u kláštera Servitů nechal přistavět špitál. Na svém panství podporoval především hudební a divadelní umění. Byl v kontaktu s takovými umělci, jako byl skladatel Johann Sebastian Bach, architekt Johann Lucas von Hildebrandt nebo malíř Jan Kupecký. Od něj pochází nezvěstný portrét hraběte, dnes známý z dobové kopie od Gabriela Müllera, reprodukováný také v grafice vytvořené podle rytiny A a J. Schmutzerů [30].¹¹⁸ Hrabě je na tomto portrétu vyobrazen velmi citlivě, hrající na loutnu. Za rozhrnutou drapérii můžeme v zadním plánu vidět jaroměřický zámecký areál s kostelem sv. Markéty a zahradou, do níž se vstupovalo z čestného dvora po dvojrámenném dvakrát odstupňovaném schodišti.

S přestavbou zámku i s budováním zahrady se začalo v roce 1708¹¹⁹ podle projektu Domenica d'Agneli, pocházejícího ze Scarie. Podle jeho projektu začala být upravována zahrada, salla terrena a kašny v zahradě. Již v roce 1710¹²⁰ jej vystřídal jeho rádce Tobias Gravani. Plány na úpravu zámku a především na spojení zámeckého komplexu s kostelem sv. Markéty se stále měnily. V roce 1718¹²¹ byl do Jaroměřic pozván na doporučení prince Eugena Savojského Johann Lucas von Hildebrandt, který vytvořil ideální návrh zámku se zahradou i jejich spojení

s centrálním kostelem [31]. Dnešní redukovaný výsledek celé stavby byl zapříčiněn především z nedostatku financí a také netrpělivostí stavitele.

Zahradu v roce 1715 vyprojektoval Jan Trehet.¹²² Zahrada byla přístupná z čestného dvora po dvojramenném schodišti. Hlavní parter rozkládající se kolem kruhové fontány zdobený bohatou broderií byl po stranách rámován stromovými boskety. Osa pokračovala na ostrov se složitou květinovou broderií, završenou kruhovou fontánou a terasou zahradní divadelní scény. To vše bylo obklopeno dvouřadou alejí. Ostrov byl tvořený řekou Rokytou, upravenou ve zděný kanál. Vše pokračovalo do okolní krajiny osovou alejí, jež vytvářela z výchozího pohledu dojem nekonečnosti. Na pravé straně za kanálem navazovala na zahradu štěpnice s ovocnými stromy vysázenými v soustředěných kruzích.

O postupném budování zahrady nás informují dochované archiválie. V roce 1710 se započalo s výstavbou dvojramenného schodiště a fontán, které byly v zahradě patrně tři. Poslední byla zbudována v roce 1729. Od roku 1733 se pracuje na závěrečné etapě. Osazují se sochy, kamenné lavice, vysazují se stromy a keře, buduje se skleník pro pěstování kávovníků, ananasů a pomerančovníků. Zřizuje se zahradní divadlo a vyzdívá se kanál řeky Rokytne. Byly zhotoveny i dvě dřevěné gondoly pro oslavy Benátské noci.¹²³

Zahrada byla v době svého vzniku vyzdobena bohatou sochařskou výzdobou, z níž se nám do dnešních dnů dochoval pouze malý fragment. Jako první pracoval pro Jana Adama sochař Štěpán Pagan, jehož díla autorsky určil Miloš Stehlík. Mimo tři soch v zahradě, je také autorem sochařské výzdoby Sloupu Nejsvětější Trojice na náměstí a sochy sv. Josefa v průčelí kostela sv. Markéty.¹²⁴ V roce 1720¹²⁵ byla objednána socha u Jana Karla Luxe, moravskokrumlovského sochaře, umístěná v horní části zahrady. Na počátku třicátých let 18. století vytvořil Kašpar Ober¹²⁶ čtyři kamenné lavice z eggenburgského pískovce a osm soch antických bohů a bohyň¹²⁷, které dnes tvoří hlavní část sochařského fondu. Roku 1733¹²⁸ kupuje hrabě ve Vídni dvanáct soch múz od sochaře Lorenza Matielliho na radu svého

poradce Konráda Adolfa Albrechta¹²⁹. Tyto sochy byly při přepravě poškozeny a později pravděpodobně prodány na Jevišovické panství.

Jan Adam z Questenberku, který po sobě zanechal bohaté kulturní dědictví, umírá bez mužského potomka v roce 1752¹³⁰. Jeho majetek přechází na synovce jeho druhé manželky Marie Antonie Kounicové. Jeho smrtí končí sláva Jaroměřic a trvání jeho rodové linie. Nový majitel Dominik Ondřej Kounic – Riettkerk připojil ke svému jménu přídomek Questenberg na počest zemřelého hraběte. V roce 1752 dohlédl na dokončení posledních prací, které zadal hrabě Jan Adam. Byly zhotoveny schody, balustrády a desky ke kaskádě a také šest podstavců pro sochy.

Kounicové zámek neobývali a nedostatek finančních prostředků zapříčinil chátrání nejen budov, ale i zahrady. Bazény začaly prosakovat, kanál zarůstat a neprořezané stromy padat a ničit sochy. Přísně geometrická zahrada francouzského stylu se začala proměňovat v anglický romantický park.

Poslední mužský potomek rodu Kouniců kníže Alois Václav byl úředně zbaven práva disponovat se svým majetkem a na správu panství dohlížel soud. Ten vyhotovil v roce 1834 inventární soupis obsahující i informace o zahradě. Víme, že dispozice zahrady zůstala zachována, bylo v ní osazeno na dvanáct kamenných soch, dva obelisky, čtyři ozdobné kamenné lavice a osm taburetků pro pomerančovníky. V tomto období 1822–1848, kdy panství spravoval soud, byl odbahněn kanál řeky, cestní síť vyštěrkována, sestříhány kaštaný a opravena ohradní zeď.

Po smrti Aloise Václava získala zámek jeho dcera Karolína a po její smrti sestra Leopoldína. Ty projevíly zájem nejen o správu panství, ale i o zahradu. Karolína ji zpřístupnila veřejnosti a Leopoldína nechala vysázet novou alej oproti zahradnímu průčelí.

Poslední zprávou o zahradě v majetku šlechty je popis zahrady vlastivědného pracovníka Josefa Kapinuse z třicátých let 20. století [32]. Ten píše o jedenácti sochách, z nichž šest je umístěno v ústředním rondelu a pět v přírodním

divadle. Dle jeho zprávy se v zahradě nacházely dále tři sochy faunů a čtyři kamenné lavice.¹³¹

4.4.2 Znovuzrození barokní zahrady ve druhé polovině 20. století

Po ukončení války v roce 1945 byl zámek zestátněn a stal se svozovým objektem. Byl na něj dovážen inventář z ostatních památkových objektů, které neměly to štěstí a nebyly vybrány Národní kulturní komisí za vhodné k zpřístupnění veřejnosti. V následujících letech si začali pracovníci památkové úřadu uvědomovat cennost celého barokního komplexu – zámku, kostela sv. Markéty a přilehlé zahrady a začali pracovat na jejich postupné rekonstrukci.

V roce 1956¹³² bylo podle dílčího projektu Břetislava Štorma upraveno bezprostřední okolí zámku, zvláště pak stříhané keře u fontány v hlavním parteru.

K rozsáhlé rekonstrukci zahrady se přistoupilo až o pár let později. Mezi lety 1963–1965¹³³ vznikl projekt Dušana Riedla za spolupráce Zdeňka Horskáka [33]. Návrh počítá s úpravou hlavního podélného parteru, ostrova a jejich vzájemné navázání s přírodní částí anglického parku, který se nachází v oblasti bývalé štěpnice.

Obnova si zachovala barokní ráz zahrady s hlavní osou, jež vede od zahradního průčelí, přes vrchol trojúhelníkového ostrova dál do krajiny [34]. Tam již dnes bohužel není původní alej, která zanikla městskou zástavbou a založením ulice Stromořadní. Hlavní parter, ke kterému se sestupuje po mírně svažitém terénu od zahradního průčelí zámku, je podélné dispozice a je založen na střídání otevřených a uzavřených částí. Toho bylo docíleno použitím vysokých stříhaných stěn. Ústřední část tohoto parteru je tvořena čtyřmi čtvercovými záhony kolem kruhové fontány. Tyto záhony jsou osazeny nízkými buxusovými stříhanými plůtky vytvářejícími barokní broderii. Po obou stranách je tato plochá otevřená část zvýrazněna vždy dvěma obdélnými travnatými záhony osazenými stříhanými keři do tvaru koule. Ústřední část tohoto formálního parteru je ohraničena vysokými stříhanými

stěnami po obou bočních stranách, k nimž jsou osazeny vždy čtyři sochy a dvě kamenné lavice z původního sochařského vybavení Questenberské zahrady. Tyto stěny pak vytvářejí čtvercové uzavřené části parteru, v jejichž středu je vždy kamenný podstavec, jehož socha se bohužel do dnešních dnů nedochovala [35]. Tuto uzavřenou část pak střídá otevřená se čtyřmi travnatými záhony a květinovou výzdobou. Vše je zakončeno poslední uzavřenou částí, opět ze stříhaných stěn, z nichž ta na západě ukrývá zahradnictví. Zde je zázemí pro údržbu zahrady a květinové záhony, kde se pěstuje flóra pro samostatnou výzdobu zámku.

Hlavní pohledová osa zahrady pokračuje přes můstek nad říčkou Rokytnou na trojúhelníkový divadelní ostrov. Centrální část tohoto ostrova je zatravněna a slouží ke kulturním účelům. Prostor je dostatečně rozsáhlý i pro postavení dočasné tribuny nebo pódia. Aby bylo dosaženo uzavřenosti přírodního divadla, byly po stranách vysázeny stromy, jejichž koruny jsou tvarovány do geometrických tvarů vytvářejících iluzi stěny. Na hlavní promenádě vedoucí kolem říčky Rokytné je osazena zbývající část sochařského vybavení. V okrajových částech ostrova se nacházejí samotné boskety listnatých a jehličnatých stromů, které dříve volně přecházely v anglický park.

Tento anglický park byl upraven v 90. letech 20. století podle návrhu Jiřího a Radmily Fingerových [36]. Ti vytvořili v této části původní štěpnici a obnovili paprscitě uspořádané lipové aleje. Přistoupilo se také k opravě ohradních zdí zahrady a k úpravě čestného dvora.

Dnes je v zahradě osazeno jedenáct původních soch, dva prázdné sokly, čtyři kamenné lavice a jeden fragment sochy pod iluzivním loubím ve formální části zahrady.

Rekonstrukci Dušana Riedla ze šedesátých let 20. století, kdy autor vycházel z dochovaného krajinářského parku a snažil se co nejvíce zdůraznit barokní ráz zahrady obnovením parteru pod zámkem, můžeme dnes považovat za velmi citlivou a zdařilou. Byla zachována kompozice zahrady i její vymezení, především pak kanál říčky Rokytné s bočním ramenem vytvářejícím trojúhelníkový ostrov.

Osazení sochařských děl i tvarové vytvoření kruhových rondelů v oblasti čestného dvora zůstalo zcela na uvážení architekta, který se svého úkolu ujal velmi zodpovědně. Stejně tak pozdější obnovení historicky doložené štěpnice se jeví jako logický přístup k památce. Ze zahrady, i přes tak rozsáhlou rekonstrukci, je stále čitelný její třísetletý přirozený vývoj. V neposlední řadě byla také zachována její druhotná společenská funkce s hudební tradicí, jež byla v Jaroměřicích nad Rokytnou založena hrabětem Janem Adamem z Questenberka.

4.5 Zahrada letní vily v Buchlovicích

Zámek v Buchlovicích byl vystaven Janem Dětřichem Petřvaldským z Petřvaldu. Traduje se, že byl postaven jako dar pro jeho ženu Anežku Eleonoru Colonna, ale pravděpodobněji jej nechal Jan Dětřich vystavět, aby získal nové sídlo a demonstroval své postavení a svůj bohatý aristokratický rod.

Velkou otázkou je v posledních letech jméno autora celé stavby. Jako první se k otázce autorství vyjádřil na počátku 20. století August Prokop připisující stavbu Baltazarovi Fontanovi.¹³⁴ Václav Richter jako první vyslovil domněnku, že se jedná o dílo architekta italského původu Domenica Martinelliho.¹³⁵ O stejné jméno se opírá i Bohumil Samek ve svém soupisu památek z roku 1994, kde popisuje zámek jako italskou vilou stavbu. Za autora projektu označuje Domenica Martinelliho, jehož původní plány byly upraveny Mořicem Grimmem.¹³⁶ Na Richterově základech staví také Zdeněk Kudělka, který v knize *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku* píše o novém typu venkovského sídla postaveného po roce 1707 podle dříve vzniklých plánů Domenica Martinelliho, jež upravil Mořic Grimm. Plány podle něj musely vzniknout do roku 1705, kdy Martinelli odchází z Habsburské monarchie.¹³⁷

Otázku autorství nedávno otevřel brněnský historik Jiří Kroupa a své závěry publikoval ve *Sborníku prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*¹³⁸ vydané roku 1998. S jeho závěry se teď stručně seznámíme.

Podle Kroupy není zámek Buchlovice zcela běžnou zámeckou stavbou určenou pro správu panství a sídlo rodu. Především jeho komorní vilové proporce posunují funkci stavby k odpočinku a zábavě, k tzv. letohrádkům. Jiří Kroupa tento typ zámečků označuje „*lieu de plaisance*“, neboli místo radosti. U staveb tohoto typu se z pravidla rozkládala okrasná zahrada. Jinak tomu nebylo ostatně ani v Buchlovicích a historie zahrady se začala psát zároveň s historií stavby.

Nejstarší zmínky o budování vily pochází z roku 1698 a samotná stavba byla dokončena v roce 1701, jak nás o tom informuje letopočet na nástrojní malbě v hlavním sále.¹³⁹ Stavba byla projektována jako vila rustica, neboli venkovský zámek s hospodářskou funkcí, s hlavní zámeckou budovou a rozsáhlým čestným

dvorem, kolem nějž se nacházeli hospodářské budovy. Tento projekt, který je uložen ve sbírce architekta Františka Antonína Grimma, publikoval Zdeněk Kudělka.¹⁴⁰ Z původního projektu, který nebyl nikdy dokončen, byla postavena jen hlavní budova. Práce na stavbě ustaly pravděpodobně po smrti hraběnky a následnému přestěhování hraběte do Slezska. Celá stavba připomíná vily rakouského architekta Lucase von Hildebrandt. Podle Kroupy však zámecká salla terrena nacházející se pod hlavním sálem posouvá celý projekt k piemontské architektuře reprezentované Filippem Juvarou, či jeho spolupracovníkem Carlem Stefanem Fontanou.

K dalším stavebním úpravám došlo až za Janova syna hraběte Zikmunda Karla Petřvaldského. Ten upustil od původní koncepce ve stylu villa rustica a rozhodl se pro tzv. letohrádek v zahradě, neboli villu suburbanu. Bylo vytvořeno několik plánů brněnským zednickým mistrem Mořicem Grimmem, který však nebyl skutečným autorem, protože vykazoval spíše řemeslnou zručnost než projekční schopnosti. Stavba zámku vychází z prostředí vídeňských ateliérů, které byly dobře seznámeny s obdobnými projekty, založenými na stavbách pravidelného obdélného půdorysu s vykrojeným oválným dvorem architekta Johanna Bernarda Fischera z Erlachu. Kroupa ve svém příspěvku odmítá názory Antonína Jirky, jenž za autora zámecké stavby označuje Christiana Alexandra Oedtla, pracujícího často na Moravě. Za autora totiž považuje Domenika Egidia Rossiho, autora lichtenštejnského zahradního paláce ve Vídni. Právě fasáda tohoto paláce vykazuje stejné prvky, které se objevují na zámku v Buchlovicích. Jméno skutečného autora však nelze určit pouze na základě stylistické analýzy. Autorství této barokní vily tak zůstává stále záhadou.¹⁴¹

Buchlovice zůstaly vrcholně barokní až do roku 1794, kdy hraběnka Anežka Eleonora z Petřvaldu upravila zahradu i interiéry za účasti brněnského sochaře Ondřeje Schweigla.¹⁴²

O další úpravy se postaral rod Berchtoldů vlastníci zámek od roku 1800. Stavební úpravy započal hrabě Zikmund II. Berchtold před rokem 1900. V jeho práci

pak pokračoval následník Leopold II. Berchtold především v prvním desetiletí 20. století. Na panství povolal vídeňského stavitele Otmara Leixnera a uhersko-hradištského architekta Dominika Feye, aby přebudovali zámek v neobarokním stylu. Leopoldovou snahou bylo především přiblížit zámek více italskému prostředí, čehož chtěl docílit nejen bohatou sbírkou knih o italské architektuře, nebo korespondenci s italskými aristokraty, ale především nákupem italských originálních děl určených ke zvelebení celé stavby. Dominik Feye zvolil pro tyto poslední úpravy velmi citlivé pojetí. Doplněním balustrád na atiku, úpravou zahradních teras či ohradních zdí vytvořil atmosféru italské zahradní vily v moravské krajině.

4.5.1 Italská zahrada s francouzskými detaily

Plány na výstavbu zahrady můžeme směřovat k samotnému založení zámku a to k roku 1698, i když k její samotné realizaci došlo až po roce 1700. Svažitá dispozice terénu bránila záměru rozsáhlé francouzské zahrady s dlouhými stříhanými alejemi a rozsáhlými bazény, ale předurčovala prostor pro terasovitý typ italských zahrad.¹⁴³

Během stavby zámku vznikly čtyři odstupněné terasy, z nichž ta nejvyšší byla na úrovni čestného dvora. O stupeň níž se nacházela terasa tvořící vstupní zahradní parter, na níž byl přímý vstup ze zámecké budovy přes salla terrenu, nacházející se v přízemí pod hlavním sálem. Další terasy přístupné přes schodiště se nacházeli nejnižše. Zahrada byla ve svých rozměrech o něco širší než samotný zámek a končila v místech, kde je dnes osazen obelisk. Tuto prvotní barokní zahradu můžeme vidět i s jejím rozvržením, i když jen velmi skicovitě, na vojenské mapě z roku 1764 [37] nebo na nástropní malbě v hlavním sále zámku datovanou do roku 1701.¹⁴⁴ Ze zmíněných ikonografických podkladů a obrazové nebo plánové dokumentace k jiným zahradám vzniklým ve stejném období, můžeme odvodit pravděpodobný vzhled zahrady, jež byl tvořen květinovými partery s nízkými stříhanými boskety. Součástí celé zahradní kompozice byla zcela určitě i sochařská výzdoba, vodní

nádrže a vodní kanál, jenž je zachován do dnešních dnů. Ten byl pravděpodobně až do 90. let 19. století přemostěn dřevěnou lávkou.

Tuto ryze barokní italskou zahradu mapujeme až do poloviny 18. století, kdy ji doplnil hrabě Bernard Jan Nepomuk Petřvaldský o vzrostlé tvarované keře podle tehdy módního francouzského zahradního uměleckého stylu. To nám dokládají zápisky barona Jana Nepomuka Hausperského z Fanálu.

4.5.2 Od sentimentální zahrady přes anglický park zpět k formální zahradě

Po necelých devadesáti letech se tato barokní zahrada s italskou koncepcí a francouzskými zahradními prvky proměňuje na tehdy moderní sentimentální park. V 90. letech 18. století se o tuto přestavbu postarala hraběnka Anežka Eleonora Petřvaldská. Ta si pro úpravy parku, ale i zámecké budovy přizvala brněnského umělce Ondřeje Schweigla, jež je nejvíce zmiňovanou osobou v účtech, které se z toho období dochovaly. Schweigl se podílel na obdobných projektech na zámku ve Veselí nad Moravou nebo na terasovitých zahradách u hradu Pernštejna.

Sentimentální zahrady, neboli „*jardin anglo-chinois*“, jsou v Evropě rozšiřovány od 60. let 18. století. Zahrada je v tomto pojetí chápána jako příjemné a zároveň magické místo pro člověka a jeho meditaci. Jedná se o přechod mezi francouzským klasicismem a anglickým romantickým parkem. Tyto zahrady byly později zpravidla upravovány dále v módním anglickém stylu a stali se z nich rozsáhlé krajinářské parky. Prvky, tzv. fabriques, které by neměly v sentimentální zahradě chybět, sepsal Christian Cay Lorenz Hirschfeld ve své *Teorie der GartenKunst*. V takových zahradách se tedy z pravidla nacházel tzv. kenotaf neboli rodový náhrobník, různé exotismy – čínské pavilóny či turecké lázně, památník kultu přírody reprezentovaný poustevnou se sklepem a studánkou a také prvkem hry zastoupený nějakou loveckou atrakcí nebo kuželnou.¹⁴⁵

Z této úpravy buchlovické zahrady se nám dochoval kamenný obelisk v pramenech nazýván jako „piramite“. Byl zhotoven místním kameníkem a o reliéfní dekorace se postaral Ondřej Schweigl. Tento obelisk, ač se stal kenotafem Petřvaldských, zastával ještě typickou barokní funkci. Určoval protipól zámecké budovy a označoval konec hlavní zahradní osy. V této době byl nahrazen dřevěný most přes vodní kanál kamenným mostem, osazeným dekorativními prvky a vázami. Postavena byla také budova oranžerie a zahrada byla nově osazena řadou soch a jiných kamenných ozdobných prvků, jako jsou vázy, šišky, koule. V letech 1794–1797 vytesal Schweigl sedm soch pro výzdobu zahrady – *Lédu, Venuši, Apollóna, Merkura, Sokrata a dva putti*. Z dochovaných účetních dokladů jsme se dozvěděli, že sochy včetně těch, jež byly v parku osazeny dříve, byly polychromovány u brněnského malíře Ignáce Mayera. V této době bylo nakoupeno sedm kusů soch, označených v účetnictví jako *antique steine*, určených pro bárku, zřejmě fontánu. Ty však zůstaly nedochovány nebo k jejich nákupu nikdy nedošlo.

Ani tato zahrada, již vytvořil poslední člen rodu Petřvaldských z Petřvaldu, neměla dlouhého trvání. Zahrada byla po roce 1800, kdy zámek získal Leopold I. Berchtold z Uherčic, přebudována v rozsáhlý anglický park pod taktovkou Josefa Lacowského.¹⁴⁶ Její vzhled nám dokumentuje plán z roku 1821 vytvořený hraběcím zahradníkem Karlem Svatým [38]. Z toho plánu můžeme vidět, že byla definitivně zrušená centrální osa parku, jež byla vymezena na svém konci kamenným obeliskem. Ten se stal jen pouhou kulisou v jednom z mnoha zahradních zákoutí. Do anglické úpravy patří také redukce květinových parterů ohraničených za první terasou kanálem a volně přecházejících v krajinářský park. Ten byl tvořený sítí nepravidelných cest, odpočívadel a také nově vzniklým jezírkem s ostrovem, na němž se nacházel antikizující centrální glorieta. Podle dochovaných zpráv byly v parku přemístěny sochy, které byly v rámci puristických úprav zbaveny polychromie. Z plánu můžeme vyčíst i existenci školky a zahradnictví nacházející se ve východní části zahrady.

Majitel panství Leopold I. Berchtold byl nejen zapálený filantrop a humanista, ale také cestovatel. Během svého života podnikl cesty do Evropy, Afriky nebo na arabský poloostrov, odkud dovážel sazenice cizokrajných dřevin pro nově vznikající park. V tomto snažení jej podporoval nevlastní bratr botanik Bedřich Berchtold, spoluautor spisu *Flóra Čech* a také spoluzakladatel Musea království českého. Společně vytvořili v Buchlovicích základy arboreta, jež je udržováno dodnes a park se tak může pyšnit velmi vzácnými a ojedinělými dřevinami.¹⁴⁷

O další rozvoj se postaral v polovině 19. století hrabě Zikmund I. Berchtold, který vykoupil pozemky a polnosti od místních hospodářů a rozšířil zahradu na rozlohu necelých 19ha. Vznikl tak rozsáhlý park s množstvím solitérních i skupinových stromových porostů, alejí a palouků. V této podobě se zahrada dochovala až do nebarokních úprav po roce 1900.

V roce 1902 se naplno rozběhly práce na novém vzhledu zahrady iniciované hrabětem Leopoldem II. Berchtoldem v neobarokním stylu. Ve své době se nejednalo o ojedinělý zásah v takovém rozsahu. Podobná úprava byla provedena i na zámku v Lednici, jehož parter přiléhající k zámku byl v této době doplněn stříhanými keři, květinovými broderiemi a manýristickou fontánou.

Hrabě Leopold II. byl teoretikem a tuto úpravu si velmi pečlivě připravoval. Studoval nejen spisy o zahradní architektuře, ale byl v kontaktu s italskými aristokraty, či měl k dispozici dobové fotografie dochovaných italských barokních zahrad. Za projektanta si hrabě vybral zahradníka města Paříže Loforada, ale samotné provedení bylo svěřeno lichtenštejnskému zahradníkovi Friedrichu Hennemu. Během této úpravy dostaly nově barokní podobu především partery a bezprostřední okolí zámku. Krajinářský park zůstal zachován. Byla tedy obnovena především barokní osa zahrady zakončená obeliskem Petřvaldských, terasovité partery s květinovými broderiemi a stříhanými keři a byly nově osazeny sochy v okolí zámku. Sochařský fundus byl doplněn o nové kusy zakoupené ve vídeňských starožitnictvích a nově vzniklým bezpočtem váz, kamenných lavic a drobných výzdobných prvků, které vytesali místní kameníci podle návrhů autora zámecké

přestavby Dominika Feye. Byly dokončeny terasovité balustrády, s jejichž výstavbou započal Leopoldův otec Zikmund II. Nově byly také postaveny moderní pergoly po stranách zámecké budovy, skrývající vstup na schodiště vedoucí na další terasy.

Ačkoliv si zámek Buchlovice i jeho zahrada prošla během staletí nemalými změnami, vrátila se její podoba zpět k barokním kořenům a i my dnes můžeme obdivovat nádheru tohoto zámku, který jako by byl vytrhnutý ze země a přenesen na Moravu od někudy z Itálie [39–42].

Park v Buchlovicích je tak v mém výčtu moravských zahrad a parků jediným objektem, kterému se vyhnula historická obnova. Je zde zmíněn jako příklad živé památky, jež se za pomoci člověka vyvíjí od počátku 18. století až do dnes. V tomto případě je úlohou památkové péče pouze udržovat odkaz našich předků.

4.6 Konventní zahrada kláštera Hradisko v Olomouci

Konventní zahrada klášterního Hradiska v Olomouci zastupuje druh formálních zahrad, které vznikaly již od středověky v bezprostřední blízkosti klášterů. Středověké klášterní zahrady se nacházely v uzavřených částech kláštera. Většinou v místech rajského dvora s křížovým ambitem. Záhony byly v pravoúhlém uspořádání kolem centrální kašny nebo studny. Klášterní zahrada má striktně oddělené své funkce. Nachází se zde herbarium s léčivými rostlinami, promerium s ovocnými stromy, gardinum s kuchyňskou zahradou a v neposlední řadě veridarium, neboli okrasná zahrada.

Klášterní zahrada sloužila obecně k hospodářským účelům, ale zastávala taktéž svou duchovní úlohu v podobě soukromé meditace nebo společných modliteb. V pozdějších dobách začalo v okolí klášterů vznikat několik druhů zahrad. Mimo ty s hospodářskou funkcí, jako byly sady a polnosti, se začaly objevovat opatské zahrady, jejichž funkcí byla především reprezentace opata. Konventní zahrady neměly zvláštní specifickou funkci. Sloužily k potřebám řeholníků, k pěstování ovoce, zeleniny a bylinek a především k jejich odpočinku. Konventní zahrady se nacházely většinou hned vedle budov konventu. Dochovány jsou i tzv. Noviciátní zahrady, např. u kláštera Osek v západních Čechách.

4.6.1 Historie kláštera a konventní zahrady

Klášter na Hradisku u Olomouce byl založený v polovině 11. století a spravoval jej řád benediktýnů. Teprve v roce 1151 se zde usazuje řád premonstrátů.

Původní středověký kostel se nacházel v místě barokního nádvoří prelatury v blízkosti hlavní střední hranolové věže. Budovy samotného konventu se nacházely kolem ambitu, situovaného přibližně v místě druhého barokního konventního nádvoří. V roce 1253¹⁴⁸ byl středověký klášter vypálen Kumány a konventní kostel se zřítíl. Po těchto válečných událostech byl klášter opraven a opevněn vysokou zdí

s příkopem. Klášteru se nevyhnula ani husitská vojska a švédská okupace během Třicetileté války, kdy byl klášter vypálen, vyrabován a částečně demolován.

Po těchto neklidných dobách se ve druhé polovině 17. století začala psát barokní historie kláštera a sním přiléhající konventní zahrady. V roce 1659¹⁴⁹ byl položen základní kámen k novému konventnímu kostelu s hranolovou věží. S jeho výstavbou začala barokní obnova, jež byla zprvu jen velmi provizorní, ale s příchodem architekta Giovanni Pietra Tencalli v roce 1668¹⁵⁰, kterého do Olomouce přivedl biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna dostala přestavba kláštera zcela nový rozměr v duchu nastupujícího barokního klasicismu. První prací jež premonstráti Tencalloví svěřili byla stavba nového poutního kostela Panny Marie na Svatém Kopečku.

K vypracování projektu obnovy kláštera došlo až roku 1686¹⁵¹, kdy byla započata výstavba konventu s Andělských schodištěm, ambitem, kapitulní kaplí Panny Marie Sněžné, převorstvím a refektářem.

V 60–70. letech 17. století byla založena i první konventní zahrada o jejíž podobě nemáme žádné bližší informace. V roce 1694¹⁵² se započalo s budováním letního refektáře, podlouhlé obdélné stavby s centrálním sálem s vystupujícími rizality, s vysokými okny a mansardovým zastřešením, ukončená na bocích kruhovými věžičkami. Současně, se stavbou tohoto letohrádku, můžeme předpokládat rozšíření a budování nové barokní konventní zahrady. K její stavbě došlo podle archivních pramenů v letech 1716–1719¹⁵³. Letní refektář zahradu rozdělával na dvě poloviny, jižní převážně užitkovou s ovocnými stromy, zeleninovými a bylinkovými zahrádkami a severní okrasnou zahradu s fontánami a skleníkem, v němž byly pěstovány pomerančovníky a citronovníky. O stavbě skleníku nejsou žádné archivní zprávy a není vyobrazen na žádném dochovaném plánu či vedutě. O jeho existenci a sklizních exotických plodů nás informuje *Diář kanonie* z roku 1769, ve kterém se píše, že senior konventu Viktor, dohlížející na konventní zahradu a oranžerii, odevzdal ke spotřebě 1200 citrusových plodů.¹⁵⁴ Mlčák se tak domnívá, že oranžerie vyplňovala jedno z bočních křídel letního

refektáře.¹⁵⁵ Za okrasnou zahradou se od roku 1736¹⁵⁶ budoval nový hospodářský dvůr.

Klášter byl v roce 1784¹⁵⁷ zrušen a konventní zahrada již nesplňovala svůj účel – místo odpočinku, společných modliteb pod širým nebem nebo hostin, o kterých máme bohaté archivní zprávy, díky dochovaným diářům kanonie z let 1695–1784.¹⁵⁸ Po rozprodání majetku kanonie byl klášter adaptován pro Generální moravský seminář. Ten byl následně zrušen a bývalý klášter propadl armádě, která z něj v roce 1802¹⁵⁹ vybudovala vojenskou nemocnici. Zahrada zůstala zachována a sloužila jako ozdravovna pro pacienty nemocnice. Její údržba byla omezena na nejnútnejší zásahy a v následujících staletích tak postupně zcela zanikla.

V zahradě byly budovány provizorní hospodářské objekty, většinou obdélného půdorysu, čímž byla narušována původní geometrická kompozice. Ta byla postupně zjednodušována a přetínána novými komunikacemi. Severní okrasná část zahrady s letním refektářem připadla k panskému dvoru a brzy zanikla. Letohrádek byl využíván jako skladiště a byl postupně zdevastován. Nenávratně zanikly výzdobné prvky, jako byly nástěnné malby, štuky a sochařská výzdoba.

4.6.2 Opatství na Hradisku u Olomouce v dobových vyobrazeních

Nejstarší známé vyobrazení kláštera nalezneme na akvarelové vedutě města Olomouce z roku 1667¹⁶⁰, uložené ve Státním okresním archivu v Olomouci. Mimo klášter a olomoucké panorama ze západního pohledu je na vedutě vyobrazena i stará mariánská kaple na Svatém Kopečku, krátce před tím než ji nahradil poutní chrám od Giovanni Pietra Tencalli. Z vyobrazení je patrná dominanta klášterních budov, jíž byla centrální hranolová věž konventního kostela s cibulovou střechou. Nalevo od kostela je zachyceno západní křídlo konventu, za nímž se rozprostírá konventní zahrada. Ta byla v tomto období pravděpodobně využívána jako pole a částečně pastvina pro dobytek. Jen malý díl s vysázenými stromy byl obděláván zahradníkem. O situaci ve třetí čtvrtině 17. století nás informuje kronikář Ambrož

Malder.¹⁶¹ Na pravé straně konventní kostela je zachycen původní opevněný vstup do kláštera s vodním příkopem a staré opatství, které bylo poničené požárem v roce 1705¹⁶².

Na dvou perspektivních plánech a vedutě z Vischerovy mapy Moravy z konce 17. století je znatelně vidět, že klášter je vybudován na skalnaté vyvýšenině a chráněn tak od případných povodní. Všechna vyobrazení z tohoto období jsou téměř totožná. Klášteru opět dominuje konventní kostel s představenou věží a sanktusníkem. Vyobrazení jsou cenná především z toho důvodu, že nám dokládají stavební vývoj samotného opatství. Zatímco západní křídlo se severozápadní věží je již vystavěno a zastřešeno, severní křídlo s refektářem je postaveno teprve do výšky prvního patra. Na východ od kláštera se nachází opatská zahrada a hospodářský dvůr se štěpnicí, užitkovou zahradou a stodolou. Na plánech je stále viditelná kaple Panny Marie Sněžné s trojbokým závěrem, která byla v následujících letech stržena.

První vyobrazení zahrady pochází z roku 1738¹⁶³ a je součástí nástěnné výmalby v prelatuře, o níž se postarala dílna olomouckého malíře Jana Kryštofa Handkeho [43]. Alegorie malířství doprovázená putti drží malířský stojan s plátnem na němž je znázorněn perspektivní pohled na opatství v barokní podobě. Téměř čtvercový půdorys kláštera s nárožními věžemi, konventním kostelem, centrální hranolovou věží zakončenou cibulovitou bání a centrální oválnou kaplí sv. Štěpána, která je umístěna mimo hlavní budovy, s nimiž je spojený zastřešenou chodbou. Ze zahrad je vyobrazena pouze jižní část zahrady před nově vzniklým letohrádkem. Toto vyobrazení je přinejmenším závažnější, protože v době vzniku nástěnné malby, byl letní refektář zcela určitě postaven.¹⁶⁴ Na malbě je vyobrazena jen ohradní zeď s nárožními věžičkami. Samotná plocha zahrady je rozdělena šachovnicovým polem na příslušné záhony se středovou cestou, která se ve dvou místech rozšiřuje. Rozdělení zahrady evokuje její hospodářské využití. Vede nás k tomu fakt, že sousedila s kuchyní a její využití jako zelinářské a bylinkové zahrady je přinejmenším logické.

Detailněji nás o podobě opatství na Hradisku u Olomouce i s přiléhající konventní a opatskou zahradou informují grafiky z roku 1749, 1779, a 1781. Všechny jsou téměř identické svou hlavní náplní a tou je vyobrazení areálu opatství [44].

Nejstarší grafikou, sloužící jako předloha pro ty mladší vznikla v roce 1749¹⁶⁵, jak uvádí nápis při spodním okraji, ku příležitosti jmenování Pavla Ferdinanda Václavíka opatem. Rytinu poprvé publikoval bez citace zdroje a uložení Rudolf Smetana¹⁶⁶. V roce 1957 byla rytina vložena do publikace *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*.¹⁶⁷ Reprodukce byla poté publikována ještě několikrát, ale vždy bez uvedení místa uložení, jen s odkazem na první literaturu, ve které byla použita.

Na grafice je mimo samotné vyobrazení opatství a to z ptačí perspektivy, vyobrazen i opat Václavík v medailonu neseným anděly v pravém horním rohu. Na plánu jsou jednotlivé budovy a části kláštera označeny písmeny a číslicemi. Legenda ohraničená rokokovou kartuší je umístěna v levém dolním rohu. Nad budovami opatství se vznášejí anděl nesoucí nápisovou pásku, jež označuje název kláštera: „*Pohled na opatství svatého premonstrátského řádu na Hradisku*“.¹⁶⁸

Směrem na sever, je za konventními budovami vyobrazena konventní zahrada ukončená letohrádkem. Za ní se dále nachází okrasná zahrada, můžeme ji nazývat i libosadem a nový hospodářský dvůr, dokončený roku 1736. Součástí konventní zahrady byl podle plánu příbytek zahradníka, kuchyňská užitková zahrada, stodola a dřevník. Samotná zahrada je vázána na hlavní osu vycházející od kláštera směrem na sever přes kruhovou nádrž v centrální části zahrady, přes letohrádek, pokračující dále přes libosad k hospodářským budovám. Rozděluje zahradu na dvě stejné části, které jsou horizontálně děleny sítí chodníků, vytvářející tak šestici travnatých polí, jež jsou ohraničeny jednořadím nízkých stromů. Vnitřní plochy jsou prosté bez členění a ornamentů. Nejsevernější dvojici polí, vyplňuje rastr stromů, snad citronovníků, jež byly podle archivních pramenů v zahradě pěstovány. Severní zahrada je geometricky tvořená sítí diagonálních cest tvořící

hvězdicový půdorys s centrální kašnou. Tato zahrada byla okrasněji komponována a bohatší štukovou výzdobu můžeme předpokládat i na severním průčelí letohrádku. Pole parteru jsou stejně jako u jižní zahrady prostá bez zdobení ohraničená jednořadou stromovou alejí. Na hlavní osu navazuje osa příčná, kde jsou stromy umístěné pravděpodobně v květináčích, ale může jít o sochařskou výzdobu.¹⁶⁹ Napravo od budov opatství je vyobrazena stará hospodářská budova čtvercového půdorysu s byty oficiálů, konírny a bytem zahradníka. Jižně k ní přiléhá opatská zahrada sloužící k reprezentaci opata. Do této zahrady se vstupovalo přes terasu nesenou pěti oblouky. Hlavní osa zahrady směřuje na jih přes letohrádek, obdélné dispozice s vystupujícím konkávně prolomeným rizalitem, ukončeným kopulovou střechou a věžičkou, k hlavní vstupní bráně orientované k městu. Zahrada obdélné dispozice je koncipována na francouzský způsob s geometricky uspořádanými broderiemi, obohacenými fontánami v místech, kde se střetávají průhledové osy. Na zahradu v severovýchodní části navazuje oranžerie. Za opatskou zahradou a přiléhajícím hospodářským dvorem se severně rozkládala užitková zahrada. V areálu této zahrady můžeme rozpoznat oplocený ovocný sad a zelinářskou zahradu.

Tato rytina posloužila jako vzor a byla znovu použita v roce 1779¹⁷⁰ na grafickém listu vydaného k výročí třetího desetiletí od jmenování opata Václavíka. Ve stejném roce slavil opat Václavík i 60 let od vstupu do premonstrátského řádu a 50 let od udělení doktorátu z teologie. Na grafickém listu byly změněny jen tři věci. Text nápisové pásky, jež nese anděl, opatova podobizna byla nahrazena medailónem s vyobrazením Panny Marie Svatokopecké a opatův portrét, nesoucí chronogram 1779, byl umístěn v dolní části.

Poslední grafický list z roku 1781¹⁷¹ je doplněn o jmenovitý seznam členů kanonie. Tato grafika je uložena v uměleckých sbírkách Královských premonstrátů na Strahově.¹⁷²

O podobě zahrady, po zrušení kláštera v roce 1784, nás informuje katastrální mapa z roku 1788¹⁷³ [45]. Barevně provedená mapa nám dokládá, že si zahrada

zachovala své původní členění s pravidelnou geometrickou dispozicí a fontánou v severní části zahrady. Z plánu je patrné, že zahrada byly vybudována podle raně barokních vzorů, šířených po celé Evropě zahradními architektonickými traktáty s grafickými přílohami. Jedním z možných vzorů podle MIČÁKA mohl být dvoudílný tisk *Nürnbergische Hesperides*, vydaný roku 1708.¹⁷⁴

Na katastrálním plánu z roku 1834¹⁷⁵ je jižní část zahrady vyobrazena již jako jednotná zelená plocha bez geometrického členění. V severní části, kde se dříve nacházel libosad, již není vyznačena fontána a zahrada je rozdělena novou diagonální cestou.

Postupně byla zahrada degradována a na plánech z konce 19. století, datovaných do roku 1872, jsou zachyceny nové budovy v obou částech zahrady. Mezi nimi je budova historizující kaple v blízkosti márnice, datovaná až do roku 1916. Podle těchto plánů, ale můžeme předpokládat její dřívější založení a archivní zprávy vztahující se k roku 1916, snad uvádí jen její úpravy.¹⁷⁶

Situační plán z první poloviny 20. století dokládá klasicistní úpravu zahrady mezi budovou dnešní psychiatrické kliniky a kostelem sv. Štěpána. Prostor byl dělený dvěma oválnými záhony s letničkami, které byly ústředními prvky celého rozvrhu. Samotná konventní zahrada byla rozdělena na tři podélné části. U zdi kláštera se nacházel díl parkové zeleně se vzrostlými stromy, na něj navazovala formální úprava zahrady se čtrnácti obdélnými záhony osázenými keři. Tato formální úprava končila asi v polovině zahrady. Za ní následovala plocha, jež je na plánu viditelná jako mozaika sadových, parkových a zpevněných ploch. Za refektářem byla zahrada ukončena zdí a libosad zanikl zcela úplně. Na jeho místě místě vyrostla Střední zemědělská škola.

4.6.3 Obnova konventní zahrady

Před provedením obnovy nebylo území Konventní zahrady zahradou, ale šlo o prostor, který splňoval především komunikační, hospodářskou a úložnou funkci.

Jelikož samotná úprava nenavazuje na historický zahradní prostor, nemůžeme ji definovat jako rekonstrukci, nýbrž jako rehabilitaci, neboli znovuzrození funkční zahrady. Návrh jehož autory jsou Pavel Pospíšil, Martin Krčma a Tomáš Lampar¹⁷⁷ vychází z autentických, analogických a autorských podkladů. Těmi jsou především Stavebně historický průzkum, inventarizace zeleně a terénní průzkum.

Rehabilitace konventní zahrady vychází z barokního proporčního konceptu [46]. Hlavní podélná osa vychází od západního průčelí, kde je vymezena sdruženými okny v patře a končí u hlavního vstupu do letního refektáře. Z dochovaných barokních vyobrazení zahrady vyčteme, že celý koncept kláštera vyrostl na principu trojjednosti. Na podstatě tří stejných ploch, z nichž jednu tvoří klášterní budovy, druhou konventní zahrada a poslední plocha byla tvořena okrasnou zahradou. Všechny tyto téměř schodné plochy jsou zceleny v jednu geometrickou harmonii. Poměry jejich stran vychází ze dvou harmonických poměrů 3:4 a 8:9. První poměr vychází z délky konventní zahrady od severního průčelí kláštera po jižní průčelí letního refektáře a délky od západní k východní zdi. Druhý poměr 8:9 je poměrem vzdálenosti kratší příčné míry zahrady ku vzdálenosti od jižního průčelí letního refektáře k majestátní lípě. Tato linie se ztotožňuje se zlatým řezem délky zahrady. V barokních plánech je tato míra fixována prvním stromořadím v zahradě. Dochovaná majestátní lípa tak může být pozůstatkem barokní aleje. Zlatý řez zahrady byl využit již při úpravách z konce 19. století. Stavba špitální kaple, někdy označované jako márnice a psychiatrické kliniky jsou situovány do zlatého řezu delší strany zahrady.¹⁷⁸

Současný stav zahrady je koncepčně i prostorově odlišný od původního stavu v 18. století. Zatímco v minulosti byl centrem zahrady letní refektář, plnící hlavní společenskou funkci a tvořící komunikační uzel mezi konventní zahradou, oranžerií a libosadem, dnes slouží jako závěr celé zahradní kompozice. Konventní zahrada také nemá žádnou protiváhu na opačné straně letního refektáře. Návrh se proto snaží o sloučení konventní a okrasné zahrady. Svým rozvrhem odkazuje na pravidelnou hvězdicovitou dispozici se stromovými alejemi, s průhledy stříhaných

stěn, loubím, užitím mobilní zeleně atd. Další výraznou změnou oproti stavu zahrady v 18. století je zástavba při západní zdi zahrady budovaná především na konci 19. století. Vznikem Špitální kaple byla přetvořena i hlavní promenádní linie, tou se stala osa mezi Špitální kaplí a budovou bývalého desinfektoru. Tyto prvky zahradu přetváří a vnáší do ní moderní ideologii. Autoři návrhu se proto nebojí využít v návrhu soudobá originální umělecká díla a snaží se vyhnout stavbě replik nebo reminiscentních staveb.

Projekt počítá se vstupem skrz zahradu u kaple sv. Štěpána, jež vytváří hlavní komunikaci mezi budovou psychiatrické kliniky a budovami nemocnice [47]. V této části zahrady vedou od kaple tři chodníky, které se sbíhají před budovou psychiatrie a současně mezi hlavním vstupem do areálu a vstupem do konventní zahrady. Toto místo je opatřeno letničkovým záhonem. Boční cesty jsou podle návrhu dlážděné a pohodlné, zatímco prostřední cesta vycházející od vchodu do kaple, dnes nepoužívaného a umístěného nad současný terén, je hrubá a rustikální. Odkazuje na martyrium vycházející ze svatoštěpánské legendy – přímá cesta vedoucí pravým středem a dlážděná kamením.

Samotná konventní zahrada se návštěvníkům otevře prostorným průchodem v původní ohradní zdi přímo nad širokou promenádou. Na jejím začátku je umístěna nástěnná kašna, jež je sice moderním dílem, ale nese v sobě odkaz na barokní historii svého okolí. Promenáda je ukončena Špitální kaplí. Na jejím začátku se tak symbolicky setkáváme s pramenem, novým životem a na jejím konci se zádušní kaplí symbolizující konec na tomto světě. Návštěvník však svou pouť nekončí a obrací se zpět do zahrady k symbolu naplnění života. Promenáda je po obou stranách ohraničena mobilními stromy, umístěnými v terakotových nádobách.

Zahradu tvoří tři části, v bezprostřední blízkosti areálu nemocnice jsou parkoviště, prostory pro kontejnery na tříděný odpad apod. Toto technické zázemí je od samotné zahrady odděleno zelenými stěnami popínavých rostlin a tisovým stříhaným plotem. Na něj navazuje obdélný prostor s parkovou úpravou se

vzrostlými stromy na dožití. Tento park je zakončen zmíněnou promenádou. Na ni navazuje okrasná část zahrady s centrálním kruhovým bazénem. K němu se dá přijít buďto po hlavní ose, nebo příčným chodníkem. Tento chodník je zastřešen dřevěným loubím obrostlým rostlinami [48]. Jako odkaz na původní libosad je zde dodržen hvězdicový půdorys tvořený diagonálními alejemi s absencí komunikační sítě [49]. Tyto diagonály vytváří průhledy ke špitální kapli, nově vzniklé nástěnné kašně, věži refektáře a nově vzniklému kruhovému pavilonu [50], jež symbolizuje zaniklou východní věž refektáře. V samotném závěru zahrady před budovou letního refektáře se nachází bylinkové záhony [51].

Dvě kašny v zahradě pochází z rukou sochaře Romana Wenzela. Starší z nich, kašna Čtyř evangelistů, byla instalována v roce 2010 [52]. Jedná se o centrální kašnu s kruhovou vanou, z jejíhož středu vyrůstá druhá menší vana se zoomorfním reliéfem ryb, odkazující snad na rybářskou tradici kláštera. Kolem této menší, vyvýšené vany se tyčí čtyři pískovcové piloty osazené na vrcholcích kovovými plastikami geometrizujících tvarů opatřené nápisovými reliéfy. Tyto piloty symbolizují čtyři evangelisty Jana, Marka, Matouše a Lukáše. Kašna symbolicky upozorňuje na čtyři nárožní věže kláštera nesoucí stejné zasvěcení. Druhá, mladší kašna, vytvořená z keramiky, byla osazena v roce 2013 [53]. Jedná se o nástěnnou kašnu sv. Viktora. Ten je vyobrazen jako ochránce zahrad. I toto pojetí vychází z historie kláštera, protože vyobrazení sv. Viktora se nacházelo na severní stěně zvonice. Na rozdíl od kašny čtyř evangelistů se jedná o úplný novotvar, protože v těchto místech není doložena existence druhé kašny.

Návrh obnovy konventní zahrady je velmi působivý a využil prostor velmi originálním způsobem, jež je pietní upomínkou barokní konventní zahrady. Autoři nevytvořili jen repliku barokní zahrady, ale vnesli do ní osobitost a moderní prvky, které jsou použity nenásilným způsobem – dřevěná loubí, altán v severovýchodní části zahrady, kašny atd. Oceňuji také, že i přes primární funkci, kterou je odpočinek a rehabilitace nemocničních pacientů, nezapomněli na její původní poslání, jímž byla také hospodářská funkce a zbudovali v okrajových částech herbarium.

5. Zamyšlení nad minulými a současnými možnostmi památkové péče

Podstata obnovy a především samotné údržby lpí na materiálu z něhož jsou zahrady tvořeny. Mimo architektonické zděné části a umělecké prvky, se většinou jedná o sochařská či kamenická díla, jejichž hlavním materiálem je organická hmota. Ta je povětšinou živá a má svůj osobitý biologický život. Především tento aspekt si žádá odlišný přístup od ostatních památek.

Dávno před rokem 1989 bylo v oblasti památkové péče několik odborníků, ať již zahradních architektů, uměnovědců, historiků, kteří si všimli úlohy historických zahrad ve společnosti a především jejich svázanosti s památkami a uvědomovali si úskalí, jež jejich obnova obnáší.

Z dochovaných rekonstrukcí z 70–80. let 20. století se dovítíme, že obnovy se dočkaly především zahradní celky u památek I. kategorie, kde se očekávala největší návštěvnost. Výjimkou, tak může být zahrada při raně barokním zámku v Holešově, který nebyl nikdy veřejnosti zpřístupněn. Díky tomuto přístupu zanikl velký počet zahrad či parků u venkovských zámečků nebo sídel méně významné šlechty. Z těchto areálů se dočiněním tehdejší politické ideologie staly hospodářské velkostatky, sklady, pole, či jejich pozemky byly využity ke stavbě sportovních areálů. Blízkým příkladem může být krajinářský park u venkovského zámku Kvasice, kde byl zcela ojedinělý přechod anglického parku do lužního lesa přerušen stavbou, dnes již zaniklé, dostihové dráhy, fotbalového hřiště a koupaliště.

O tom, že v období komunistické nadvlády existovaly snahy o údržbu a renovaci historických zahrad, svědčí i četné konference či sympozia a vytvoření soupisu památek zahradního umění, který byl součástí seznamu nemovitých památek. Otázkou však zůstává, do jaké míry byly provedené rekonstrukce správné a zda je můžeme kladně hodnotit. Ve většině případů vychází rekonstrukce zahrad z dochovaných plánů nebo historických vyobrazení – Holešov, Jaroměřice nad

Rokytnou, Kroměříž, Milotice a mnoho dalších. Absencí u těchto rekonstrukcí je zcela určitě archeologický průzkum.

Stejně jako u jiných památek i u historických zahrad a parků vznikla otázka jaký volit památkový přístup, jestli konzervátorský nebo restaurátorský. Konzervace je založena na povinnosti náležitě údržby, zatímco restaurace nebo-li obnovení je zachování a odhalení estetických a historických hodnot památky. Předchází jí vždy architektonický a historický význam pamětihodnosti. Restaurace potvrzuje zcela úplně teorie Aloise Riegla o starožitné, historické a památkové hodnotě. U historických zahrad můžeme mluvit o jakémisi souladu těchto památkových přístupů, které jsou dále propojeny s tendencí spojovat staré a nové.

Jak jsem naznačil, především u rekonstrukcí z druhé poloviny minulého století se setkáváme s nedostatkem předprojektového studia a výzkumu zahradního založení. Většinou byl proveden jen povrchní zjištění základních údajů a nedoložených ikonografických znázornění. Na zahradu bylo nahlíženo jako na určitou kulisu samotné architektury a ne jako na autonomní dílo. Proto se během obnovy neuvažovalo nad jejími důsledky.

Negativní vliv na rekonstrukce provedené v 70–80. letech minulého století měl zcela určitě tehdejší politický režim socialistického státu. Mnoho rekonstrukcí zůstalo nedokončených, provedených velmi na rychlo a jejich hlavním cílem bylo především vytvoření úctyhodného okolí památky, nejlépe provedeného ve stejném slohu jak samotná stavba, jež by sloužila k odpočinku občanů a turistů. Proto bylo mnohdy využíváno nehistorizujících materiálů – beton, asfalt a moderních částí mobiliáře – lavičky, koše, které byly tvořeny sériově a postrádaly uměleckou hodnotu a originalitu. Rostlinná složka byla nahrazována jinými, převážně rychle rostoucími druhy, což způsobilo problémy v současnosti, kdy se musí přerostlé aleje znovu vykácet a prořezávat.

Z praxe vyplývá, že vznikl určitý konzervátorský styl, tj. schématické chápání barokní, rokokové a romantické zahrady, ale také použití stejných řešení v různých typech zahrad. V neposlední řadě nahlížíme negativně i na určitou modernizaci

zahrady. Tím chápeme, snahu o vytvoření funkční zahrady, která bude jednodušší především na údržbu a bude odpovídat estetickým požadavkům současného člověka.

Na základě získaných poznatků můžeme určit tři základní funkce zahrad: hospodářskou, obytnou a reprezentační. Hospodářská funkce převládala v období středověku, kdy zahrady sloužily především k pěstování ovoce a rostlin. S převládajícím nárokem na odpočinek a reprezentativní složku se ovocné, bylinné a zelinářské zahrady začaly přesouvat z centra do postranních částí poblíž hospodářských budov. Při obnově tak na tyto drobné zahrádky nesmíme zapomínat. Můžeme je vidět například na hradě Svojanov, na zámku v Kratochvíli nebo v pražské Františkánské zahradě.

Druhá funkce je obytná funkce, tzn. využití pro člověka. Ztotožňuje se s funkcí rekreační a je úzce provázána s hospodářskou i reprezentační funkcí zahrad. Jedná se o klíčovou funkci nejen dnešní společnosti, ale i té minulé. Dnes nám zahrada můžeme nabídnou maximálně místo pro relaxaci, procházku, četbu, posezení, schůzky, kondiční běh či místo pro hry malých dětí. Více možností současnému člověku tyto umělecká díla nabídnout nemohou. Právě proto je toto maximální využití často bráno jako minimum a na park nebo zahradu se dříve nahlíželo jako na nevyužitou plochu. Ta byla brána jako vhodnější pro zastavění silnicí, sportovním areálem nebo pro těžbu, jak je tomu v západních Čechách. Během 60. let z těchto důvodů zanikly části parků u zámku Jezeří, Duchcov nebo v Ostravě Kunčicích. Architekt tak mnohdy stál nad těžkou otázkou, zda zachovat historickou zahradu ve své podobě nebo ji upravit pro bohatší využití současného člověka.

Poslední funkcí je reprezentativní funkce zahrad. Je to především jejich umělecká výpravnost, velké bohatství slohových typů a variací, které získaly díky své variabilní podstatě, kterou je živý organismus. Ten dovoluje v krátkých časových intervalech měnit a přetvářet zahradu do stále moderního reprezentativního vzhledu. České země jsou díky této variabilitě určitým fenoménem, protože se

u nás mísí italský, francouzský a nizozemský vliv zahradního umění. To dovolilo mnohdy vytvářet taková půdorysná řešení, která se vymykají všem učebnicovým schémátům. Bohužel na straně druhé nám tyto časté změny květinových parterů komplikují práci. Mnohé návrhy, jak by měl parter vypadat, jsou tak spíše hádáním než historickým bádáním.

Reprezentativní funkce nám předvádí zahradu jako umělecký exponát a naplňuje tak člověka krásou. Do této funkce můžeme také zahrnout využití zahrad v kulturně-společenské sféře – dějiště koncertů, recitálů, baletních představeních a činoherních her. Ovšem i při těchto možnostech využití zahrad se musí myslet na důsledky a na to, do jaké míry je tato úprava vhodná. Jako příklad nám mohou sloužit zahrady v Českém Krumlově nebo Strážnici, kde byly zbudovány amfiteátry s hledišti. Ten v Krumlově je dokonce mechanicky otočný a dnes dělí veřejnost na dvě názorové strany. Jako správné řešení, které může být příkladem je tzv. Divadelní ostrov v Jaroměřicích nad Rokytnou. Tento areál ohraničený živými stříhanými stěny v samotném centru zahrady umožňuje postavení mobilního pódia s hledištěm pouze po čas konání kulturní akce. Po zbytek roku, tak zůstává celá zahradní kompozice nenarušena.

S problémy obnov historických zahrad se neseťkávala jen minulá památková péče, ale čelí jim i ta současná. I přes pravidla, jež nám stanovuje Florentská charta, je někdy velmi těžké rozhodnout jaký zvolit památkový přístup. Jestli se bude jednat o celkovou obnovu, částečnou rekonstrukci, nebo jen údržbu, která bude dále uchovávat současný stav zahrady.

6. Poznámky

¹ Jaroslav Petrů, Mocná síla Florentské charty, *Zahrada, park, krajina*, 4/2003, Praha 2003, s. 4.

² Ibidem, s. 5.

³ Alena Halamčíková, Zhodnocení stavu historických zahrad a parků severomoravského kraje a možnosti jejich dalšího využívání, in: Alena Halamčíková – Jana Purkyňová (ed.), *Historické parky a zahrady – současné a budoucí využití*, Ostrava 1989, s. 35.

⁴ Olga Bašeová, K padesátému výročí zákona č. 22/1985. Historické zahrady a parky, *Zprávy památkové péče*, ročník 68, Praha 2008, s. 404.

⁵ Ibidem, s. 404.

⁶ Božena Pacáková-Hošťálková, Historické zahrady a parky v památkové péči od 70. let 20. století do současnosti, *Zprávy památkové péče*, ročník 68, Praha 2008, s. 409.

⁷ Bašeová (pozn. 4), s. 405.

⁸ Ibidem, s. 405.

⁹ Pacáková-Hošťálková (pozn. 6), s. 408.

¹⁰ Památky a příroda, ročník 38, Praha 1978.

¹¹ Pacáková-Hošťálková (pozn. 6), s. 408.

¹² Bašeová (pozn. 4), s. 406.

^{13 - 15} Ibidem, s. 406.

^{16 - 19} Ibidem, s. 407.

²⁰ *Zprávy památkové péče* 68, Praha 2008, s. 327–328.

²¹ Organizace ICOMOS (International Council of Monuments and Sites) je Mezinárodní rada pro památky a sídla při organizaci UNESCO. Byla ustanovena v Římě v roce 1966. IFLA (International Federation of Landscapes Architects) je Mezinárodní federace architektů a krajinářů.

- ²² Petru (pozn. 1), s. 4.
- ²³ Dušan Riedl, *O obnově historických zahrad. Zámecká zahrada v Miloticích*, Brno 2008, s. 24.
- ²⁴ Dušan Riedl, *Vývoj měst v Čechách a na Moravě*, Brno 1953.
- ²⁵ Zdeněk Dokoupil – Pavel Neumann – Dušan Riedl (et al.), *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha 1957.
- ²⁶ Dušan Riedl, *Novostavba v historickém prostředí*, Brno 1968.
- ²⁷ Iloš Crhonek, Architekt Dušan Riedl, *Panorama*, Praha 2005, s. 24.
- ²⁸ Jan Ondřej, Otakar Kuča – sedmdesátníkem, *Zahrada, park, krajina 5/97*, Praha 1977, s. 14–15.
- ²⁹ Jaroslav Machovec, Ing. Zdeněk Horsák – 70. let, *Zahrada, park, krajina*, Praha 1997, s. 15.
- ³⁰ Lena Šabatová, *Zámek Bučovice – Stavebně-historický průzkum*, 1. část, Brno 2006, s. 60.
- ³¹ Ibidem, s. 60.
- ³² Ibidem, s. 61.
- ³³ Jedná se o specifický typ paláce, jenž je obklopený opevněním bastionového typu, oplocením a vodním příkopem. Tento typ paláce se zrodil v Itálii, odkud se šířil dál do Evropy, především prostřednictvím vzorníku Sebastiana Serlia a jeho IV. knihy o architektuře.
- ³⁴ Šabatová (pozn. 30), s. 62.
- ³⁵ Ibidem, s. 75.
- ³⁶ Ibidem s. 76.
- ³⁷ Ibidem s. 88–90.
- ³⁸ Martin Krčma, *Koncepce zahradně architektonické obnovy zámeckého areálu v Bučovicích, Zahradně architektonická studie*, 2005, s. 13.
- ³⁹ SA Brno, F 115, inv. č. 1559c.
- ⁴⁰ Krčma (pozn. 38), s. 15.
- ⁴¹ Šabatová (pozn. 30), s. 175.

- ⁴² Rothamayerův plán, datován letopočtem 1800, SA Brno, F 155, inv. č. 1584.
- ⁴³ Krčma (pozn. 38), s. 15.
- ⁴⁴ Šabatová (pozn. 30), s. 176.
- ⁴⁵ Krčma (pozn. 38), s. 16.
- ⁴⁶ Martin Krčma se o této nesrovnalosti zmiňuje především díky druhu *Thuja plicata*, který byl introdukovan do českých zemí na počátku minulého století.
- ⁴⁷ Krčma (pozn. 38), s. 21.
- ⁴⁸⁻⁴⁹ Ibidem, s. 21.
- ⁵⁰ Uzlový parter má původ v Anglii, tzv. „*Tudorovská uzlová zahrada*“ a od ostatních parterů se liší tím, že nemá stejnou výšku a vytváří tak dojem trojrozměrnosti s pásy, které jsou vzájemně překřížené a vytváří uzly.
- ⁵¹ Z letniček jsou navrženy rostliny *Alcea rosea*, *Amaranthus*, *Antirrhinum*, *Calendula*, *Carthamnus*, *Celosia*, *Consolida*, *Matthiola*, *Nigela*, *Ricinus*, *Tagetes*. Z trvalek *Aquilegia*, *Helleborus*, *Lychnis*, *Paeonia* a z léčivek je to *Levandula*, *Salvia*, *Rosmarinus* aj.
- ⁵² Otakar Kuča, K vývoji zámecké zahrady v Holešově, *Umění V.*, 1957, s. 64.
- ⁵³ Václav Richter, Filiberto Luchese na Moravě, in: *Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934*, Praha 1935, s. 28–30.
- ⁵⁴ Kuča (pozn. 52), s. 64.
- ⁵⁵ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung IV.*, Wien 1904.
- ⁵⁶ Pavel Neumann, *Zámecký park ve Veltrusech, Sbírký na státních hradech a zámcích*, Praha 1955.
- ⁵⁷ Kuča (pozn. 52), s. 64.
- ⁵⁸ Ibidem, s. 67.
- ⁵⁹ Ibidem, s. 70.
- ⁶⁰ Otakar Kuča, *Projekt úpravy zámecké zahrady v Holešově*, Praha 1955.
- ⁶¹ Otakar Kuča, *Projekt úpravy zámecké zahrady v Holešově*, Praha 1955. Všechny údaje o plánované rekonstrukci jsou vyňaty z aspirantské práce Otakara Kuči,

kteřou vyhotovil pod vedením Ing. Arch. Lakomého a pod externím vedením akademika Z. Wirtha.

⁶² Dušan Riedl, *Holešov – studie rekonstrukce zámecké zahrady, písemná zpráva*, Brno 1965, s. 10.

⁶³ Ibidem, s. 10.

⁶⁴ Ibidem, s. 14.

⁶⁵ - ⁶⁶ Ibidem, s. 5.

⁶⁷ Ondřej Zatloukal, *Et in Arcadia ego, Historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004, s. 20.

⁶⁸ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung IV.*, Wien 1904, s. 1138–1163.

⁶⁹ František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže 1–3*, Kroměříž 1913–1948.

⁷⁰ Otakar Kuča, *Zámecké zahrady v Kroměříži*, *Umění VI.*, 1958, s. 372–388.

⁷¹ Jarmila Vacková, *Pohledy Josefa Fishera z Kroměřížské Podzámecké zahrady*, in: *Zprávy památkové péče XVII.*, s. 32–38.

⁷² Jarmila Vacková, *Ikonografie Kroměříže od konce 16. století do poloviny 19. století*, *Zprávy památkové péče XIX.*, 1959, s. 81–88.

⁷³ Jarmila Vacková (ed.), *Kroměříž. Městská památková rezervace a státní zámek*, Praha 1960.

⁷⁴ Vilém Jůza – Ivo Krsek – Jaroslav Petrů (et al.), *Kroměříž*, Praha 1963.

⁷⁵ Jaroslav Petrů, *Podzámecká zahrada v Kroměříži*, Praha 1975. – Jaroslav Petrů, *Květná zahrada*, Brno 1975.

⁷⁶ Jaroslav Petrů, *Manýristický přínos k urbanismu druhé poloviny 17. století v Kroměříži*, *Památky a příroda III.*, 1978, s. 529–534.

⁷⁷ Miloš Kouřil, *Nové zprávy o malíři A. M. Lublinském*, in: *Sborník památkové péče v severomoravském kraji IV.*, Ostrava 1979, s. 182–199.

- ⁷⁸ Vilém Jůza, K ideovému konceptu Květné zahrady v Kroměříži, in: *Historická Olomouc a její současné problémy V.*, Olomouc 1985, s. 287–296. – Vilém Jůza, K otázce ideového konceptu Květné zahrady v Kroměříži a k časné tvorbě Michala Zürna na Moravě, *Památky a příroda 15*, 1990, s. 458–465.
- ⁷⁹ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska, díl 2., J – N*, Praha 1999.
- ⁸⁰ Božena Pacáková-Hošťálková – Jaroslav Petrů – Dušan Riedl (et al.), *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999.
- ⁸¹ Milan Togner, Rezidence a dvůr biskupství Olomouckého, in: *V zrcadle stínů. Morava v době baroka. 1670–1790*, Bologna 2003.
- ⁸² Lenka Křesadlová – Martin Pavlíček – Milan Togner (et al.), Květná zahrada, in: Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (ed.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009, s. 123–147.
- ⁸³⁻⁸⁴ Zatloukal (pozn. 67), s. 20.
- ⁸⁵ Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl (et al.) (pozn. 80), s. 183.
- ⁸⁶ Zatloukal (pozn. 67), s. 22.
- ⁸⁷ Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 138.
- ⁸⁸ František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže. Dějiny let 1619 – 1695, sv. II., část 1 a 2*, Kroměříž 1947, s. 618.
- ⁸⁹ Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 138.
- ⁹⁰ Vilém Jůza, K otázce ideového konceptu Květné zahrady v Kroměříži a k časné tvorbě Michala Zürna na Moravě, *Památky a příroda 15*, 1990, s. 458–465.
- ⁹¹ Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 131.
- ⁹² Zatloukal (pozn. 67), s. 26.
- ⁹³ Ibidem, s. 30.
- ⁹⁴ Ibidem, s. 31.
- ⁹⁵⁻⁹⁶ Ibidem, s. 32.
- ⁹⁷⁻¹⁰⁰ Ibidem, s. 34.
- ¹⁰¹ Ibidem, s. 36.
- ¹⁰² Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 134.

- ¹⁰³ Zatloukal (pozn. 67), s. 40.
- ^{104 - 105} Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 140.
- ¹⁰⁶ Ibidem, s. 141.
- ¹⁰⁷ Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 143.
- ¹⁰⁸ Rok 1925 je uveden na poštovním razítku na pohlednici.
- ^{109 - 110} Křesadlová – Pavlíček – Togner (et al.) (pozn. 82), s. 147.
- ¹¹¹ Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl (et al.) (pozn. 80), s. 450.
- ¹¹² <http://www.npu.cz/barokni-socha/vyznamni-donatori/vypis/detail/190/>, staženo 31. března 2013.
- ¹¹³ Alois Plichta, *Jaroměřičsko, Dějiny Jaroměřic a okolí, díl 1.*, Třebíč 1994, s. 407.
- ¹¹⁴ Jana Petrová – Jan Pömerl, *Jaroměřice nad Rokytnou – zámek*, Liblice nad Cidlinou 2004, s. 1.
- ¹¹⁵ Samek (pozn. 79), s. 25.
- ¹¹⁶ Plichta (pozn. 113), s. 414–415.
- ¹¹⁷ Radovan Zejda, *Jaroměřice nad Rokytnou. Kulturní*, Třebíč 2007, s. 8.
- ¹¹⁸ Ibidem, s. 31.
- ^{119 - 120} Ibidem, s. 44.
- ¹²¹ Ibidem, s. 9.
- ^{122 - 123} Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl (et al.) (pozn. 80), s. 141–142.
- ¹²⁴ Zejda (pozn. 117), s. 13–14.
- ¹²⁵ Ibidem, s. 14.
- ¹²⁶ Ibidem, s. 15.
- ¹²⁷ Do současnosti se dochovaly tyto sochy: *Saturn, Venuše s Amorem, Pallas Athena, Mars, Ceres, Aurora, Chronos požírající své děti a Apollon.*
- ¹²⁸ Zejda (pozn. 117), s. 16.
- ¹²⁹ Ibidem, s. 43.
- ¹³⁰ Antonín Bartušek – Taťána Kubátová, *Jaroměřice nad Rokytnou, státní zámek, město a okolí*, Děčín 1953, s. 10.
- ¹³¹ Publikováno in: Zejda (pozn. 117), s. 6.

- ^{132 - 133} Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl (et al.) (pozn. 80), s. 142.
- ¹³⁴ Prokop (pozn. 68.)
- ¹³⁵ Václav Richter, Náčrt činnosti Domenica Martinelliho na Moravě, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, F, řada uměnovědná 1962, roč. 7*, Brno 1963, s. 49–88.
- ¹³⁶ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska, 1. díl, A–I*, Praha 1994, s. 310–313.
- ¹³⁷ Ivo Krsek (et al.), *Barokní umění na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 56.
- ¹³⁸ Jiří Kroupa, Problém Buchlovice, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, F, řada uměnovědná 1997, roč. 46*, Brno 1998, s. 31–48.
- ¹³⁹ Ibidem, s. 33.
- ¹⁴⁰ Ibidem, s. 34.
- ¹⁴¹ Ibidem, s. 42.
- ¹⁴² Ibidem, s. 43.
- ^{143 - 144} Zdeněk Kříž – Dušan Riedl – Jan Sedlák, *Významné parky jihomoravského kraje*, Brno 1978, s. 488.
- ¹⁴⁵ Lenka Kalábová – Michal Konečný, *Pernštejn, hrad – obelisk v parku*, <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/medialni-kampane/romanticky-sen/morava/vypis/detail/20/>, staženo 11. 10. 2013.
- ¹⁴⁶ Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl (et al.) (pozn. 80), s. 85.
- ¹⁴⁷ Ibidem, s. 86.
- ¹⁴⁸ Leoš Mlčák, *Stavebně historický průzkum konventní zahrady bývalé premo-nstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce*, Olomouc 2008, s. 24.
- ^{149 - 150} Ibidem, s. 2.
- ¹⁵¹ Ibidem, s. 3.
- ¹⁵² Ibidem, s. 18.
- ¹⁵³ Ibidem, s. 19.
- ¹⁵⁴ MZA Brno, E 55, Díř kanonie z roku 1769, sig. 235-II-37, fol. 101b.
- ^{155 - 156} Mlčák (pozn. 148), s. 19.

- ¹⁵⁷ Ibidem, s. 20.
- ¹⁵⁸ MZA Brno, E55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Diáře kanonie z let 1695–1784.
- ¹⁵⁹ Mlčák (pozn. 148), s. 20.
- ¹⁶⁰ Ibidem, s. 15.
- ¹⁶¹ Leoš Mlčák, K dějinám raně barokního konventního kostela premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce, *Revue střední Morava*, č. 10, 2000, s. 4–25.
- ¹⁶² Mlčák (pozn. 148.), s. 16.
- ¹⁶³ Ibidem, s. 19.
- ¹⁶⁴ Letní refektář byl budován od roku 1694, nástěnná malba pochází z konce 40. let 18. století.
- ¹⁶⁵ Mlčák (pozn. 148), s. 8.
- ¹⁶⁶ Rudolf Smetana, *Průvodce památkami v Olomouci*, Olomouc 1948, obraz 28.
- ¹⁶⁷ Dokoupil – Neumann – Riedl (et al.) (pozn. 25), obraz 66.
- ¹⁶⁸ Mlčák (pozn. 148), s. 9.
- ¹⁶⁹ Pavel Pospíšil – Martin Krčma – Tomáš Lampar, *Rehabilitace konventní zahrady klášterního Hradiska v Olomouci, Zahradně architektonická studie*, Olomouc 2008, s. 6.
- ¹⁷⁰ Mlčák (pozn. 148), s. 13.
- ¹⁷¹ Ibidem, s. 8.
- ¹⁷² Královská kanonie premonstrátů na Strahově, grafická sbírka, inv. č. G 4, pohled na premonstrátský klášter na Hradisku u Olomouce z ptačí perspektivy, mědirytina, papír podlepený plátnem, 83x45,2 cm.
- ¹⁷³ Mlčák (pozn. 148), 20.
- ^{174 - 176} Ibidem, s. 21.
- ¹⁷⁷ Pospíšil – Krčma – Lampar (pozn. 169), s. 7.
- ¹⁷⁸ Ibidem, s. 8.

7. Prameny a literatura

August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung IV.*, Wien 1904.

Anonymní brožura, *Mezinárodní symposium Historické zahrady v současnosti 1.*, Státní zámek Bučovice, Brno 1977.

Anonymní brožura, *Mezinárodní symposium Historické zahrady v současnosti 2.*, Státní zámek Buchlovice, Brno 1977.

Anonymní brožura, *Mezinárodní symposium Historické zahrady v současnosti 3.*, Státní zámek Holešov, Brno 1977.

Anonymní brožura, *Mezinárodní symposium Historické zahrady v současnosti 5.*, Květná zahrada v Kroměříži, Brno 1977.

Olga Bašeová, K padesátému výročí zákona č. 22/1985. Historické zahrady a parky, *Zprávy památkové péče*, ročník 68, Praha 2008, s. 404–407.

Antonín Bartušek – Taťána Kubátová, *Jaroměřice nad Rokytnou, státní zámek, město a okolí*, Děčín 1953.

Iloš Crhonek, Architekt Dušan Riedl, *Panorama*, Praha 2005, s. 24.

Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (ed.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009.

Zdeněk Dokoupil – Pavel Neumann – Dušan Riedl (et al.), *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha 1957.

Alena Halamčíková – Jana Purkyňová (ed.), *Historické parky a zahrady – současné a budoucí využití*, Ostrava 1989.

Vilém Jůza, K otázce ideového konceptu Květné zahrady v Kroměříži a k časné tvorbě Michala Zürna na Moravě, *Památky a příroda* 15, 1990, s. 458–465.

Vilém Jůza – Ivo Krsek – Jaroslav Petrů (et al.), *Kroměříž*, Praha 1963.

- Miloš Kouřil, Nové zprávy o malíři A. M. Lublinském, in: *Sborník památkové péče v severomoravském kraji IV.*, Ostrava 1979, s. 182–199.
- Martin Krčma, *Koncepce zahradně architektonické obnovy zámeckého areálu v Bučovicích, Zahradně architektonická studie*, 2005.
- Jiří Kroupa, Problém Buchlovice, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, F, řada uměnovědná 1997, roč. 46*, Brno 1998, s. 31–48.
- Ivo Krsek (et al.), *Barokní umění na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996.
- Zdeněk Kříž – Dušan Riedl – Jan Sedlák, *Významné parky jihomoravského kraje*, Brno 1978.
- Zdeněk Kříž, *Historické zahrady okresu Kroměříž*, Praha 1984.
- Otakar Kuča, *Projekt úpravy zámecké zahrady v Holešově*, Praha 1955.
- Otakar Kuča, K vývoji zámecké zahrady v Holešově, *Umění V.*, 1957, s. 64–72.
- Otakar Kuča, Zámecké zahrady v Kroměříži, *Umění VI.*, 1958, s. 372–388.
- Jaroslav Machovec, Ing. Zdeněk Horsák – 70. let, *Zahrada, park, krajina*, Praha 1997, s. 15.
- Jiří Mareček (et al.), *Zahradnický slovník naučný I–IV.*, Praha 1944–1997.
- Sonja Menzlíková, Buchlovice vznikly podle italských vil, Buchlovický zámek je usazen do krajinného prostředí, *Hanácký a středomoravský den*, roč. 11, č. 35.
- Leoš Mlčák, *Stavebně historický průzkum konventní zahrady bývalé premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce*, Olomouc 2008.
- Leoš Mlčák, *Hradisko u Olomouce*, Ostrava 1978.
- Leoš Mlčák, K dějinám raně barokního konventního kostela premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce, *Revue střední Morava*, č. 10, 2000, s. 4–25.
- Pavel Neumann, *Zámecký park ve Veltrusech, Sbírký na státních hradech a zámcích*, Praha 1955.
- Jan Ondřej, Otakar Kuča – sedmdesátníkem, *Zahrada, park, krajina*, Praha 1997, s. 14–15.

Božena Pacáková-Hošťálková, Historické zahrady a parky v památkové péči od 70. let 20. století do současnosti, *Zprávy památkové péče*, ročník 68, Praha 2008, s. 408–414.

Božena Pacáková-Hošťálková – Jaroslav Petrů – Dušan Riedl (et. al.), *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999.

František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže 1–3*, Kroměříž 1913–1948.

Jana Petrová – Jan Pömerl, *Jaroměřice nad Rokytnou – zámek*, Liblice nad Cidlinou 2004.

Jaroslav Petrů, *Státní zámek Buchlovice*, Brno 1976.

Jaroslav Petrů, Mocná síla Florentské charty, *Zahrada, park, krajina*, 4/2003, Praha 2003, s. 4–5.

Jaroslav Petrů, Neuvěřitelné výročí Dušana Riedla, *Zahrada, park, krajina*, Praha 2000, s. 25.

Jaroslav Petrů, *Podzámecká zahrada v Kroměříži*, Praha 1975.

Jaroslav Petrů, *Květná zahrada*, Brno 1975.

Jaroslav Petrů, Manýristický přínos k urbanismu druhé poloviny 17. století v Kroměříži, *Památky a příroda III.*, 1978, s. 529–534.

Alois Plichta, *Jaroměřičsko, Dějiny Jaroměřic a okolí, díl 1.*, Třebíč 1994.

Pavel Pospíšil – Martin Krčma – Tomáš Lampar, *Rehabilitace konventní zahrady klášterního Hradiska v Olomouci, Zahradně architektonická studie*, Olomouc 2008.

Václav Richter, Filiberto Luchese na Moravě, in: *Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934*, Praha 1935, s. 28–30.

Václav Richter, Náčrt činnosti Domenica Martinelliho na Moravě, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, F, řada uměnovědná 1962, roč. 7*, Brno 1963, s. 49–88.

Dušan Riedl, *Holešov – studie rekonstrukce zámecké zahrady, písemná zpráva*, Brno 1965.

Dušan Riedl, *O obnově historických zahrad. Zámecká zahrada v Miloticích*, Brno 2008.

- Dušan Riedl, *Vývoj měst v Čechách a na Moravě*, Brno 1953.
- Dušan Riedl, *Novostavba v historickém prostředí*, Brno 1968.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska, díl 2., J – N*, Praha 1999.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska, díl 1., A – I*, Praha 1994.
- Bohumil Samek (et al.), *Zámek Bučovice*, Brno 2003.
- Rudolf Smetana, *Průvodce památkami v Olomouci*, Olomouc 1948.
- Lena Šabatová, *Zámek Bučovice – Stavebně historický průzkum, 1. část*, Brno 2006.
- Jarmila Vacková, Pohledy Josefa Fishera z Kroměřížské Podzámecké zahrady, in: *Zprávy památkové péče XVII.*, s. 32–38.
- Jarmila Vacková, Ikonografie Kroměříže od konce 16. století do poloviny 19. století, *Zprávy památkové péče XIX.*, 1959, s. 81–88.
- Jarmila Vacková (ed.), *Kroměříž. Městská památková rezervace a státní zámek*, Praha 1960.
- Ondřej Zatloukal, *Et in Arcadia ego, Historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004.
- Radovan Zejda, *Jaroměřice nad Rokytnou. Kuturní*, Třebíč 2007.

8. Summary

Historical parks and gardens are a specific kind of cultural monuments. According to The Florence Charter gardens feature architectural and vegetation composition. Their specificity is mainly that the building material are living organisms and plants, which generally entail a different approach for the protection and preservation.

Monument preservation of historic gardens in our country began to develop at the beginning of the 1960_s. Within a few years has formed a comprehensive approach that was applied to every renewal of a garden. The Florence Charter was adopted by the International Committee of ICOMOS-IFLA in 1981. Charter protects historic gardens around the world. This charter was adopted in the Czech Republic in 1996, since before its adoption defended the socialist rule.

The thesis describes the heritage approach in the Czech Republic between 1960–2010. The author chose gardens of Moravian region, which were reconstructed from the 60_s until the 80_s of the past century and currently in these gardens runs the new restoration.

The begin with the author analyzes the renaissance garden at the château Bučovice, which was reconstructed between 1960–1964 by Zdeněk Horsák. The goes on to the early Baroque garden based on the principle of water channels in château Holešov. This garden was renovated twice. The first time in the end of 50_s of the 20th century by Otakar Kuča and the second time by Dušan Riedl in the 60_s. Next is the baroque garden of The Count of Questenberg in Jaroměřice nad Rokytnou was founded in 1708 and its reconstruction was realized between 1963–1965 by Dušan Riedl cooperated with Zdeněk Horsák. Another is the Flower Garden of the Bishop Karl Liechtenstein-Castelkorn in Kroměříž is one of the most beautiful gardens in Moravia. This garden is now being renovated according to the copperplate engravings preserved since the end of the 17th century. Next historical

garden is situated around baroque château Buchlovice. This garden, is the only one that has not been reconstructed, but its condition is still kept in regular maintenance. The last garden, which is described, is The Convent garden at Hradisko near Olomouc. This one was built most recently according to baroque principles a few years ago.

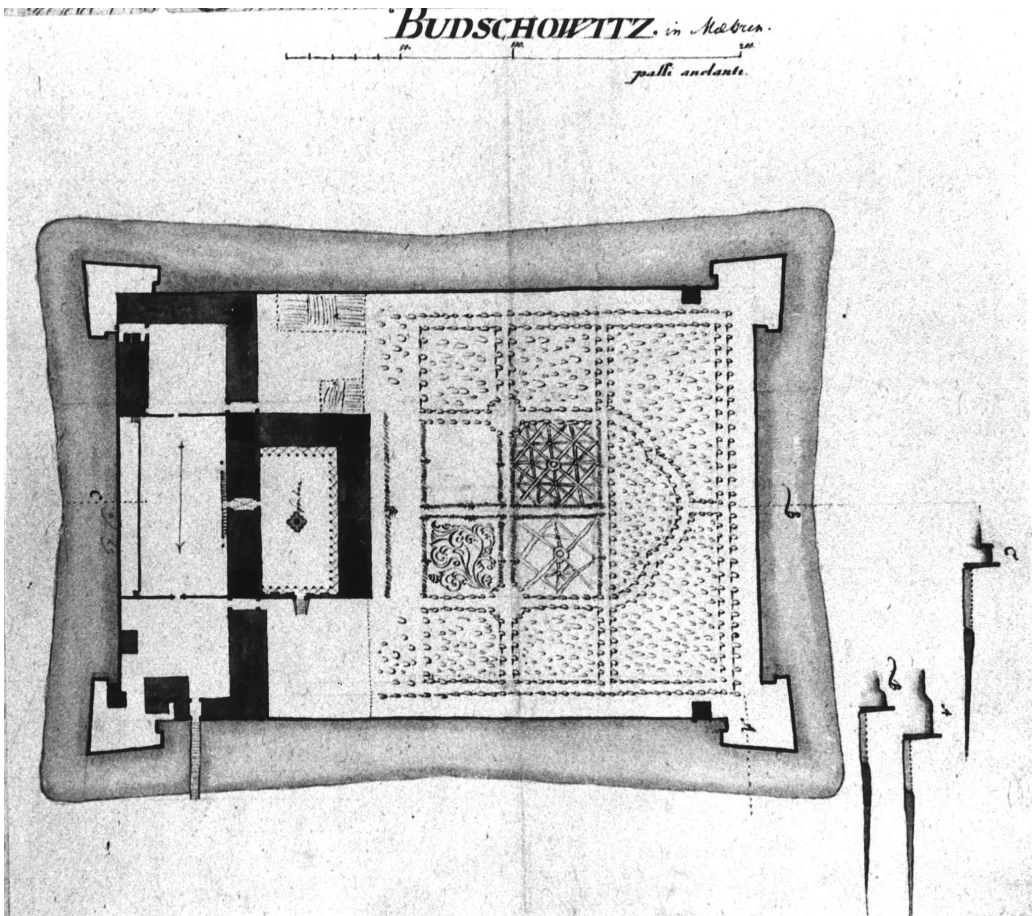
9. Obrazová příloha

1. Ch. F. Moser von Filseck, *Situační plán zámku Bučovice*, 1710–1720. „*Budschowitz in Mahren.*“ Sammlung Nicolai, Topographie des villes et fortresses. Württembergische Landesbibliothek Stuttgart, díl 132, fol. 34.
2. M. Rothmayer, *Zámek Bučovice – situační plán*, 1795. „*Situations Plann. Des Hochfürstlich Liechtensteinnischen Schloss, und Garten zu Butschowitz, nebst dennen angränzenden Gegeständen.*“ Papír, rýsováno perem a tuší, kolorováno, značeno *aufgenommen M. Rothmajer den febr. 795, Maasstab von 50. Wiener Klafter* (50 vídeňských sáhů = 240 mm). MZA v Brně, fond F 115, inv.č. 1559.
3. Autor neznámý, *Zámek Bučovice od východu*, 1757, datováno v nápise – votivní obraz na památku bitvy u Kolína (Plaňan), olej, plátno připevněné na dřevě, SZ Bučovice, mobiliární fond, inv.č. BO-44.
4. Zámek Bučovice, výřez z indikační skici stabilního katastru (mapa po revisi), 1826. „*Butschowitz in Mähren Brünnner-Kreis. Bezirk Butschowitz. 1826.*“ Papír, kresba perem tuší, kolorováno, popisky ve vyobrazení, měř. 1:2880. MZA v Brně, fond D 9, kart. 58, inv.č. 248.
5. Letecký pohled na zámek, kolem 1932–1936, fotografie, soukromá sbírka (R. Halas, Bučovice).
6. Letecký pohled na zámecký areál, po 1965, fotografie, soukromá sbírka (R. Halas, Bučovice).
7. Pohled na zámeckou zahradu z druhého patra zámku, 2013, fotografie autora.
8. Martin Krčma, *Návrh obnovy zámecké zahrady – perspektivní pohled od západu*, 2005.

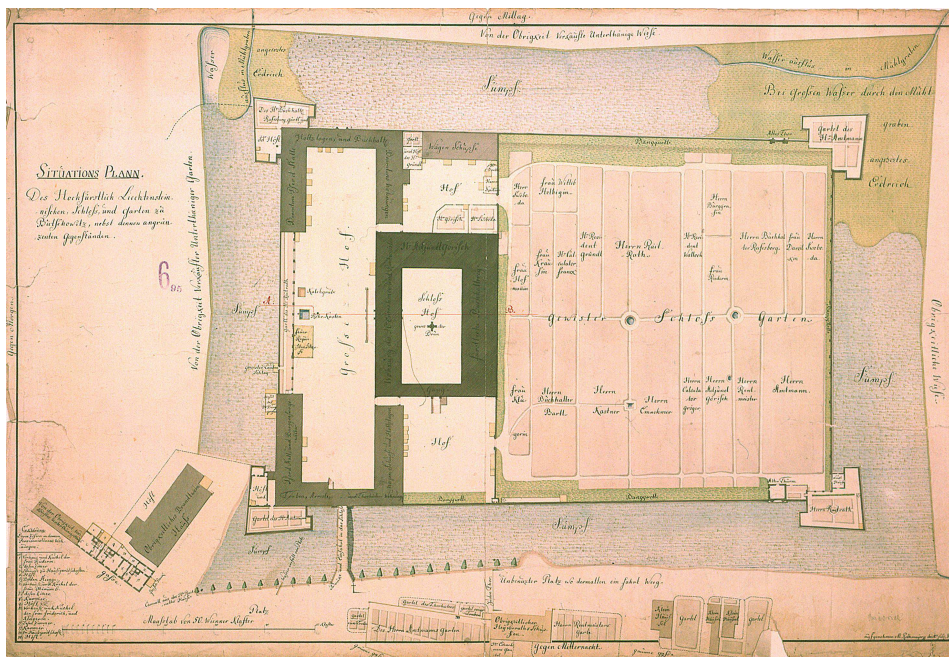
9. Grafické znázornění stavu zahradních bazénů k polovině 17. století, schéma nizozemských vodních zahrad, zámek Holešov. Vyznačeno na plánu zahrady z poloviny 18. století.
10. Grafické znázornění stavu zahradních bazénů v polovině 18. století, francouzský typ zahrady, zámek Holešov. Vyznačeno na plánu zahrady z poloviny 18. století.
11. Autor neznámý, *Situační plán zahrady v Holešově*, polovina 18. století, 134,5 x 115 cm, Okresní archiv v Holešově.
12. Jakub Angermayer, *Situační plán zahrady v Holešově*, 1775, 66,5 x 47,5 cm, Okresní archiv v Holešově.
13. Stav zahradního bazénu, zahrada v Holešově, kolem roku 1960, pohlednice, soukromá sbírka.
14. Autor neznámý, *Pohled na ústřední osu zámecké zahrady v Holešově*, konec 18. století, akvarel na papíře, Okresní archiv v Holešově.
15. Dušan Riedl, *Návrh obnovy zámecké zahrady v Holešově*, 1965.
16. Pohled na hlavní osu zámecké zahrady v Holešově po provedené rekonstrukci, 1970, fotografie, archiv NPÚ.
17. Pohled na hlavní osu zahrady zámecké zahrady v Holešově od zaniklé kaskády, 2011, fotografie autora.
18. Pohled na růžovou zahradu s hvězdárnou při zámku v Holešově, 2011, fotografie autora.
19. Justus van der Nypoort podle Georga Matthiase Vischera, *Libosad v Kroměříži – celkový pohled*, 1691, mědirytina, papír, 54,5 x 85 cm, in: U. F. A. Heger, *Des Fürstlicher Cremsierischen Lust – Garten*, Cremsier 1691, MUO G 11 809.
20. Anton Arche, *Nový vstup do Květné zahrady – pohled ze zahrady na čestný dvůr vytvořený dvěma skleníky*, konec 19. století, 2011, fotografie autora.
21. Letecký pohled na Květnou zahradu, stav před obnovou v 60. letech, fotografie, archiv NPÚ v Kroměříži.

22. Pavel Janák, *Projekt úpravy přední části květnice – Květná zahrada*, 1950, archiv NPÚ v Kroměříži.
23. Pohled z vyhlídkové terasy na kolonádou, Květná zahrada, 2011, fotografie autora.
24. Architektonická kancelář D.R.N.H., *Projekt na obnovu Květné zahrady v Kroměříži – celkový pohled*, 2011, NPÚ v Kroměříži.
25. Pohled do Holandské zahrady, 2014, fotografie NPÚ v Kroměříži.
26. Probíhající rekonstrukce králičího kopce, 2013, fotografie NPÚ v Kroměříži.
27. Probíhající rekonstrukce bazénu kolem ptáčnice, 2013, fotografie NPÚ v Kroměříži.
28. Probíhající rekonstrukce pstružího rybníčku, 2014, fotografie NPÚ v Kroměříži.
29. Vyobrazení města Jaroměřice nad Rokytnou se zámkem a zahradou, počátek 17. století, in: Plichta (pozn.).
30. Gabriel Müller, *Jan Adam Questenberk*, dobová kopie podle Jana Kupeckého, kolem roku 1720.
31. Ideální pohled na zámecký areál v Jaroměřicích nad Rokytnou, kolem roku 1700, SZ Jaroměřice nad Rokytnou.
32. Josef Kapinus, *Situační plán zahrady v Jaroměřicích nad Rokytnou*, 30. léta 20. století, in: Zejda (pozn.)
33. Dušan Riedl, Zdeněk Horsák, *Návrh obnovy zahrady v Jaroměřicích nad Rokytnou*, 1965.
34. Pohled na hlavní parter a divadelní ostrov od zámku, 2012, fotografie autora.
35. Pohled z boční příčné osy na formální úpravu zahrady se sochařskou výzdobou, 2012, fotografie autora.
36. Pohled přes říčku Rokytnou na bývalý anglický park, po úpravě Jiřího a Radmily Fingerových, 2012, foto autora.
37. Detail vojenské mapy, 1764, SZ Buchlovice.

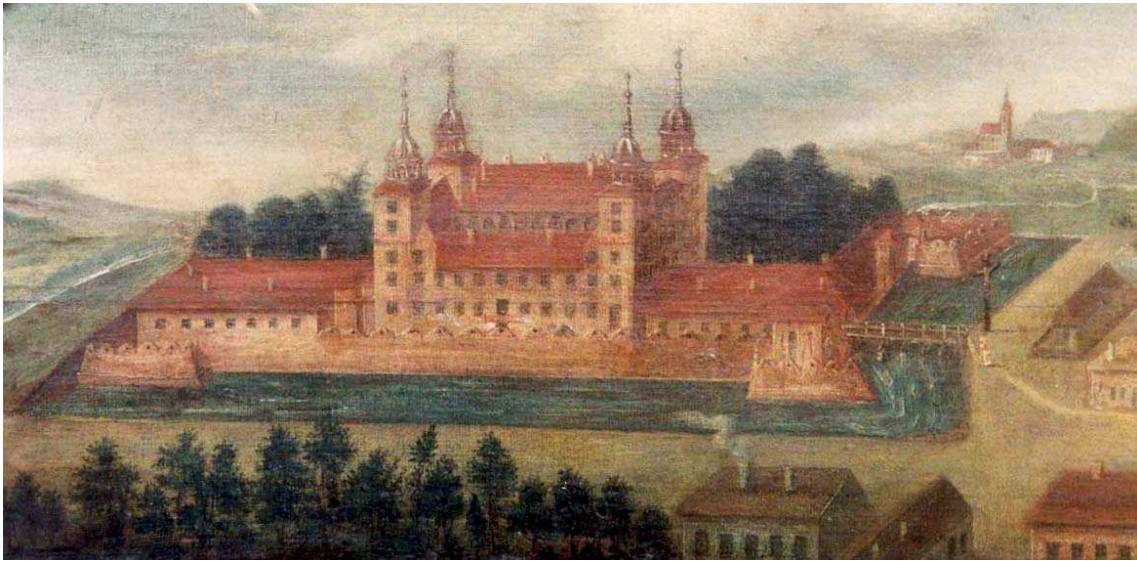
38. Karel Svatý, *Situační plán zámecké zahrady v Buchlovicích*, 1821, SZ Buchlovice.
39. Socha putti umístěná v nice, zámecký park Buchlovice, 2011, fotografie autora.
40. Pohled na čestný dvůr s parkovou výzdobou, zámek Buchlovice, 2011, fotografie autora.
41. Hlavní osa terasovité zahrady, zámek Buchlovice, 2011, fotografie autora.
42. Pohled do botanické zahrady, zámek Buchlovice, 2011, fotografie autora.
43. Jan Kryštof Handke – dílna, Detail nástěnné malby v prelatuře, kolem 1738, vojenská nemocnice Hradisko u Olomouce.
44. Perspektivní plán kanonie, 1781, mědirytina, papír podlepený plátnem, 83x45,2 cm, Grafická sbírka premonstrátů Strahov.
45. Katastrální mapa z roku 1788, publikována in: Mlčák (pozn.).
46. Martin Krčma, Tomáš Lampar, Pavel Pospíšil, *Návrh obnovy konventní zahrady klášterního Hradiska u Olomouce*, Olomouc 2008.
47. Zahrada u kaple sv. Štěpána, 2014, fotografie autora.
48. Pohled skrz dřevěné loubí k centrální kašně, 2014, fotografie autora.
49. Pohled na formální část zahrady od severovýchodu, 2014, fotografie autora.
50. Dřevěný altán nahrazující zaniklou věžičku letního refektáře, 2014, fotografie autora.
51. Herbarium v západní části zahrady, 2014, fotografie autora.
52. Roman Wenzl, *kašna Čtyř evangelistů*, 2010, konventní zahrada Hradisko u Olomouce, fotografie autora, 2014.
53. Roman Wenzl, *nástěnná kašna sv. Viktora*, 2013, konventní zahrada Hradisko u Olomouce, fotografie autora, 2014.

Obr. 1.

Obr. 2.

Obr. 3.

Obr. 4.

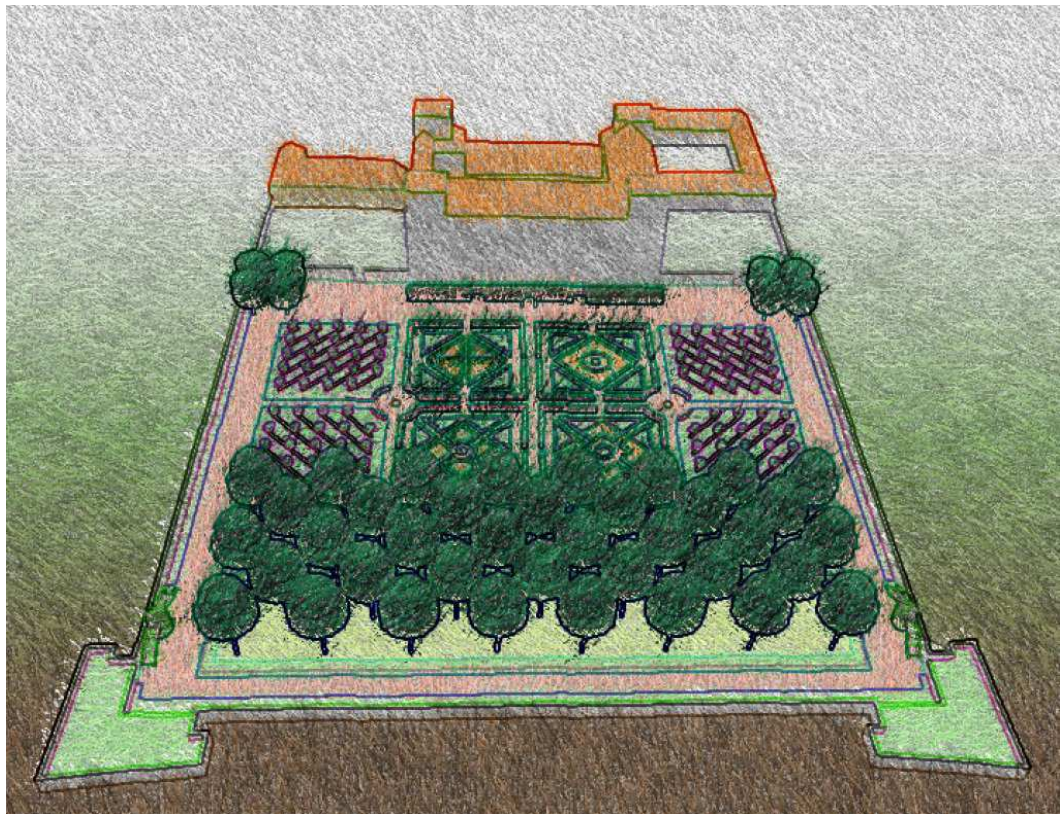
Obr. 5.

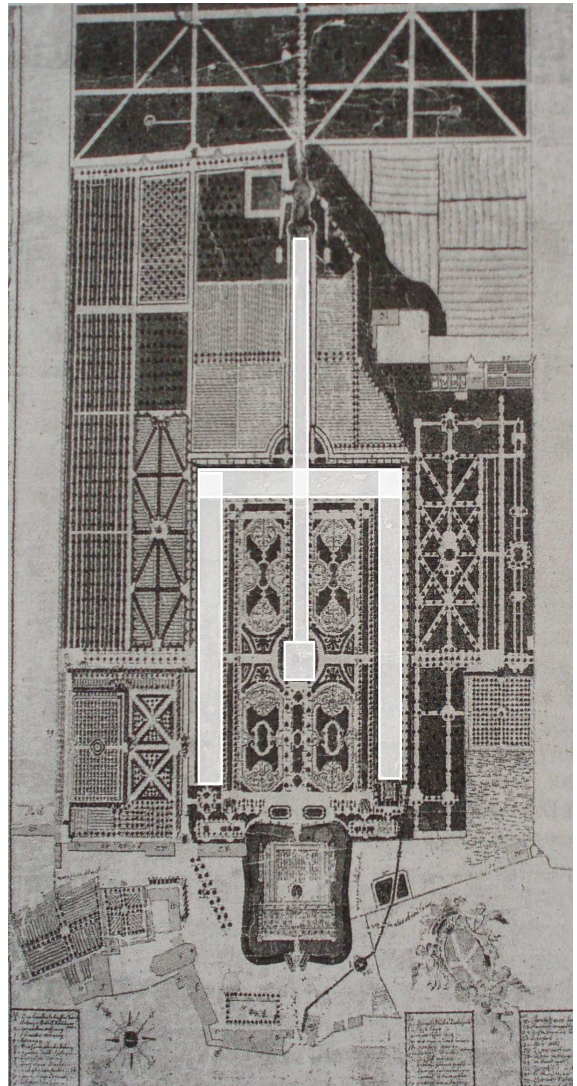
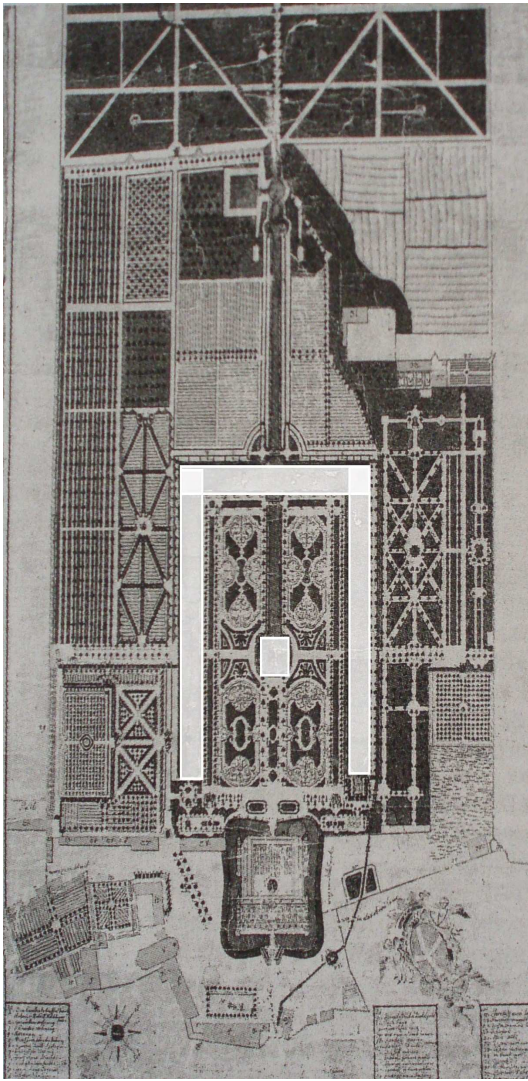
Obr. 6.

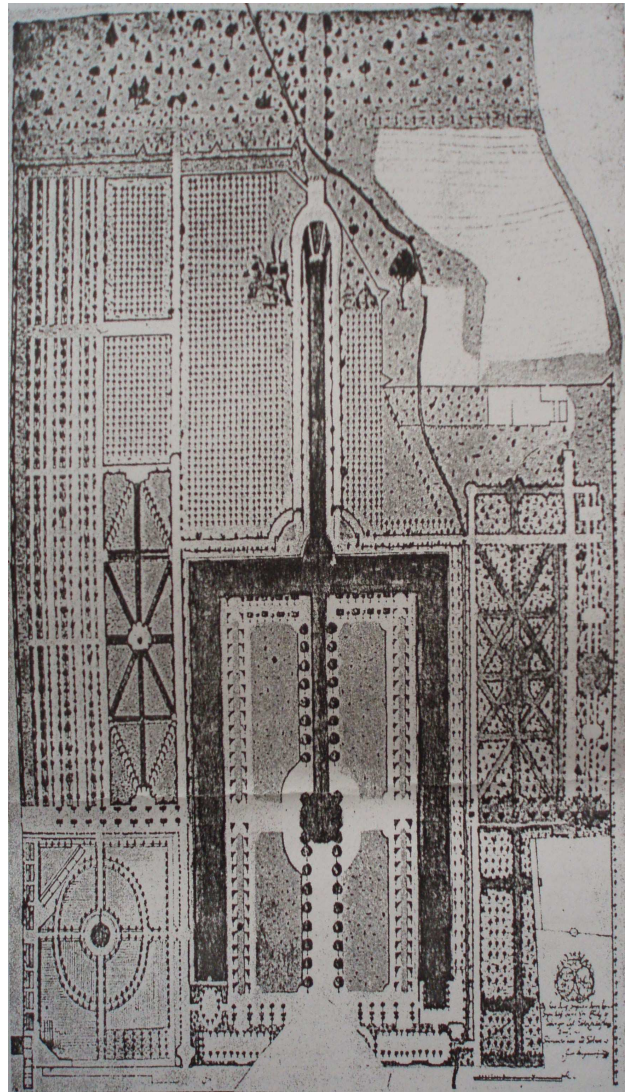
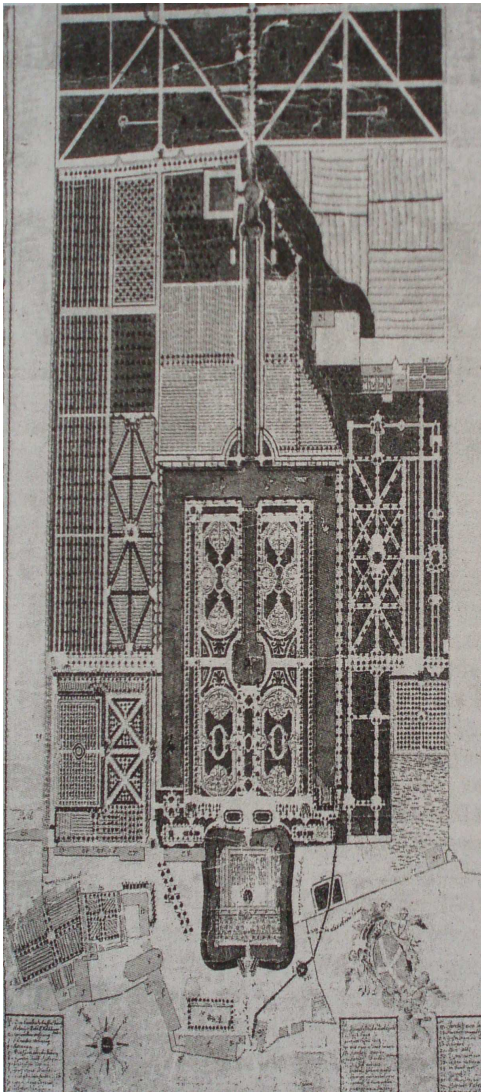
Obr. 7.

Obr. 8.

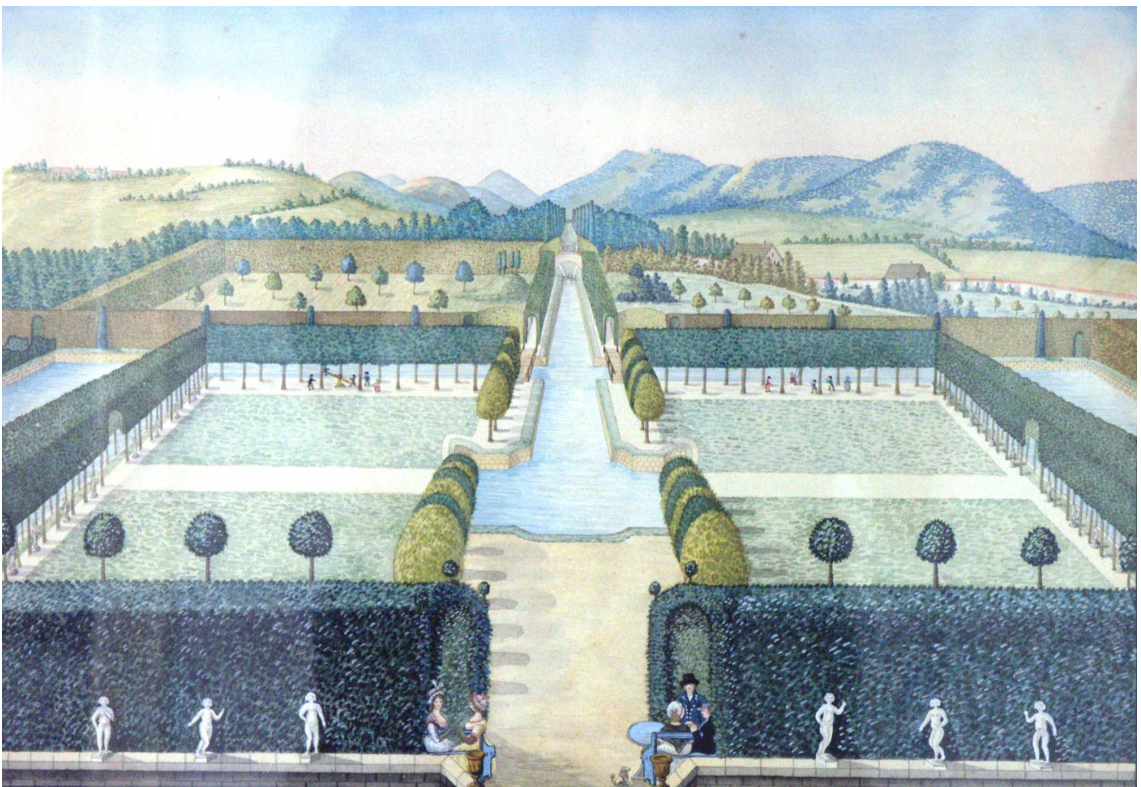
Obr. 9, 10.

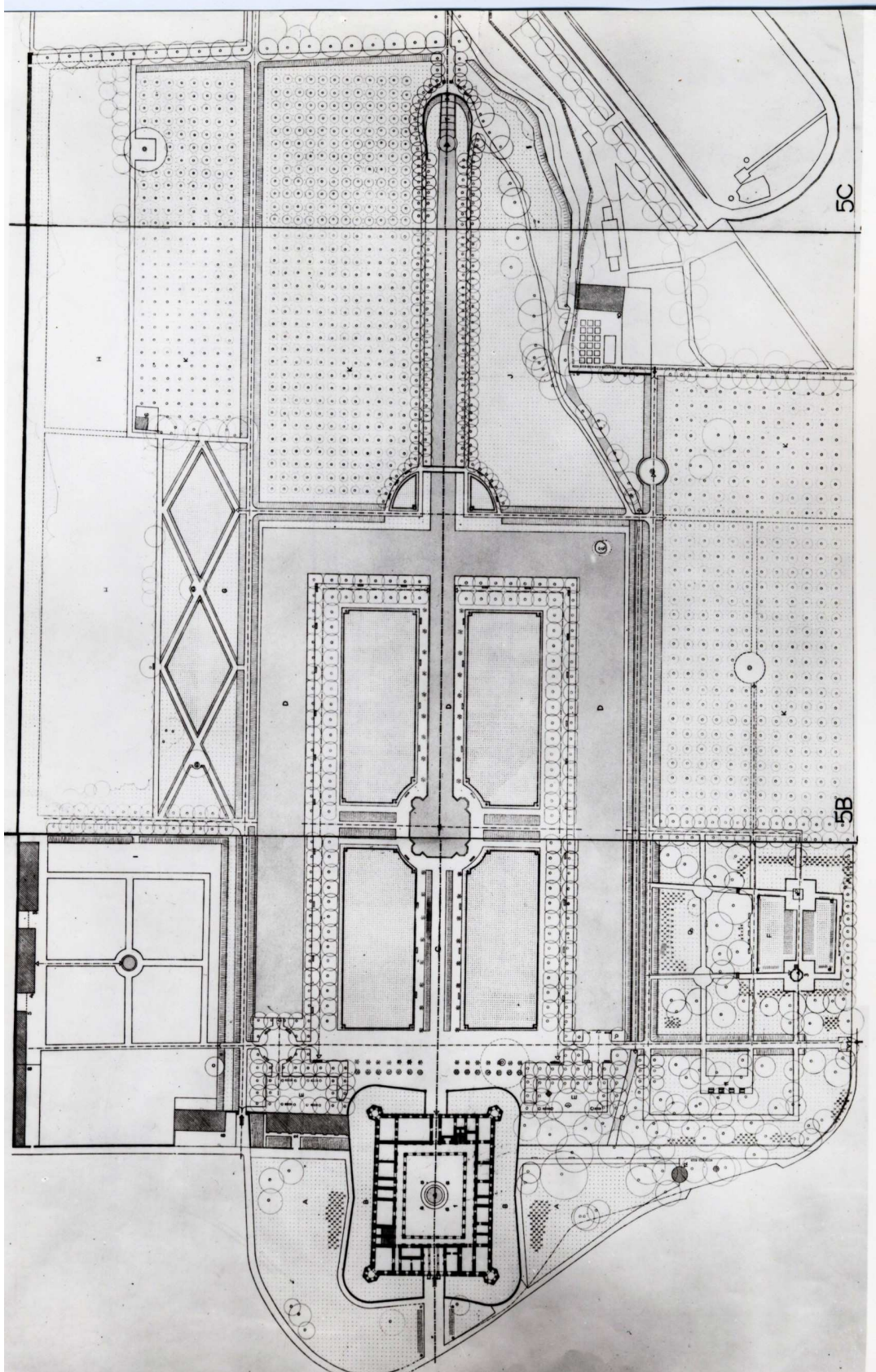
Obr. 11, 12.

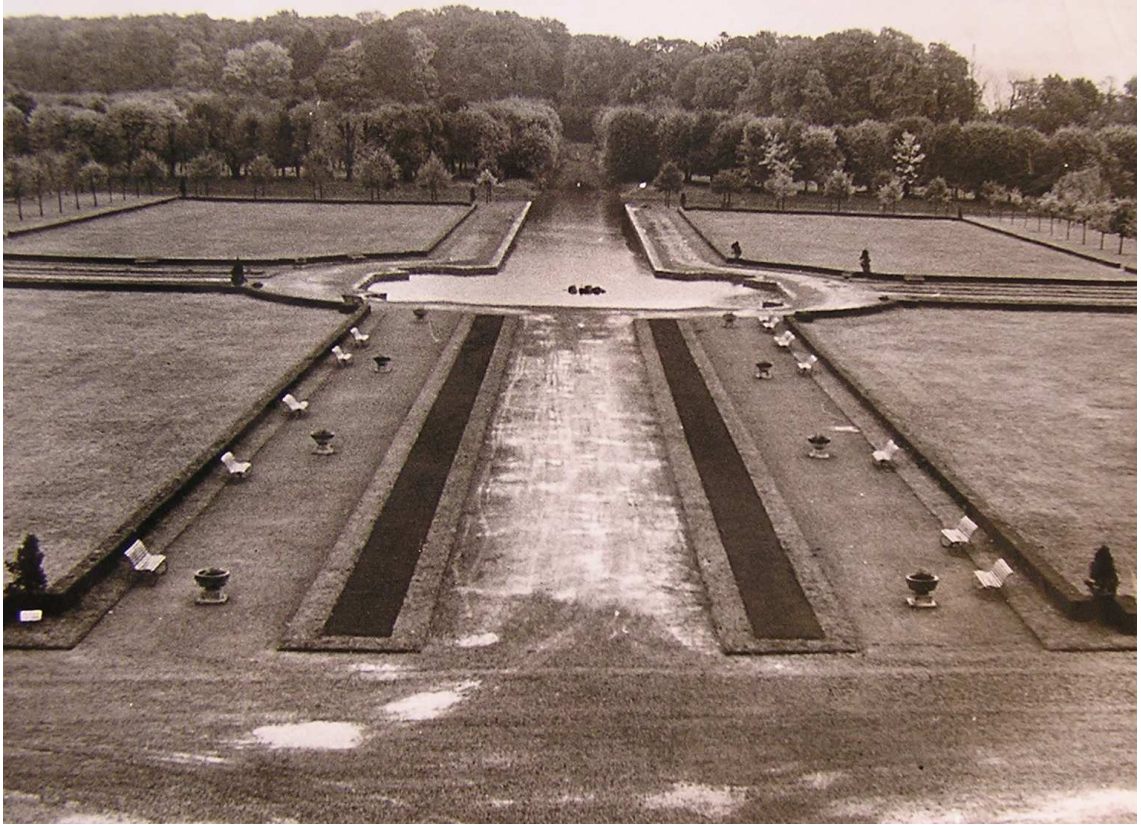
Obr. 13

Obr. 14.

Obr. 15.

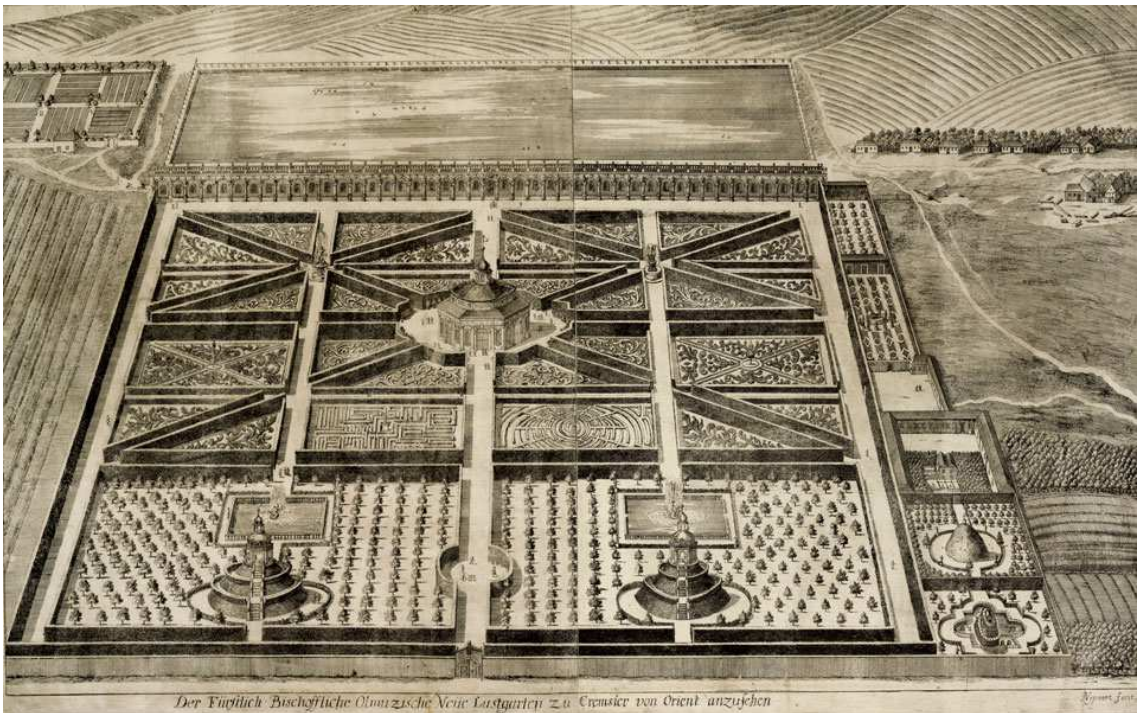

Obr. 16, 17.

Obr. 18.

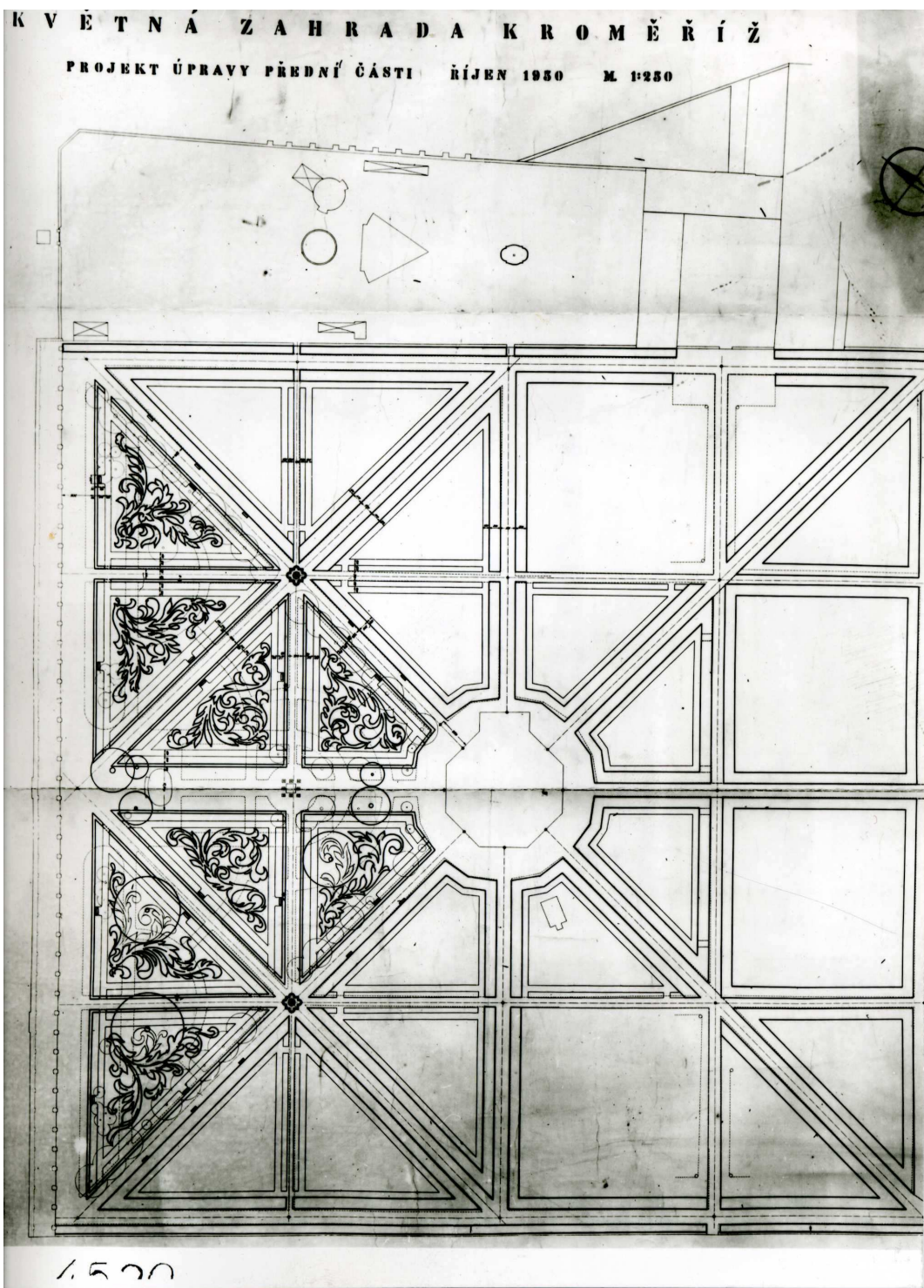
Obr. 19.

Obr. 20.

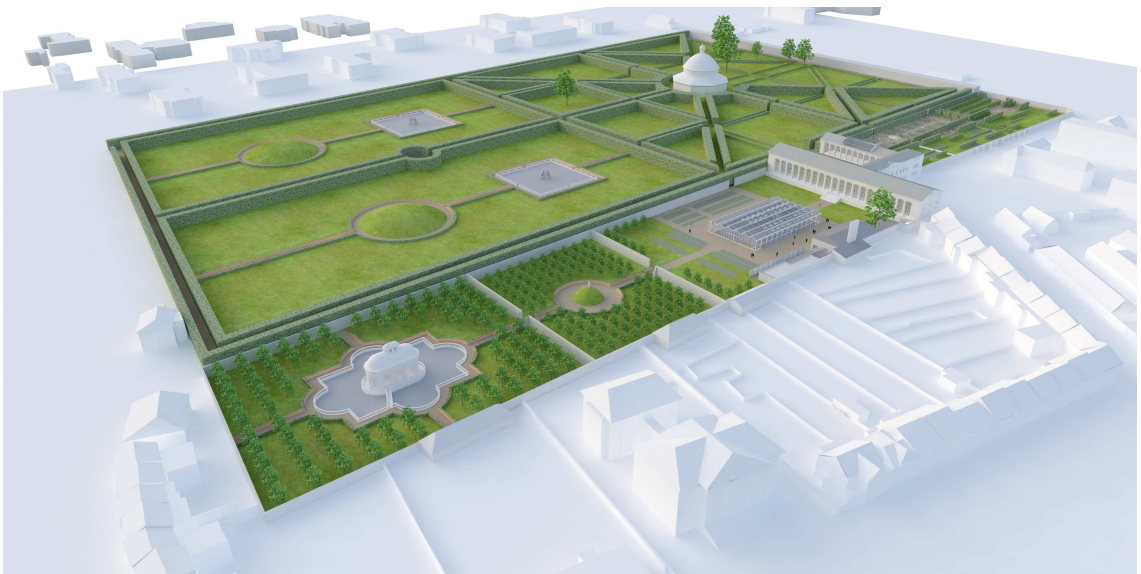
Obr. 21.

Obr. 22.

Obr. 23.

Obr. 24.

Obr. 25.

Obr. 26.

Obr. 27.

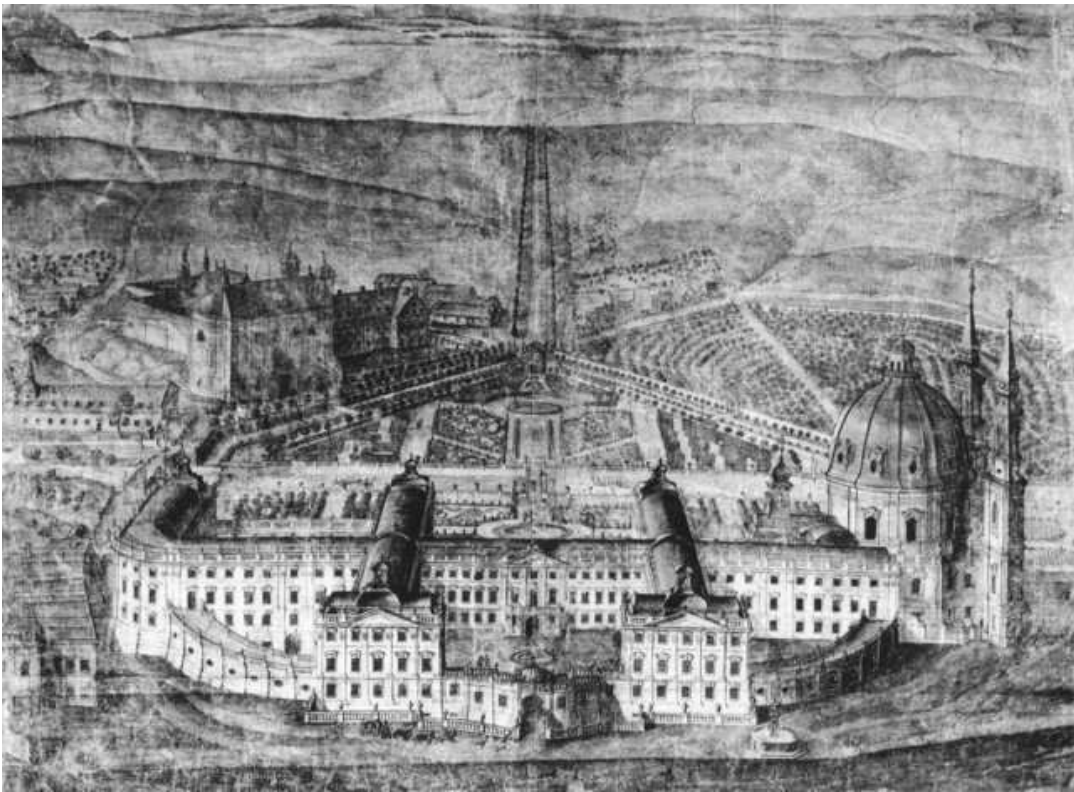
Obr. 28.

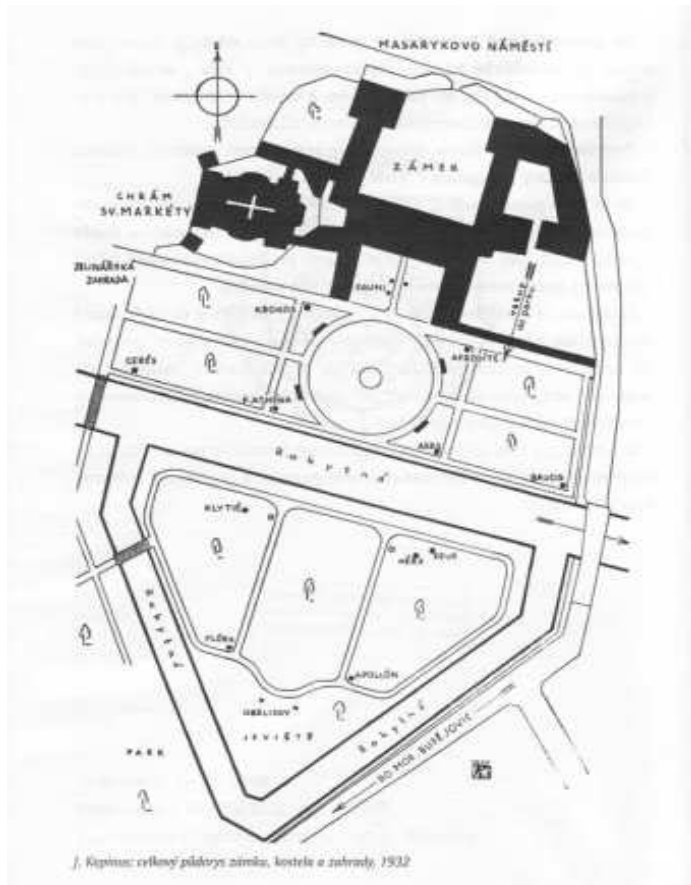
Obr. 29.

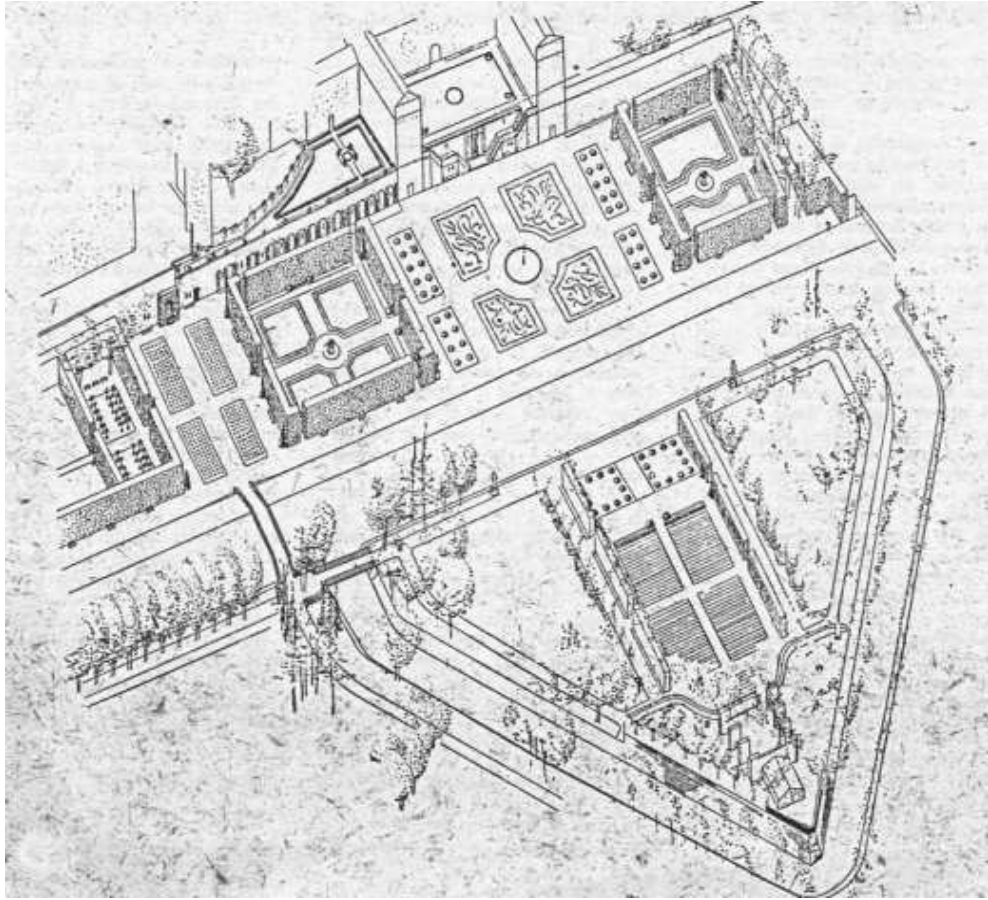

Obr. 30.

Obr. 31, 32.

Obr. 33.

Obr. 34.

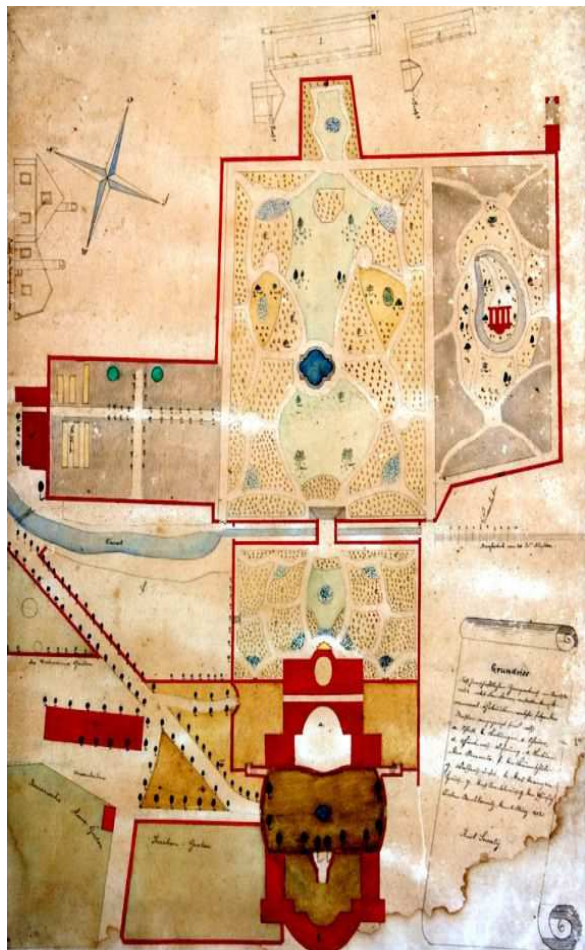
Obr. 35.

Obr. 36.

Obr. 37, 38.

Obr. 39.

Obr. 40.

Obr. 41.

Obr. 42.

Obr. 43.

Obr. 44.

Obr. 45.

Obr. 46, 47.

Obr. 48.

Obr. 49, 50.

Obr. 51, 53.

Obr. 52.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Miroslav Řezníček
Katedra:	Dějiny umění
Vedoucí práce:	PhDr. Marek Perůtka
Rok obhajoby:	2014
Název práce:	Rekonstrukce vybraných historických zahrad na Moravě. Proměny metodických přístupů památkové péče 1950–2010.
Název v angličtině:	The reconstruction of selected historical gardens in Moravia. Changes in methodological approaches of State heritage preservation in the years 1950–2010.
Anotace práce:	Porovnávací studie památkového přístupu k historickým zahradám mezi lety 1950–2010. Přístupy jsou zkoumány na zahradách moravského regionu – Bučovice, Holešov, Květná zahrada v Kroměříži, Buchlovice, Jaroměřice nad Rokytnou, konventní zahrada na Hradisku u Olomouce. Součástí práce jsou životopisné medailony Otakara Kuči, Dušana Riedla a Zdeňka Horsáka.
Klíčová slova:	Rekonstrukce, památkový přístup, historická zahrada, Morava, Bučovice, Buchlovice, Jaroměřice nad Rokytnou, Holešov, Květná zahrada, Kroměříž, konventní zahrada, klášter Hradisko, Olomouc, Otakar Kuča, Dušan Riedl, Zdeněk Horsák, ICOMOS-IFLA
Anotace práce v angličtině:	The comparative study of conservation historical garden between 1950–2010. Approach is investigated on moravian region gardens – Bučovice, Holešov, The Flower Garden in Kroměříž, Buchlovice, Jaroměřice nad Rokytnou, The convent garden in Hradisko near Olomouc. The study also contains biographical profile of Otakar Kuča, Dušan Riedl and Zdeněk Horsák.
Klíčová slova v angličtině:	Reconstruction, conservation, historical garden, Moravia, Bučovice, Buchlovice, Jaroměřice nad Rokytnou, Holešov, The Flower Garden in Kroměříž, The Convent Garden in Hradisko, Olomouc, Otakar Kuča, Dušan Riedl, Zdeněk Horsák, ICOMOS-IFLA
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha o rozsahu 28 stran; CD ROM
Rozsah práce:	137 stran
Jazyk práce:	čeština